

CSERHÁTI SÁNDOR (ID.)

Nem vagyunk gazdátlanok

Vagy nem veszitek észre, hogy Jézus Krisztus közöttetek van? (2Kor 13,5)

Azt hiszem, minden igehirdető közös felismerése, hogy minél inkább képesek vagyunk textusszerűek lenni, annál korszerűbben tudjuk megragadni az üzenetet. Rugódozhatunk az állítás igazsága ellen, változtatni mégsem tudunk rajta. Miért van ez így? Mert a korok változnak ugyan, de az ügy ugyanaz. A színpadkép lehet más, de a dráma, Isten és ember egymásra találása a mai napon sem más, mint egykor. Ne engedjünk hát a kísértésnek, hogy az alapige ugródeszkává váljon önkényes emberi bölcsességünk számára, de ne legyen egérlyukká sem, amelybe elbújhatunk a kényelmetlen valóság elől.

Ennek a második korinthusi levél záradékából vett mondatnak az értelme is akkor nyílik meg, akkor lesz „foga és körme”, ha minél pontosabban feltárjuk azt a helyzetet, amely az ebbe a mondatba sűrített szemrehányást kiváltotta Pálból. Valahonnét Macedóniából ír a korinthusi gyülekezetnek, és bejelenti, hogy hamarosan harmadszorra is meg fog jelenni közöttük. Ez azonban nem ünnepélyes püspöki vizitációnak, kölcsönös hajbókolásnak készül, hanem inkább *számonkérésnek*. A gyülekezetet rendbe kell tenni, mert káros folyamatok indultak meg benne. Áltestvérek szirénhangjaira viszket a fülük, a közöttük élő testvér nyomorúságára pedig érzéketlen marad a szívük. A sokféle erkölcsi lazaság sem ismeretlen náluk (2Kor 12,20). A helyzet valóban megérett a gyülekezetet alapító apostol közvetlen és határozott beavatkozására. De a helyzet rendkívül kényes volta abban van, hogy Pálnak *teljesen eszköztelenül* kell hozzálátnia az áldatlan helyzet megszüntetéséhez. Őt nem kísérik liktorok, mint egykor a ró-

mai konzulokat, hogy nyomatékot adjanak rendelkezéseinek. Ugyanaz rághatja a lelkét, ami minket, zsinati küldötteket is emészthet: hiábavaló a legszebb határozat is a megfelelő szankciók híján. Lehet valakinek bármilyen nagy tekintélye az egyházban, még az sem megfellebbezhetetlen. A vereség és megaláztatás kockázatával Pálnak is számolnia kell. Könnyen járhat most is úgy, mint második útja alkalmával (2Kor 2,1–3).

Egyetlen esélye azért mégis maradt. Eszköztelen ugyan, de nem gazdátlan. Az élő Úr Jézus megbízásából, a gyülekezet Ura tekintélyének súlyával megy közéjük. Egyszermind olyanok közé megy, akiket az élő Úr Jézus szeretete emelt ki a hiábavaló élet mélységéből, és hordozza tovább mind a mai napig. Végül is nem Pál tekintélyén vagy a gyülekezet jóindulatán múlik a visszas helyzet halasztást nem tűrő rendezése, hanem a mindennél előrébb való kö-

tődés felismerésén és vállalásán. Olyan emberek vagyunk, akik sem Pálhoz, sem senki máshoz, de még önmagunkhoz sem tartozunk, hanem „Krisztuséi” vagyunk (1Kor 3,23). Ez az állapot megtartó, ugyanakkor fegyelmező erő is. Mert az élő Úr segítségével hívható ugyan, de orránál fogva nem vezethető.

Néha úgy tűnik, mintha gazdátlan lenne az egyház, amelyben büntetlenül lehet felelőtlen az ember. Végre nekünk is „észre kellene vennünk, hogy közöttünk van az Úr”, akit végzetes volna „haragra ingerelnünk. Vagy talán erősebbek vagyunk nála?” (1Kor 10,22) Senki ne gondolja, hogy „papírtigrissel” van dolga. Jézus Krisztus sokkal inkább „sarokkő”, akire rá lehet épülni, de aki-ben meg is lehet botlani.

JÜRGEN MOLTMANN

Az igazságosság napja

Az ítéletről és mindenek újjáteremtéséről szóló evangélium

IGAZSÁGOSSÁG MEZOPOTÁMIÁBAN, EGYIPTOMBAN ÉS IZRÁELBEN

Az Isten ítélszéke előtt zajló világvégéről alkotott kép eredetileg nem keresztény, de még csak nem is bibliai elképzelés. Izráel a maga sajátos módján ragadta meg az ezzel kapcsolatos babilóniai, valamint később az egyiptomi elképzeléseket, és saját istenhitének megfelelően alakította át őket.

„Az igazságosság napja” – Az igazságosság kozmológiai fogalma

Mezopotámiában a király egyszerre volt bíró és – a napisten, Samas képviselőjeként – az isteni igazságosság végrehajtója.¹ Ez az igazságosság, a napfényhez hasonlóan, a kozmikus világ- és életrend. A nappal együtt minden reggel felkel az isteni igazságosság, hogy az országot és a népet az igaz úton vezesse. Igaz az, aki helyesen irányít; igaz az, ami egészséges; igaz az, aki helyesen él. Ez növényekre, állatokra és emberekre egyaránt érvényes, a nap járásának ritmusában. Az irányítás itt pozitív értelmet nyer, bátorítást, megelevenítést, gyógyítást jelent. A király és a bíró feladata gondoskodni arról, hogy „az erős ne bántsa a gyengét”, és „az árvák és özvegyek kapják meg, ami nekik jár”. Nemcsak a gyengéket kell megvédenie az erősekkel szemben, de a földet is az emberi kizsákmányolással szemben. Mégis függ a kozmikus rendtől. Természeti katasztrófák vagy éhínségek esetén őt teszik felelőssé, és a fejével fizethet értük. Az igazságosság ebben a kozmológiai kontextusban igazságot szolgáltató, igazságot teremtő tevékenység, nem jó és rossz, egyszerűen megállapít és érvényesít.

¹ Általánosan: J. Assmann – B. Janowski – M. Welker: Richten und Retten. Zur Aktualität der altorientalischen und biblischen Gerechtigkeitskonzeption. In B. Janowski: *Die rettende Gerechtigkeit*. Neukirchen, 1999. /Beiträge zur Theologie des Alten Testaments 2./ Speciálisan: M. Arneht: „Die Sonne der Gerechtigkeit”. *Studien zur Solarisierung der Jahwe-Religion im Licht von Psalm 72*. Wiesbaden, 2000. /BZAR 1./

Izráel zoltáraiban megtalálhatjuk JHVH „szolarizálását” és a babilóniai kozmológiai igazságosság-elképzelés történetesítését is.² Amikor JHVH-t az igazságosság napjaként dicsőítik és felkeléséért könyörögnek, Izráel Istene ezzel átveszi a nap, Samas megelevenítő, gyógyító, megmentő és helyreállító igazságosságát. Az Újszövetségben Isten olyan, mint a nap, aki feljön gonoszokra és jókra (vö. Mt 5,45). De a teremtő és a teremtmény közti különbségtétel miatt Izráel Istene szabadon áll a kozmosszal szemben, ő maga nem része a kozmikus rendnek. Ezzel „teologizálja” Izráel az igazságosság-elképzelést. Isten igaz cselekvését a világ életében is észreveszik, nemcsak a természet konstans rendjében. A prófétáknál végre megtalálható az, amit *Gerhard von Rad* „a történeti gondolkodás eszkatologizálásának” nevezett.³ Az Úr napját egy olyan jövőben láttatják, amely Izráel történetén túl, az univerzális történelemben nyúlik, és a világtörténelem és a természet történetének végpontja felé mutat. Ezáltal kerül be az egyszerűség és a végérvényesség gondolata az Isten ítéletéről alkotott elképzelésbe. Az utolsó ítélet a teremtés minden területével szemben áll, és diakrón módon hatja át a teremtmények minden korszakát. Az eszkatologikus „Úr napja” azonban nemcsak a múlt feletti ítéletet hozza napvilágra, hanem mindenek újjáteremtését is a jövőben (Ézs 65,17; Jel 21,1).

Az igazságosság mérlege – Az igazságosság antropocentrikus fogalma

Az ítélet egyiptomi fogalma egy túlvilág-elképzelésen, és nem a világ kozmikus igazságosságán alapul.⁴ Isten ítélete a holtak ítélete, átmenet e világról a túlvilágra. E világ

² B. Janowski: Zur Einheit von Gerechtigkeit und Barmherzigkeit im Gottesbild des Alten Orients und des Alten Testaments. In: *Der Gott des Lebens*. Neukirchen, 2003. /Beiträge zur Theologie des Alten Testaments 3./ 75–133. o.

³ G. von Rad: *Az Ószövetség teológiája*. 2. Budapest, 2000.

⁴ J. Assmann: *Tod und Jenseits im Alten Ägypten*. München, 2000/2003. H. Brunner (szerk.): *Das Totenbuch der Ägypter*. Zürich–München, 1979. A. Chamdor: *Das ägyptische Totenbuch*. München–Zürich, 1980.

és a túlvilág közti kontinuitást az itteni cselekedetekért vagy gonoszítottakért járó dicséret vagy büntetés jelenti. Az ember nem más, mint jó és rossz tetteinek összessége. A halottak felett tartott ítélet középpontjában a mérleg áll, az egyik oldalon a halott szívével, a másikon pedig cselekedeteivel. Anubisz megvizsgálja a mérleg nyelvét, az íbiszfejű Thot feljegyzi a mulasztásokat, a sakálfejű isten pedig az ítélő isten, Ozirisz elé vezeti a halottat, az „igazság csarnokába”. A mérleg alatt a pokol állata, a „zabáló” várakozik a kárhozottra. Így mutatja ezt be egy Újbirodalom korabeli papirusz. A kárhozottat néha megfőzik egy üstben, mielőtt a pokol állata elfogyasztja, néha tűzverembe dobják, néha pedig démonok fejezik le. Ezzel szemben az üdvözülteket az elízium birodalma várja. A paradicsomot egy folyó szeli át, partjain buja növényzettel; az üdvözültek a paradicsomban is dolgoznak, de mindig dús termést takaríthatnak be.

Egyiptomban Ma'at az igazságosság és az igazság egy személyben. Az ember ezen a világon cselekedeteinek összessége. Ezeket a túlvilágon viszoonazzák. Minden ember magára hagyatva áll meg az igazság csarnokában, Ozirisz és a negyvenkét tagú ítélőszék előtt. Az ítéletet a szív lemérésének eredménye alapján hozzák meg. A mérlegre helyezést Anubisz hajtja végre, akinek keresztény megfelelője Mihály arkangyal lett, amikor Ozirisz helyébe Krisztus lépett. S hogy milyen törvény szerint ítélik meg, az abból az előírás szerint elmondott, saját ártatlanságukat bizonygató védőbeszédéből adódik, amelyet a halottaknak kell megítélőik elé terjeszteniük. Általában az élet, az ősök és az istenek, valamint a felebarát ellen elkövetett vétségekről és bűnökről van szó.

Ha összehasonlítjuk a babilóniai és az egyiptomi igazságosság-elképzeléseket, az egyik oldalon egy helyreállító, megmentő és gyógyító, a másik oldalon pedig a bűnököt megállapító és azokat számon kérő igazságosságot találunk. Az Ószövetségben is megtaláljuk Isten haragjának gondolatát, amellyel az emberi bűnre reagál és a hitelenekeket bünteti, mégis az Isten teremtő igazságosságáról alkotott elképzelések vannak többségben: *szolgáltass nekem igazságot* (Zsolt 43,1) – szólítják meg azt, aki *igazságot szolgált az elnyomottaknak* (Zsolt 146,7). Babilóniában az isteni igazságosságnak szociális, földi és kozmikus dimenziói vannak; Egyiptomban viszont csak az emberekre, és az emberekénél csak a jó és gonosz tetteikre vonatkozik, nem pedig szenvedésükre, természetes testi létükre, amellyel Isten teremtményeiként rendelkeznek. Babilónban olyan igazságossággal találkozunk, amely az univerzumot összetartja és élteti, Egyiptomban a halotti ítélőszék individualizálja az embert, mindenkinek egyedül kell kiállnia magáért. Babilónban az isteni igazságosság védi a gyengéket és az áldozatokat, Egyiptomban viszont jutalmazza vagy bünteti a helyesen vagy helytelenül cselekvőt.

Ha egy pillantást vetünk a középkori egyház ábrázolá-saira az utolsó ítéletről, egyértelműen kitűnik belőlük, milyen erős hatást gyakorolt az egyiptomi halotti ítélőszék

gondolata ezekre a cselekedetek alapján meghozott ítéletet ábrázoló képekre, és mily kevésbé honosodtak meg a keresztény ítéletfelfogásban JHVH teremtői igazságosságának ószövetségi fogalmai. A keresztény ítéletképeket nem lehet megkülönböztetni az iszlám elképzelésektől: az utóbbiban az embereknek egyedül kell megállniuk Allah előtt, és fogadniuk cselekedeteik könyvét. Jó cselekedeteik is megméretnek egy igaz mérleggel. Akinek a jó cselekedetei súlyosak, az üdvözülni, akinek a cselekedetei túl könnyűnek találtnak, azt a pusztító tűz vermébe vetik (Szú-ra 21,47; 101,5). Ez elvezet minket a kérdéshez: egyáltalán mi az, amit kereszténynek nevezhetünk hagyományos ítéletfelfogásunkban? Nem volna-e legfőbb ideje krisztianizálnunk az utolsó ítéletet, és evangelizálnunk jelen életünkre gyakorolt hatásait, hogy örömmel mondhassuk: „Maranatha, jöjj, Uram Jézus, jöjj hamar!” (vö. Jel 22,20)

AZ UTOLSÓ ÍTÉLET A KERESZTÉNY TRADÍCIÓBAN

A végső elszámolás

Nyissuk ki a lutheránus ortodoxia kézikönyvét⁵ a 470. oldalon. Ezt találjuk:

„De extremo iudicio: A halottak feltámadása után következik az utolsó ítélet. Ezzel véget ér a világ. A halottak feltámadnak, az élők átváltoznak. Az időpont el van rejtve előlünk. De jelek fogják megelőzni: a sátán hatalmának teljes kibontakozása, az emberek biztonságérzetének és hitelenségének megnövekedése.

Az ítéletet Krisztus tartja, aki megjelenik mindenki számára látható formában és dicsőségben, a kegyeseknek az áhított vigaszt, a hitetleneknek iszonyú riadalmat hozva. Ekkor mindenkinek mindenkiben nyilvánvalóvá lesz, mit tett, a jó éppen úgy, mint a rossz, és az ítélet oly módon hajtatik végre, hogy egyesek, a kegyesek felvétetnek a dicsőség birodalmába, mások pedig, a hitetlenek, kutasztatnak az örök sötétség birodalmába.

Pokolnak nevezi az Írás a szenvedés helyét; az üdvösség helyét pedig mennynek.”

Paul Althaus szerint („Gottes Gericht”. RGG⁵ 2. 1421–1423. o.) Isten ítéletének igazságossága a büntetést érvényre juttató igazságosság: „Isten felelősségre vonja őket [az embereket], és elismerő vagy elítélő módon ítéletet hoz felettük, dicsérettel és büntetéssel. Az utolsó ítélet során a hívőnek Isten ítélete elől Jézushoz kell menekülnie, aki »meg fog menteni minket a haragtól« (Róm 5,9).”

De ez azt jelenti, hogy Isten ítélete a világ végén a törvény birodalmába tartozik, amely megköveteli a jó cselekedeteket és tiltja a rosszakat. A törvény Isten eljövendő ítéletének jelenvalósága. Ez egy cselekedetek alapján ítélő bíróság. Az átmenet innen oda csak jutalomként vagy

⁵ H. Schmid: *Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche*. Gütersloh, 1893.

büntetésként képzelhető el. Az ember nem több, mint tetteinek szubjektuma, a jóknak jut a dicsőség, a gonoszoknak pedig a pokol kínjai. Míg a lutheránus ortodoxia Krisztust teszi meg büntetőbírónak, Althaus különbséget tesz az ítélobíró és Krisztus közt, aki a hívők védője.

A differenciáló emberi bírósághoz képest ebben az Isten ítéletéről alkotott elképzelésben csak két ítélet születik: örök élet vagy örök halál, menny vagy pokol. Ha csodálkozva feltesszük a kérdést, mi marad a jó, a látható teremtésből, a földből és a földi teremtményekből, azt kapjuk válaszul: végül minden hamuvá ég. E világ vázára már nincsen szükség, ha az üdvözültek közvetlenül, mindenféle más teremtmény közvetítése nélkül láthatják az Istent. Ez az *annihilatio mundi*, megmarad a menny és a pokol.⁶ Ez a „világ vége”.

*Dies irae,
dies illa,
solvat saeculum
in favilla.*

Az ellentmondások

Én ezt az elképzelést szélsőségesen teremtésellenesnek tartom. Vajon szükségszerűen ellentmond egymásnak az ítélő és a teremtő Isten? És hogyha egy és ugyanazon Istenről van szó, akkor az ítélő szétrombolja a teremtőnek a teremtményeihez való hűségét? Mindegy, hogy Isten önellentmondásáról van szó, vagy különböző istenekről, a biblikus istenhit ezáltal elpusztul. A megsemmisítő ítélobíróságról alkotott kép egy végtelenségig hitetlen elképzelés.

Krisztus az ítélet kétélű kardjával a szájában, akinek igazságossága az embereken jutalom és büntetés formájában mutatkozik meg, számomra felismerhetetlen. Semmi köze nincs a gyógyító, bűnöket megbocsátó názáreti Jézus-hoz. Ez a megtorló bíró nem lehet az értünk keresztre feszített és értünk feltámadt Krisztus. A Michelangelo által a sixtusi kápolnában antik hősként vagy olimpiai bajnok atlétaféfé megfestett világbíró láttán ugyan kibén merülhet fel, hogy ez lehetne akár az a szegény ember is Názáretből?

Krisztus igazságosságának pirkadata

Mégis egészen másképpen is el lehet jutni a nagy világitélet elképzeléséhez: az igazságtalanság égbe kiált, az áldozatok nem némulnak, a gyilkosok nem lelnek nyugalmat.

⁶ K. Stock: *Annihilatio Mundi. Johann Gerhards Eschatologie der Welt*. München, 1971. Schmid 1893, 407. o.: „Az utolsó ítélet után beköszönt a világ teljes vége. Minden e világhoz tartozó – az embereken és angyalokon kívül – elég és feloldódik a semmiben. Tehát nem a világ átváltozására kell számítani, hanem létezésének teljes megszűnésére.” Vö. még J. Moltmann: *Das Kommen Gottes. Christliche Eschatologie*. Gütersloh, 1995. 295–302. o.

Az igazság utáni éhség kínzasként megmarad a hangtalan sikolyok világában. Az áldozatokat nem lehet elfelejteni, a gyilkosok nem győzedelmeskedhetnek felettük végérvényesen. A várakozás Isten ítéletére, amely igazságosságot hoz, eredetileg az igazságtalanság és az erőszak áldozatainak reménysége. Isten ítélete az elnyomottak ellentörténete és ellenképe volt a diadalmaskodó erőszaktevők világával szemben. Az áldozatok, a tehetetlenek és elnyomottak a világbíróban bíznak, „aki jogot szolgáltat mindazoknak, akik jogtalanságot szenvednek”. Izráel panaszsoltárai sokatmondóan példázzák azt, amikor az „ítélet” jogot teremt. Isten magasabb igazságossága jogot szolgáltat a bűnözés áldozatainak, kiemeli őket a porból, meggyógyítja megsebzett életüket, és helyrehozza szétrombolt életüket. Az áldozatok Isten teremtő igazságosságára várnak, amely szabadságot, egészséget és új életet hoz a számukra.

Csak később, idegen befolyás alatt lett a bibliai iratokban az áldozatokat felszabadító megmentőből univerzális büntetőbíró, aki a jó és a rossz szerint ítél, és nem érdeklik többé az áldozatok. *A megmentő igazságosság áldozatorientált várakozásából egy, a megtorló igazságosság mértéke szerinti, tettesorientált morálbíróság lett.* Az ambivalens ítéletelképzelések krisztianizálása és a jelenre gyakorolt jelentőségük evangelizálása céljából abból indulok ki, hogy Izráel és a kereszténység eredeti istenélményei a teremtő, megmentő és gyógyító igazságosság élményei, és az eljövendő végítéletéről alkotott elképzeléseknek meg kell felelniük ezeknek a specifikus élményeknek, de nem kell megfelelniük a megtorló igazságosság és az általános emberi bosszúvágy általános vallási elképzeléseinek. Ezért kérdezzük:

Ki a végítélet bírója? Az Újszövetség keresztény elképzelései szerint az ítélet napja „az Emberfia napja”, és az Emberfia, Jézus azért jött, hogy megkeresse, ami elveszett (Lk 19,10; 6; Mt 8,11). Aki úgy gondolja, hogy vannak elveszettek, az Krisztust káromolja, alkalmatlannak és meglehetősen sikertelennek tartja. Az Úr napja „Jézus Krisztus napja” (Fil 1,6). Ez a napok napja, amikor a megfeszített és feltámadott Krisztus kinyilatkoztatja magát a világnak, és a világ megnyilatkozik a számára. *Mindenkinek leplezetlenül kell odaállnia Krisztus ítélőszéke elé.* (2Kor 5,10) Mindkét fél kilép eddigi rejtekéből az igazság fényére: a most Istenben rejtőző Krisztus és az itt önmagába rejtőző ember. Az örök fény láthatóvá teszi majd őket egymás számára. Az is láthatóvá lesz, amit most a természet rejt, hiszen az emberek testi és természeti lények, és a föld természetével együvé tartoznak. Nem lehet minket elválasztani a föld természetétől, még a végítélet idején sem.

De miként nyilatkoztatja ki magát Krisztus? Mégsem bosszúállóként, hanem megfeszített és feltámadott győztesként a bűn, a halál és a pokol felett. Neki adattak a halál és a pokol kulcsai (Jel 1,18). Mi végett? Mert az Élőként, a halottak elsőszülöttjeként és az élet uraként nyilatkoztatja majd ki magát. Lehet, hogy Michelangelo a sixtusi kápolnában található, az utolsó ítéletet ábrázoló freskón

nem is egy bírót ábrázolt, hanem a testében felmagasztosult Emberfiát, az emberiség és a természet feltámadásának vezéralakját.

Milyen igazságosság szerint fog Krisztus ítélni, ha feltámadásával a bűn, a halál és a pokol legyőzőjeként nyilatkoztatja ki magát? Bizonyára nem más igazságosság szerint, mint amelyet evangéliumában meghirdet, és amelyet a bűnösökkel és vámszedőkkel vállalt közösségben gyakorolt. Különbösen senki sem tudná újra felismerni. Az eljövendő bíró ugyanaz, mint a keresztre szegezett.⁷ „Világbíróként” az jön el, aki „a világ bűnét hordozza”, és maga is viselte az igazságtalanság és az erőszak áldozatainak szenvedését. Róla mondják majd Pállal együtt: *Teljes a diadal a halál fölött! Halál, hol a te diadalod? Halál, hol a te fullánkod?* (1Kor 15,55) Isten igazságossága, amelynek az eljövendő Krisztus minden emberen és minden létező dolgon érvényt fog szerezni, nem a jó és a rossz megállapítására vonatkozó és nem is megtorló igazságosság lesz, amely a jó cselekedeteket jutalmazza és a gonoszokat megbünteti, hanem Isten teremtő igazságossága, amely az áldozatoknak jogot szolgáltat, és a tetteseket helyreigazítja. A bűn és az erőszak áldozatainak jogot szolgáltat. Felegyenesíti őket, helyreállítja, meggyógyítja és visszaállítja az életbe. A bűn és erőszak elkövetői megtapasztalják a helyrehozó, átváltoztató igazságosságot. Már csak azáltal is átváltoznak, hogy az áldozatokkal együtt éri őket a megváltás. Megmenti őket a megfeszített Krisztus, aki az áldozataikkal együtt találkozik velük. „Kihalnak” a gonosztetteik, és áldozataikkal együtt új, közös életre „születnek újjá”. Pál a tűz képével fejezi ki ezt az átforgató kegyelmet: *de ha valakinek a munkája megég, kárt vall. Ő maga megmenekül ugyan, de úgy, mint aki tűzön ment át.* (1Kor 3,15) A végítéletben megjelenő tűz képének semmi köze nincs a máglyához vagy a világégéshez, sőt Isten szeretének kifejezésére szolgál, amely minden Istennel ellenkezőt eléget, hogy az Isten által teremtett embert megmentse.

A bűnök áldozatainak és elkövetőinek eljövendő bírójaként a feltámadott Krisztus egyiknek a szenvedését, másoknak a bűnét győzi le, hogy a sötétség uralmából mindkettejüket Isten birodalmának fényére vezesse.

Mi a célja Krisztus ítéletének? Az áldozatok felemelésének és a tettesek helyreigazításának célja nem a jutalommal és büntetéssel végbemenő nagy leszámolás, hanem Isten teremtő ítéletének győzelme minden hitetlen felett égen, földön és föld alatt. Az isteni igazságosság ezen győzelme nem vezet az embereknek üdvözültekre és elkárhozottakra való kettéosztásához és a világ végéhez, hanem Isten nagy engesztelési napját jelenti ezen a földön. Az ítélet napja „letöröl minden könnyet a szemünkről”, a szenvedés könnyeit éppúgy, mint a megbánás könnyeit, hiszen *halál sem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom*

(Jel 21,4). „A föld megtisztul a bűntől és a haláltól.”⁸ A bűn árnyékai a halál hatalmával együtt tűnnek el. Elpusztulnak a pusztítás erői. Így tehát a végítélet nem jelenti Isten művének a végét, és nem is az utolsó, hanem az utolsó előtti. Ez csak az első lépés egy átmenetben, egy átváltozásban a mulandóságból a múlhatatlanságba. Végérvényesnek csak az új, örök teremtés nevezhető, amely az igazságosság talaján nő ki. Mivel az ítélet mindenképp újateremtését szolgálja, így igazságossága nem csakis a múlt-ra vonatkozó, megállapító és megtorló, hanem a jövőbe mutató, teremtő, jogot szolgáltató, gyógyító és helyreállító igazságosság. Az ítélet nem a bűn és a halál szolgálatában áll mint nagy leszámolás, hanem a teremtést szolgálja. A régi világidő ítélet alatti vége nem más, mint az új világidő kezdete „a jövő világban való életben”. A keresztény tradíció hibája volt, hogy a képekben és fogalmakban, kegyességben és tanításban csak az elmúlt világ feletti ítéletet látta, és nem ismerte fel az ítéleten átpillantva Isten új világát, vagyis nem hitte a végben az új kezdetet.

Persze a gonosz cselekvése és elszenvédeése nem osztható meg különböző személyek és csoportok között. Az áldozatokból is válhatnak tettesek, és sokakban elválaszthatatlanul egymásba fonódik a gonoszság áldozata a tettesel. Már csak ezért is fontos az a felismerés, hogy az eljövendő bíró tettesként megítél, egyszersmind áldozatként fel is egyenesít minket, elutasítja a bennünk lakó farizeust, elfogadja a bűnöst, és önmagunkkal is kibékít minket.

Áldozatok és tettesek megítélése mindig *szociális ítélet*.⁹ Nem állunk magányosan és magunkra hagyottan a bíró előtt, mint ahogy az emberi büntetőbíróóságokon vagy az éjjeli lelkiismeret-vizsgálat során történik. A tettesek együtt állnak itt áldozataikkal, Kain Ábellel, Izráel Babilonnal, az erőszakosak a tehetetlenekkel, a gyilkosok a meggyilkoltakkal, az üldözők a mártírokkal. Mert az emberiség szenvedéstörténete feloldhatatlanul egybefonódik a bűn történetével. Minden esetben bizonyos megoldatlan és megoldhatatlanná vált szociális, politikai és személyes konfliktusok azok, amelyekben egyesek a bűn elkövetői, mások pedig áldozatai lesznek. Amint az az Auschwitz-perekben és a dél-afrikai igazságtételi bizottságokban is megfigyelhető volt, az áldozatok emlékezete messzebb ér, mert kínozza őket, ezzel szemben a tetteseknek, ha van is, csak rövid távra terjed ki a memóriájuk. Ahhoz tehát, hogy a tettesek eljussanak a saját igazságukhoz, áldozataik emlékeire vannak utalva, végig kell hallgatniuk tudósításait, és meg kell tanulniuk önmagukat az áldozataik szemével látni, még akkor is, ha ez szörnyű és porig rombol. Az elnyomottak felemelése az igazság egyik oldala, a másik oldal pedig a vakok látóvá tétele.

⁸ Chr. Blumhardt in L. Ragaz: *Der Kampf um das Reich Gottes in Blumhardt, Vater und Sohn – und weiter!*, Zürich–München, 1922. 57. o.

⁹ M. Volf: *The Final Reconciliation. Reflections on the social dimension of the eschatological transition. Modern Theology* 16 (2000), 91–113. o. Uő: *The End of Memory? Mistreatment, Memory, Reconciliation*. Eerdmans Grand Rapids, 2006.

⁷ Erre kifejezetten utalt W. Kreck: *Die Zukunft des Gekommenen. Grundprobleme der Eschatologie*. München, 1996. 121–123. o.

Izrael Istenről szóló történeteiben gyakran a következő szavakkal szólítják meg a magasabb igazságosságot: *Ítéljen ügyünkben az Úr!* (1Móz 16,5; 31,53; 1Sám 24,13) Istent hívják *békebírónak* az emberi konfliktusokhoz. Így kell igazságot tennie szegények és gazdagok, alacsony és magas rangúak között: *De köztetek is igazságot tesztek, juhaim, bárány és bárány között* (Ez 34,17), hogy a nyáj újra békeben élhessen. A zsoltárok szerzői is Isten szociális ítélete után kiáltanak kérdésükkel: miért megy jól a hitetlenek sora, miközben az Istenhez hűeket üldözik? Istennek igazságot kell tennie hívők és hitetlenek közt. A szociális ítékezésnek helyre kell állítania a gonosz által az emberek és a népek közt megzavart viszonyt, de nem feladata az individuumok jutalmazása és büntetése: Isten *ítélkezni* fog.

Ezért kell az utolsó ítéletet is az élet *békebíróságaként* elképzelnünk, nem pedig élet és halál felett döntő büntetőbírósként. Ha tehát a végítélet a teremtés széthullott közösségi viszonyainak helyreállítását jelenti, akkor remélhetjük az isteni békebíró eljövételét. A szakaszokat, amelyekben az Újszövetség büntetésről beszél, mi interpretálhatjuk mindenek újjáteremtésének szemszögéből a helyreállítás eszközeként.

„Jézus Krisztus napja a világítélet napja lesz, amely eltakarítja a romokat. Az emberek megmentése, bűneik ellenére, ez a világítélet, és ezzel együtt a könnyörületesség, amely életet, feltámadást és újjászületést hoz.”¹⁰

„De egyhez ragaszkodnunk kell a kegyes társaságok megszokott elképzelésével szemben: az ítélet nemcsak negatív, sőt mindenekelőtt pozitív értelemmel bír: nem egyszerűen pusztítani akar, hanem elsősorban megmenteni. Ez a pusztító »nem« az Istennel ellenkező hatalmakkal szembeni és a gonosz világa alóli feloldozás, de egyben ez a teremtés megmentő és beteljesítő »igen«-je is: »Íme, mindent újjá teremtek.«¹¹

Ezek *Christoph Blumhardt* szavai, amelyeket ő maga „a reménység hitvallásának” nevezett:

„Arról, hogy Isten az egész világon bármit vagy bárkit is feladna, szó sem lehet, ma sem és az örökkévalóság egyetlen pillanatában sem. (...) A vég azt kell hogy jelentse: Íme, minden Istené! Jézus jön el, aki a világ bűnét hordozta. Jézus meg tud ítélni, de nem tud kárhozatra juttatni. Ezt akarom hirdetni a legmélyebb poklokig, és nem fogok megszégyenülni.”¹²

Ha a végítéletben szociális ítéletről beszélünk, akkor ez nem utolsósorban, hanem valójában elsősorban *kozmosz* ítélet, mert az eljövendő Krisztus a kozmikus Krisztus (Kol 1,15–17). Már a zsoltárok a föld bírójának kéri fel JHVH-t (Zsolt 82,8; 96,13). A teremtett világ minden szétzilált viszonyát helyre kell állítani, hogy az új teremtés az igazságosság biztos talaján állhasson, és megmaradhasson az

örökkévalóságban. Ezek az emberek közti viszonyok, egyben az emberek és a földi teremtésközösség élővilága közti viszonyok is, és nem utolsósorban a teremtés szövetének azon hasadásai, amelyek minden teremtményt, az ember nélkül is, a megváltás utáni sóhajtozásra és sóvárgásra készítetnek.

Mivel a teremtményekhez hozzátartozik a saját aktivitásukhoz tartozó specifikus játéktér, ahogy ezt 1Móz 1 leírja, mindegyiküknél adott a lehetőség a széthullásra és a káoszra.

Az első teremtés (Jel 21,1) a káosztól mindenünnen fenyegtetett teremtés. A biblikus képes beszédben a káosz hatalmai „éjszakaként” és „tengerként” hatolnak a föld és a fény teremtetségébe. Mindenek maradandó testben való újjáteremtésében a jánosi képes beszéd szerint nem lesz sem „éjszaka”, sem „tenger”, mert *az Isten dicsősége világosította meg, és lámpása a Bárány*, Jézus Krisztus (Jel 21,23). Ezek után pedig minden élőlény részt vesz az örök létezésben és Isten örök életében. 1Kor 15 és Jel 21 nyomán ezek valóságosan alapjaiban változtatják meg a kozmosz és az élet felépítését. Isten mindenhol lakik majd, és „mindenben jelen lesz”.¹³

Megsemmisül a semmi, meghal a halál, elmúlik a gonosz hatalma, leválik a teremtményekről az élő Istentől való elválasztás kínja, a bűn, megsemmisül a pokol. Csak a negatívumok negációja alapozza meg a pozitívumok elpusztíthatatlan pozícióját. Ezzel kezdődik a dicsőség uralma.

Mivel Krisztus feltámadása megteremti a kilátást a halál és pokol nélküli világra, ezzel magától megoldódik a probléma, hogy mindenek vagy csak kevesek üdvözülnek. A keresztény üdvuniverzalizmust a kozmikus krisztológia alapozza meg, amely szerint a halál megsemmisül (1Kor 15,28) és a pokol elpusztul.¹⁴

Gyönyörűen írja le a „világítélet” ezen reményképét Zsolt 96,10–13:

*Mondjátok el a népeknek, hogy uralkodik az Úr!
Bizony, szilárdan áll a világ, nem inog.
Igazságosan ítéli a népeket.
Örüljön az ég, örvendezzen a föld,
zúgjon a tenger a benne levőkkel!
Ujjongjon a mező, és minden, ami rajta van!
Ujjongjanak majd az erdő fái mind
az Úr előtt, amikor eljön,
mert eljön, hogy ítélkezzék a földön.
Igazságosan ítéli a világot,
pártatlanul a népeket.*¹⁵

¹³ G. Thomas

¹⁴ H. Urs von Balthasar: *Dare we hope „That Men be Saved”? With a short Discourse on Hell*. San Francisco Ignatius Press, 1988. N. J. Ansell: *The Annihilation of Hell. Universal Salvation and the Redemption of Time in the Eschatology of Jürgen Moltmann*. Toronto, 2005.

¹⁵ Alexandre Grund: *Die Propheten als Künder des Gerichts*. In R. Heß – M. Leiner (szerk.): *Alles in Allem. Eschatologische Anstöße. FS für Christine Janowski*. Neukirchen, 2006. 167–181. o.

¹⁰ Chr. Blumhardt in J. Harder (szerk.): *Ansprechen, Predigten, Reden, Briefe. 1865–1917*. 2. Neukirchen, 1978. 184. o.

¹¹ Ragaz 1922, 153. o.

¹² Harder 1978, 131. o.

Végezetül arra a jelenlegi gyakorlatra kérdezzük rá, amely ebből az elvárásból fakad. Hogyan valósítjuk meg a jelenben Krisztus eljövendő igazságosságát?

1. Egy amerikai barátom a világ végéről kérdezte baptista nagyanyját, aki a titokzatos, rémisztő névvel válaszolt: „Harmageddón”. Ez Jel 16,16 szerint Isten végső harca az ördögökkel, ma általánosítva ezt mondanánk: a jó harca a gonosszal szemben, amely a jó győzelmével végződik. Ebből a manicheista elképzelésből amerikai fundamentalisták (így Hal Lindsay: *The Late Great Planet Earth* – több mint 30 millió példány; Tim LaHaye és J. B. Jenkins: *Left Behind* (Az elragadtatás után) sorozat 1995-től – több mint 40 millió példány) megalkották a végső harc modern, fantasztikus forgatókönyvét: a Szovjetunió és Kína akkor még vörös hadserege bevonul Jeruzsálembe, de Harmageddón völgyében elpusztítják őket az Egyesült Államok atombombái, vagy ha sokan vannak, akkor a hidrogénbombák. Ezután eljön Krisztus a felhőkből, megjelenik a harmadik templom ormán, és felállítja ezeréves birodalmát. Az övét „kivonja” a végítélet ezen kínjaiból, és vele fognak visszatérni, hogy együtt építsék fel az új világot.¹⁶

Mit jelent ez a felfogás a jelenre nézve? Elülteti és igazolja az emberek gondolkodásában a „barát vagy ellenség” gondolatot mint alapvető politikai kategóriát, ahogy azt Carl Schmitt, a náci államügyész politikai teológiájában megkövetelte, amellyel Bakunyin anarchizmusára akart csapást mérni. Emez azt mondta: „sem Isten, sem állam”, mire Carl Schmitt: „Csak Isten és az állam menthet meg minket a végső harcban.”¹⁷ Ronald Reagan is ezen az oldalon állt, aki a „még ebben a generációban bekövetkező Harmageddónban” hitt, amely szerinte nukleáris jellegű lesz, és számára a Szovjetunió volt „a gonosz birodalma”. George W. Bush e célból alkotta meg az *axis of evil* fogalmát („a gonosz tengelye”), amely Irakból kiindulva Iránon át egészen Észak-Koreáig terjed. „America is at war” (Amerika háborúban áll), hirdette ki szeptember 11-e után, „és aki nincs velünk, ellenünk van”. Mivel azonban nem valamelyik ország támadta meg Amerikát, hanem az iszlámista bűnbanda, az Al-Kaida, Amerika „at war”, háborúban marad. Milyen háborúban? Az apokaliptikus háborúra gondolnak, a Harmageddón elkezdődött!¹⁸

2. Ehhez nagyon hasonló hatással van a jelen helyzetre a kereszténységben és az iszlámban általánosan elterjedt ítéletfelfogás. Ha a világ vége egyenlő Isten hívők és hitetlenek feletti kettős kimenetelű ítéletével (a hívők a mennybe, a hitetlenek a pokolba kerülnek), akkor a jelent kikerülhetetlenül a „barát vagy ellenség” gondolata fogja uralni:

itt a hívők vannak „Isten házában” – ott a hitetlenek „a háború házában”. Mivel a hitetlenek számára úgyszincs remény, már itt lehet őket megvetéssel vagy terrorral büntetni. A hitetlenek a hívők ellenségei, mivel Isten ellenségei. Istenért ölni vagy meghalni – ez azon militáns hívők életének legszebb álma, akik megboldogult mártirokká szeretnének válni. De vajon az élet Istene az ő istenük, vagy a halál az istenük és uruk? „Ti az életet szeretitek, mi a halált” – mondta a tálib Omár molla, és ez volt olvasható a madridi tömeggyilkosság utáni vallomásokban is.

3. Az utolsó ítélet előrehozatala az emberek hívőkre és hitetlenekre mint Isten „barátaira” és ellenségeire való kettéosztásával hibás, mert hitetlen. Isten nem a hitetlenek ellensége, és nem is az istentelenek hóhéra. Mert Isten mindenkit az engedelmességbe zárt egybe, hogy mindenkin megkönyörüljön. (Róm 11,32) Tehát nekünk minden emberre úgy kell tekintenünk, legyen bár hívő vagy hitetlen, mint akin Isten megkönyörült. Bárki legyen is, Isten szereti, Krisztus érte is meghalt, és Isten Szentlelke az ő életében is hat. Tehát nem lehetünk senki ellen. Még egyszer Christoph Blumhardt szavaival:

„Az apám egyszer azt írta nekem, állítsam magam elé szabályként, hogy ahol járok és ahol állok, minden emberre mint hívőre tekintsek, soha ne kételkedjek, és soha ne beszéljek vele máshogy. Ez egyezett az én lelkem gondolatával. Ha egy mameluk jön, tekintsem hívőnek, soha ne ismerjem el, hogy hitetlen. Az objektív hit, hogy Isten hisz bennem, és én ezért tudok benne hinni, ez számomra a hit.”¹⁹

Őt követte kiengesztelődésről szóló tanában Karl Barth (IV/2. 304–306. o.). Az Isten jövőjében való, mindent átfogó hit alapozza meg a szeretet ezen határtalanságát. Miért kellene komolyabban vennünk más emberek hitét, tévhitét vagy hitetlenségét, mint Isten felettük gyakorolt könyörületességét? Ez volt a kereszténység egyik témája az ateista NDK-ban. Nem lehet ez másként a más vallásúakhoz való közeledésünkben sem. A hívők, másként hitetlenek vagy hitetlenek közti különbségek jelen vannak, de feloldódnak Isten mindenek feletti könyörületében.

4. A keresztény univerzalizmus nem akadályozza meg az igazságtalanság és az erőszak áldozatainak pártfogásba vételét, sőt megköveteli azt. Egy szakadásokkal és ellenségeskedéssel teli világban Isten könyörületének egyetemességéről csak az ismert „Preferential Option for the Poor” elvvel tehetünk bizonyosságot. Isten a történelemben egyoldalúan az áldozatok mellett áll, hogy általuk a tetteket is megmentse. Erre bizonyíték Mária, Jézus és Pál.

¹⁶ Hal Lindsay: *The Late Great Planet Earth*. New York, 1970. Tim LaHaye – Jerry B. Jenkins: *Az elragadtatás után. Regény a Föld utolsó napjairól*. Budapest: Amana7, Kaposvár, 2000.

¹⁷ C. Schmitt apokaliptikájáról vö. H. Meier: *Die Lehre Carl Schmitts. Vier Kapitel zur Unterscheidung Politischer Philosophie*. Stuttgart, 1994.

¹⁸ Ehhez lásd G. Müller-Fahrenholz: *America's Battle for God*. Eerdmans Grand Rapids, 2006.

¹⁹ Chr. Blumhardt in Harder 1978, 133. o. Az utolsó ítélet újrainterpretálásához lásd J. Moltmann: *Das Kommen Gottes*. III. §11. 262–286. o.

Mária így énekel a Magnificatban:

Hatalmasokat döntött le trónjukról,
és megaláztatottakat emelt fel.
Éhezőket látott el javakkal,
és bővelkedőket küldött el üres kézzel. (Lk 1,52–53)

Jézus magához hívja a megfáradtakat és a megterhelteket, elfogadja a bűnösöket, és üres kézzel engedi el a farizeusokat.

Pál számára a gyülekezet maga a tanúság Istennek erre a minden ember javára végzett egyoldalú cselekvé-

sére: *Mert nézzétek csak a ti elhivatásotokat, testvéreim: nem sokan vannak köztetek, akik emberi megítélés szerint bölcssek, hatalmasok vagy előkelők. Sőt azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében bolondok, hogy megszégyenítse a bölcseseket, és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében erőtlének, hogy megszégyenítse az erőseket: és azokat választotta ki az Isten, akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézettek; és a semmiket, hogy semmivé tegye a valamiket; hogy egyetlen ember se dicsekedjék az Isten színe előtt.* (1Kor 1,26–29)

Fordította Verebics Petra

BÁCSKAI KÁROLY

Boldogok a kicsinyek

Az evangéliumi kicsinység egyes aspektusai a szinoptikus evangéliumokban

Idestova tizenöt esztendeje annak, hogy dr. Cserháti Sándor professzor, az Evangélikus Hittudományi Egyetem újszövetségi tanszékének akkori vezetője felkeltette érdeklődésemet Jézus kicsinyei iránt. Régtől fogva vonzott a Szentírás, azon belül az Újszövetség szövege, annak megértése és magyarázata. Egyetemi tanulmányaim során ez az érdeklődés még inkább magával ragadott. A megfelelő stúdiumok, valamint az ókori nyelvek, így az újszövetségi görög nyelv tanulmányozása segítségével mélyebb bepillantást nyerhettem az evangéliumok és az apostoli levelek gazdag világába. Kézenfekvő volt, hogy a diplomamunkámat is e tárgykörből írjam, felhasználni igyekezve az évek során megszerzett nyelvi, szövegtani és exegetikai ismereteket. A megadott témák közül a „Jézus kicsinyei a szinoptikus evangéliumokban” címűt választottam. A feladat megoldása az érdeklődési körömbé tartozó szakmai kihívást jelentett. További motivációt adott, hogy az evangéliumi kicsinység tárgykörében hosszabb monográfiák alig jelentek meg. Ez utóbbi tény ugyanakkor a téma feldolgozhatóságát is megnehezítette. A kutatás akadályai azonban eltörpültek a megannyi újabb, napvilágra került szempont mellett: kik lehettek azok, akiket Jézus a szinoptikus evangéliumok tanúsága szerint kicsinyeknek nevezett, és mit jelenthet általában a kicsinység evangéliumi értelme?

Céлом a doktori értekezés elkészítésével az volt, hogy a téma viszonylagos kidolgozatlanlanságát és a vonatkozó tanulmányok szűkösségét ellensúlyozandó, a lehető legtöbb részletre és összefüggésre való tekintettel állítsam reflektorfénybe a kicsinység problémakörét a Biblia, azon belül az Újszövetség, még szűkebben a szinoptikus evangéliumok kontextusában.

PROBLÉMAFELVETÉS

A szinoptikus evangéliumokat figyelmesen tanulmányozóknak minden bizonnyal feltűnnek azok a szövegrészek, amelyekben Jézus „e kicsinyeket” említi. Ezek a részletek nem a gyakoriságuk miatt szembeötlők – az átlagos bibliaolvasó vélhetően tovább is lapoz anélkül, hogy kérdést feltételezne egy-egy ritkábban használt fogalom mögött. A szövegek mélyebb összefüggéseire kíváncsi, kutató teológus érdeklődését azonban felkelti, hogy a „kicsinyek” kiléte voltaképpen homályban marad. Valójában kik lehettek ők, a Jézus által kicsinynek nevezettek, más szóval Jézus „kicsinyei”? Vajon mely névtelenek személyét őrizte meg számunkra és az Újszövetséget olvasó nemzedékek számára a szinoptikus hagyomány abba a néhány igeversbe rejtve, amelyekben a „kicsinyek” kifejezés felbukkan? Kisgyermekekre vonatkozik, amint azt első olvasásra feltételezhetjük? Netán a tanítványokra, hiszen a szöveg alapján ez is elmondható. Ha ez utóbbi igaz, megmarad a kérdés, hogy vajon Jézus minden tanítványára egyformán érvényes-e ez a megkülönböztető megszólítás, vagy csupán egynémely kiválasztottra. Nem utal-e a kifejezés és annak használata egy, a jézusi tanítványi körre vonatkozó rangsorra? Vagy egy későbbi, az ősgyülekezetre jellemző fogalommal találkozunk, amely szerint a „kicsinyek” a kevés tapasztalattal rendelkező, hitükben gyenge és bizonytalan Krisztus-követők lehettek?

Az sem zárható ki, hogy a „kicsinyek” kifejezésben Jézusnak a szűkebb vagy tágabb értelemben vett követői iránt táplált érzelmei szólalnak meg. E becéző kedvesség-

gen túl azonban vajon miért pozicionálja őket így, megfogalmazva mintegy a világban elfoglalt helyükre vonatkozó igényét? Egyáltalán, hitelesen Jézusnak tekinthető-e a kifejezés, vagy ő csupán átvette és alkalmazta ezt a megjelölést, amelynek forrására szintén nem találunk utalást az evangéliumokban? Talán a korabeli rabbinikus iskolák szóhasználatából kölcsönözte Jézus az utalást, és a „kicsinyek” kifejezés nem más, mint az így megnevezettekre vonatkozó hebraizmus?

Végül egy szociológiai szempontú megközelítés is elképzelhető. Nem lehetséges, hogy Jézus azért nevezett egyeseket – talán éppen a tanítványait – kicsinyeknek, mert a társadalom legalacsonyabb, legkevesebb kiváltsággal rendelkező rétegéhez tartoztak? Esetleg éppen a Jézushoz való hűségük miatt lettek megvetettek és lenézettek?

A következő, vázlatos összefoglalásban a fentiekre keressük a választ, kísérletet téve egyúttal annak a megfejtésére is, hogy Jézus „e kicsinyei” milyen tulajdonságokkal és jellemvonásokkal rendelkeztek, illetve fordítva: mit jelent a kicsinység mint emberi (tanítványi) jellemvonás, tulajdonság vagy adottság a szinoptikus evangéliumokban. Vajon a Jézus által így nevezettekkel kezdődik a „kicsinység”, vagy előzménye is van a Bibliában? Más fogalmakkal is ki lehet fejezni, vagy kizárólag a szó szerint így említettek tekinthetők kicsinyeknek? Lehetséges-e úgy extrapolálni a kicsinyek személyét vagy a kicsinység fogalmát, hogy ezzel általános értelemben vehető tanulságok birtokába jussunk? Beszélhetünk-e ebben a szélesebb értelemben evangéliumi vagy bibliai kicsinységről, és ha igen, ennek mely aspektusait lehet felsorolni? Létezik-e, és amennyiben igen, vajon mi az újdonság vagy az újszerűség az eddigi lehetséges – gyakran sztereotíp – magyarázatokon túl? Megannyi kérdés, feltételezés, értelmezési kísérlet, amelyek a keresett válasz megtalálásának reményében alapos vizsgálatot kívántak.

JÉZUS KICSINYEI

A hosszabb elemzés tanulságait levonva megállapíthatjuk, hogy a bibliai, szűkebben az evangéliumi kicsinység komplex fogalom ugyan, de összetevőire bontható. Jelenti egyfelől a szegény embert és a szegénységet, annak több értelmében. Kicsiny a koldusszegény (πτωχός), a munkájából nehezen bár, de megélő zsellér (πένης) és a vallásos értelemben „szegény”, azaz a kegyes, istenfélő ember is (πραύς, πτωχός τῷ πνεύματι). *Kicsiny másrészt az alázatos ember is*, legyen szó akár alacsony származásáról, a társadalmi ranglétrán elfoglalt szerény helyéről, akár pedig vallásos beállítottságáról, kegyességéről, az Isten előtti alacsonyságának vagy „megalázottságának” a tudatáról (ταπεινός, πραύς, ταπεινός τῆ καρδία). *A harmadik összetevő a szó szerint vagy átvitt értelemben a méretre vagy a minőségre vonatkozó kicsinység*, amely

esetenként rosszálló, lekicsinylő értelmet is hordoz (μικρός és fokozott alakja, az ἐλάχιστος).

Tanulásképpen elmondható az is, hogy a szinoptikus evangéliumokban való előfordulásait illetően a „kicsinyek” általában nem a gyermekekre, hanem Jézus tanítványaira vonatkozik. Azokra a tanítványokra, akiket Jézus odaadón szeret, s akiknek ez a szeretet jelenti a biztonságot és a védelmet. Az is valószínű, hogy Jézus a „kicsinyek” alatt nem a tanítványainak egy elszigetelt, elkülönült részét értette csupán – legyenek akár hitükben a legerőtelenebbek, vagy akár a másokénál erősebb hit gyümölcseként alázatra képes követői. Amellett, hogy az úgynevezett közösségi beszédben az „e kicsinyek” (οἱ τοῖ οἱ μικροί – Mt 18,3–6) valószínűleg a tanítványi kör, vagy tágabb értelemben a gyülekezet legerőtelenebb, legbizonytalanabb tagjait jelenti, túlzás nélkül állítható, hogy a „kicsinyek” vagy az „ezek a kicsinyek” általában Jézus tanítványaira vonatkozó megszólítás lehetett. A „tanítvány” (Mt 10,42), valamint a „Krisztuséi vagytok” (Mk 9,41) és az „e kicsinyek” (Mk 9,42) kifejezéseket nem lehet egymástól elválasztani, hiszen ugyanazon személyekre utalhattak ugyanabban az értelemben. Jézus így fejezte ki irántuk való szeretetét, és e megszólításban volt elrejtve az a távlat is, amely rájuk várt. Nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, Jézus egyszerűen azért nevezte tanítványait kicsinyeknek, mert ők az ő védő szeretetének alanyai. Irántuk mint Isten országának jogos várományosai iránt érzett szeretetének nagysága és jelentősége szólal meg a „kicsinyek” megjelölésben. Azoknak a titulásoknak az egyike ez, amelyekkel Jézus kifejezi, milyennek képzi el tanítványait, jellemüket, helyzetüket, az emberekkel szembeni alapállásukat, valamint hogy ő hogyan, milyen érzelemmel viszonyul hozzájuk.

További két fontos összetevője a „kicsinyeknek” a messiási és – hangozzék bármilyen egyszerűen – az együttérző, becéző, a tanítványokkal egy szintre helyezkedő, kedveskedő értelem. Amikor Jézus az őt követőkről mint Isten országának örököseiről beszél, messiási megjelöléssel illeti őket. Az Ószövetség gondolatvilágánál maradván – amely Jézus sajátja is volt – talán ugyanúgy messiási megszólítása a tanítványoknak, amikor őket kicsiny nyájhoz¹ hasonlítja. Ez pedig sugallja immár a másik gondolatot, hogy Jézusnak a tanítványaira vonatkozó megnyilvánulásai, megnyilatkozásai nem nélkülözték az emberközeliséget, a kedvességet, a baráti, testvéri figyelmességet. A tanítványok nem egyszerűen gyermekei (τέκνα – Mk 10,24; παιδία – Jn 21,5²) voltak Jézusnak, hanem kicsi gyermekei, kicsinyei (τεκνία – Jn 13,33), nem csupán bárányai (ἄρνες – Lk 10,3), hanem báránykái (ἀρνία – Jn 21,15).

¹ Ehhez, illetve az általános szempontokhoz lásd a saját publikációként megjelent, „A kicsinység dicsérete” című, Lk 12,32–34 alapján írt tanulmányt in: *Hullámhossz*. Szerk. dr. Szabó Lajos. Luther Kiadó, Budapest, 2003. 174–179. o.

² A teljesség érdekében és az evangéliumok színgazdagsága miatt néhány szemléletes kifejezést János evangéliumából is kiemeltünk.

Kiemelendő és hangsúlyozandó tétel, hogy *a tanítványok Jézus által való „kicsinyítése” nem lekicsinylés, hanem kiüntetés.* Minden hivatalosság, távolságtartás és kimért-ség eltűnik ebből a kapcsolatból, és nem marad más, csak a szeretetet kifejező diminutívum.

Máté evangéliumában a kicsinyek különleges szerepet töltenek be. Jézus követői, majd gyülekezete a világ mértéke szerint olyanok, mint a gyermekek: kicsinyek (μικροί – Mt 10,42; 18,3.6.10.14), valamint szegények és „egy-ügyűek” (πτωχοὶ τῷ πνεύματι – Mt 5,3kk). Míg a rabbinikus értelmezésben a „kicsinyek” kifejezés leértékelő jellegű és az éretlenekre, a még nem felnőttekre, a nem „nagyokra” vonatkozik, továbbá a hellenizmusban a „nagy” szó fényben tündököl és a „kicsiny” annak csupán alárendeltje, út és eszköz a „nagyság”-hoz, addig Jézusnál a „kicsiny” kifejezés új értelmet nyer. Paradox módon egy titokra, egy rejtett, benső, vagy majd csak a jövőben elnyerhető méltóságra utal (messiási megjelölés, lásd ott). A kicsiny kifejezésben megjelenik egyrészt *a jelentéktelenség, a lenézettség és a mellőzöttség mint emberi (tanítványi) állapot, másrészt a megtérés igénye és indikációja, valamint a farizeizmusra jellemző felfelé való törekvés ellenzése is.* Új aspektus, hogy a megtérés ebben az értelemben nem a növekedés, hanem a visszahúzódnás, a kicsinnyé válás eseménye. Itt találkozunk egymással a vallásos és a szociológiai mozzanat, amelyek egyébként is elválaszthatatlanok a „kicsinyek” kifejezéstől. Isten éppen a kicsinyeket (a gyermeki lelkületűeket, νηπίοι), a szegényeket és az alázatosakat (πραεῖς, ταπεινοὶ τῆ καρδία) hívta el, nekik tárta fel országának titkait, amelyeket a bölcsek és az értelmeselek elől (σοφοί, συνέτοι – Mt 11,25.29) elrejtett, amint azt már egy emberöltővel az evangéliumok megírása előtt Pál apostol is világosan látta, és amire figyelmeztette a korinthusiakat is (1Kor 1,26–29). Akit Isten elhív, az kicsinnyé és szegénnyé lesz. Olyan kicsinnyé válik (olyanná teszi őt az Isten), és úgy viszonyul a világhoz, mint egy gyermek. A vallásos és szociológiai vonatkozások találkozására után itt megint felfedezhetünk egy kapcsolópontot: *a kicsinyekről szóló szavak, kifejezések rokonságban vannak azokkal a kifejezésekkel, amelyek a gyermekeket állítják példaképpül a tanítványok elé.* Ezek a megjelölések – és ez is az evangéliumi kicsinység fogalmához köthető újszerű felismerés – éppen a megtérésen keresztül válnak szinonimákká.

KICSINYSÉG ÉS ALÁZAT

A kicsinység és az alázat³ bibliai értelemben rokon fogalmak, az egyik nem választható el a másiktól. Árnyszerű eltérés lehet a kettő között, ugyanakkor helyettesíthetők is

³ „Isten épp akkor oszt ki ránk valódi nagy szerepet, amikor esendőségünket, kicsinységünket beláttuk. Erényeink mind végesek, egyedül az alázat teszi őket végtelenné.” Pilinszky János: *A különös szféra. Szög és olaj.* Vigilia, 1982. 240–241. o.

egymással. A kicsiny egyben mindig alázatos, amennyiben tudatában van teljes mértékű Istenre utaltságának. Az alázatos ember pedig Isten előtt, azaz Isten nagyságához viszonyítva felismeri kicsinységét, kiszolgáltatottságát és segítségre szorultságát. A kicsiny tehát minden esetben alázatos, az alázatos pedig nem lehet más, mint kicsiny. Amennyiben az alázat mint vallásos erény önteltté, különbbé, kiválóná tesz és elkülönít a többi embertől, a szó eredeti értelmében nem alázat többé. *A tudatosan vállalt és képviselt vallásos kiválóságot az alázat útján megvalósító ember erényes és kegyes lehet, de bibliai értelemben nem kicsiny és nem szegény.* A vallásos alapon a másik fölébe kerekedni akaró ember nem lehet alázatos. Ha azonban őszintén az, eltűnik minden felsőbbrendűsége. Az alázatos ember, amennyiben ilyennek ismeri tudatosan önmagát, már nem alázatos. „Az alázatosság csak akkor tiszta, ha nem mint ilyet keresik és akarják.”⁴ Egyedül Isten teheti az embert alázatossá, mégpedig úgy, hogy megláttatja vele: magától képtelen az alázatra. Az alázatosság megvalósulása nem más, mint a saját csődjének elismerése. François Varillont idézve: „Bizalmatlannak kell lennünk az alázatosság eszteticizmusával szemben. Istenben semmi sincs abból a »csalékony szerénységéből«, amelytől André Gide néha »megrészegedett« a saját bevallása szerint. Nem kell az élvezett incognito! Egyes emberek úgy tetszelegnek a gyöngeségben, mint mások az erőben. Van, aki a balsikert kultiválja. Amikor az ember Istenre gondol, el kell söpörni ezeket a rémképeket. Nincs gőgös teljesség. Hogyan képzelhetnénk el egy olyan Istent, aki öntelt? Saját gazdagságával megelégedett Krózus lenne. Bálvány önmaga számára. Tehát bálvány teremtménye számára is, aki nem lenne más, mint a saját kiterjedése.”⁵

KRISZTOLÓGIAI SZEMPONT

Szintén hangsúlyozandó, hogy *az evangéliumi kicsinység értelmezése csak Jézus Krisztus alázatának és kicsinységének ismeretében lehetséges.* Krisztus életútja, magatartása, alázata és szolgálata nem egyszerűen erkölcsi mérce, amelynek minden őt követőnek meg kell felelnie, hanem általában a keresztény élet alapja. Jézus, jóllehet valószínűleg Isten, mégsem élt az isteni létforma előnyeivel, hanem alávetette magát az emberi létforma kötöttségeinek. Nem csupán lélekben vagy szellemi módon hajolt mélyre, de testi, fizikai értelemben is vállalta az alacsony sorsot, a kicsinységet, a szolgálai, azaz az emberi életformát. Krisztus kicsinysége nem elmélet, eszme vagy tantétel, nem is egyfajta jellemző lelkiállapot, hanem a cselekvés és a történet, a tettek és az életgyakorlat konkrétuma. Jézus, nem tekintve zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel,

⁴ Varillon, François: *Isten alázata és szenvedése.* Ford. Szabó Ferenc SJ. Szent István Társulat, Budapest, 2002. 130. o.

⁵ Varillon 2002, 66–67. o.

kilépett a történelmenkívüliségből, megalázta magát, és szolgálai formát vett fel. Krisztus kicsinysége, pontosabban az ő kicsinnyé válása kegyelmi *fohlyamatként* vagy *eseményként*, az Istent a teremtett világhoz és az emberhez fűző szeretet legerősebb láncszemeként értelmezhető. Jézus szolgálata úgy lesz példa az őt követők számára, hogy annak követéséhez az erőt Isten szeretetének az emberhez a legmélyebbre hajoló megnyilvánulásából, más szóval Jézus kicsinnyé lételéből, klasszikus kifejezéssel váltságművéből merítheti. Isten az emberi élet minden részletében jelen van, a legnagyobb mélységben, a szenvedésben is, sőt maga is hordozza, elszenved, egyúttal azonban le is győzi azt. Jézus életútja ezzel a szótériológiai megalapozottsággal szabja meg az egyéni és a közösségi élet irányát, nemcsak a híveket és a gyülekezetet, hanem az egész teremtett világot a halált is vállaló isteni szeretet hatósugarába állítva.

A krisztusi alázat bemutatásához Jézus életének az eseményei elégséges támpontot nyújtanak. Krisztus *kenózi*a anyja méhében kezdődik, és a keresztfán teljesedik be. Jézus édesanyja, *Mária a lehető legkisebb és a legkiszolgáltatottabb* (δοῦλη, rabszolganő – Lk 1,48), *Isten azonban még ennél is kisebb: Isten Mária kicsinyévé válik, azaz a kicsinynek, a legkisebbnek a kicsinye (a gyermeke) lesz.* Az isteni alázatnak a mértékéről, másképpen a Jézusban szolgálai formát, azaz emberi testet öltött isteni szeretet tágaságáról azonban a legátfogóbban a preegzisztens lét és a kereszthalál közötti távolság alapján alkothatunk fogalmat. *Krisztus kenózi*a, *azaz kicsinysége halálában volt a legteljesebb.* A kereszten a legnagyobb mélységbe szállt alá,⁶ hogy az alázatnak ebben a dimenziójában éppen az ember számára nyilvánvalóvá lehessen Isten szeretetének felülmúlhatatlan nagysága. Isten úgy vált kicsinnyé, hogy Jézusban testté, azaz valóságos emberré lett, szolgálai, vagyis emberi formát vett fel, és magatartásában is embernek bizonyult. Az Atyjához való szeretetviszonyt a szolgálai urához való viszonya módján élte meg.

A krisztológiai és a szótériológiai szempontból nélkülözhetetlen lételméleti (ontológiai) egységet nem számítva Jézus az isteni létforma előnyei nélkül, az emberrel teljesen egyenlő feltételek között élt. Azért, hogy megváltói szolgálata az embertől ne legyen idegen, Jézus vállalta a történelmi lét minden következményét. Az Isten iránti engedelmességet a más emberekéhez hasonló körülmények és feltételek között gyakorolta. Egész küldetésére és szolgálatára az volt a jellemző, hogy „megalázta magát”. Az emberlét útján, a kereszthalálig tartó engedelmességben sem hatalomra, sem pedig dicsőségre nem törekedett, hanem végképp lemondott az isteni beavatkozás lehetőségéről.

A megtestesülésnek (inkarnációnak), illetve Jézus küldetésének a tükrében újként felismerhető és megállapítható, hogy az alázat, másképpen a kicsinység újszövetségi

paradigmája nem más, mint Jézus személye és szolgálata, azaz Isten kicsinysége Krisztusban.

EKKLEZIOLOGIAI ÉS LITURGIKAI SZEMPONT

A kicsinységnek mint paradigmának fontos szerepe van erkölcsi-etikai értelemben, a mindennapi keresztény életvezetés, a keresztény magatartás, felelősségvállalás és szolidaritás szempontjából. A fogalom a gyülekezeti intelmek sorában, nevelő céllal, a tanítványok, illetve az egész gyülekezet szolgálatának összefüggésében is feltűnik. Hogyan viselkedjenek egymással és hogyan viszonyuljanak egymáshoz a gyülekezet tagjai? Mit jelent a keresztény, a Krisztust követő testvériség? Minőségi szempontból újdonságként hatott ez a viszonyulás a korabeli közösségekben. A kicsinység a gyülekezetet, a keresztény hívek csoportját, illetve tágabban az ember és az embertárs viszonyát illető, megváltozott erkölcsiséget feltételezett. Az első keresztény gyülekezetekben a változó erkölcsi kihívásokkal szembesülve szükség volt az eligazításra és az útmutatásra. Az ebből a megfontolásból született, majd írásban is rögzített kátéknak a részét alkotja a „kicsinyek” kifejezés, a helyes gyülekezeti sorrendre és miheztartásra irányítva a figyelmet. Hogyan és miként viszonyuljon testvérehez, felebarátjához, embertársához a keresztény ember? Ki a fontosabb? Ki álljon az első helyen? Kire figyeljen fokozottan a Krisztust követő? Ezt a miheztartást szemlélteti Jézus a „kicsiny” kifejezéssel, akár konkrét értelemben mutatva rájuk és nevezve meg a kicsinyeket, az ő kicsinyeit, akár pedig tágabb, elvont értelemben fogalmazva.

A kicsinység fogalma, valamint azok az evangéliumi részletek és a környezet, amelyben e kifejezés helyet kap, ráirányítják a figyelmet az ősegyház személyi összetételére. A gyülekezet tagjai, illetve vezetői nem híres és hatalommal rendelkező emberek, hanem alázatos, gyenge és segítségre szoruló, társadalmi és politikai értelemben kiszolgáltatott hívek voltak. Azoknak, akik Isten országa ígérését bírják, legfőbb jellemzője nem a nagyság vagy a hatalom, hanem az alázat. A gyülekezetben, az egyházban, de az egész társadalomban is ebben a magatartásban rejlik a közösségi kapcsolatok titka. A természet törvényei szerint általában az erősebb, a nagyobb és a hatalmasabb, a domináns egyed győz és uralkodik a nálánál gyengébbeken és a kisebbeken. *A teremtés részét alkotja ugyanakkor az a fentiek alapján paradox, ellentmondásos opció, hogy a nem domináns, a gyenge, a kicsiny is lehet győztes, mert ő az Isten szerint „nagy” és erős.* Az elsőkből utolsók lesznek, az utolsókból pedig első, a hatalmasok lezuhannak trónjukról, és a megaláztatottak felemelkednek, a bővelkedők üres kézzel távoznak, az éhezők azonban megelégtetnek. A földi idősíkra összpontosító emberi logika számára ez az isteni lehetőség úgyszólván követhetetlen, a *keresztény logikának* azonban tudnia kell e szerint szem-

⁶ Az apostoli hitvallás „alászállt a poklokra” tétele írja körül a legplasztikusabban Krisztus halálának a legmélyebb dimenzióját.

lélni a világot és a szűkebb és tágabb környezet jelenségeit, az emberi és a társadalmi, közösségi kapcsolatokat.

A saru és bot nélkül közlekedő, szerényen és alázatosan érkező misszionáriusok (Mt 10,42) a „kicsinyek” megnevezésre is érdemessé válnak. Ők Krisztus igazi tanítványai, és a közösségnek nem csupán szervezői és szószólói, de valódi tagjai is, amennyiben nem állítanak akadályt Isten országának befogadása és építése elé. Máté a Hegyi beszédben a szegények (πτωχοι) egyházát helyezi előtérbe, a közösségi beszédben (Mt 18) pedig a kicsinyek (μικροί, νηπίοι) gyülekezetét mutatja be, amely az előbbi folytatása és kibővítése. *A kicsinyek az egyház reprezentánsai, tipológiai szempontból annak típusát, az egyházon belül pedig a világi hívők modelljét képviselik. Más oldalról az egyház egyik karakterisztikuma, fő jellemzője az evangéliumi értelmű kicsinység, annak minden ismérvével és az ahhoz fűződő ígéretekkel.*

Az egyház magatartása annak a szolgának az alázatos magatartásához hasonló, aki ismeri méltatlan voltát, és ennek tükrében látja, hogy Isten mit cselekszik vele és érte. A ma gyülekezetéhez, egyházához vagy egyházaihoz tartozók is azok végtelen sorába tagozódnak, akik kezdetől fogva hittek, rábízták magukat Isten ígéreteire, és megtapasztalták az ő irgalmát.

A kicsinység az egyház istentiszteleti gyakorlatában is hangsúlyosan helyet kap. Majd' mindegyik liturgikus cselekmény magán hordozza a krisztológiai vagy az evangéliumi kicsinység jegyét. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek alázatosan van jelen a Szentháromságra vagy annak egyes személyeire utaló templomi és istentiszteleti jelképekben, szimbólumokban, az egyházi zene hangjaiban, a Szentírás, a lektciók, az imádságok, az egyéb liturgikus szövegek és nem utolsósorban az igehirdetés szavaiban, mondataiban. Krisztus kicsinysége demonstratív módon megjelenik az úrvacsorában, a kenyér és a bor színében. Az egyház szolgálata egy kicsiny, alázatos Krisztust közvetít. Más szerepre ebben az összefüggésben jellegénél fogva alkalmatlan is volna. Az alázatos Krisztusnak, a kereszt Krisztusának képviselete tipikusan nem hatalmas, gazdag és uralkodó, hanem szerény, lelki értelemben mindenképpen kicsiny, szolgáló egyházat feltételez. Az egyháznak nem csupán a benső, istentiszteleti-spirituális megnyilvánulásai, hanem a közéletben, a társadalomban betöltött szerepe, erkölcsi-etikai véleményalkotása, a közügyekre való hivatalos reflexiói, diakóniai szerepvállalása és tevékenysége is az evangéliumi kicsinységet kell hogy tükrözze.

SZOCIÁLIS ÉS DIAKÓNIAI SZEMPONT

A kicsinység szociális és diakóniai szempontjai az egyes keresztényeknek a gyülekezetben elfoglalt, másokhoz viszonyított helyzetéből adódnak. A kicsinységnek a lemondás, a hatalomnélküliség, a szolgálat, a nagyságnak a hatalom,

az uralkodás felel meg. A kicsiny abban nagy, hogy akar és tud kicsiny lenni, és így válik elsővé a szolgálatban. A nagy minden hatalmával és dicsőségével kicsiny marad, azaz olyan, akit Jézus nem tekint „elsőnek”. Minél magasabb tisztséget tölt be valaki a gyülekezetben, annál inkább háttérbe kell állítania önmagát. Első, kiemelkedő, „kiváló” csak az lehet, „aki a legkisebbnél is kisebb tud lenni”.⁷ Ha valóban „nagy”, azaz igazi vezető akar lenni, akkor úgy kell a rendelkezésére állnia és szolgálnia az alárendelteknek, mint azt a felszolgáló (δίακονος) teszi az asztalnál.

Mindez az egyházak szociális, közéleti szerepvállalására vonatkoztatva is igaz. Amennyiben spirituális és erkölcsi útmutatással kívánnak szolgálni a társadalomban, azt csak kicsinyként, a társadalom mindenkori kicsinyeivel azonosulva tehetik. A kutatás meggyőzőtt arról, hogy ma újra, de akár újdonságként is hangsúlyozni kell, hogy a fogyasztói környezetben fel kell eleveníteni a szegény és a szolgáló, a szociális diakóniát gyakorló egyház modelljét. Az evangéliumi kicsinységgel kapcsolatos felismerés az is, hogy a jövő semmiképpen sem egy nagy és diadalmas egyház víziója felé, hanem az őskeresztények kis közösségeinek irányába mutat. Ezekben az összetartó csoportokban természetes volt a szolidaritás, az eszmei és gyakorlati azonosságtudat, a kölcsönös kötelesség- és segítségvállalás, a közös teherviselés. A múlt népegyházi kereteinek felbomlása nem a mennyiségi értelemben nagyobb egyháztestek eltűnését, hanem azok átalakulását és a kisebb közösségekben szerveződő egyház megerősödését kell hogy magával hozza. Ez a régi-új keresztény közösségi vagy egyházmodell a *közvetlenségre* és a *személyességre* épül, amely tulajdonságok nyitottá és vonzóvá tehetik az egyházat a társadalom szélesebb rétegei, még a perifériára szorultak előtt is. A kicsinységgel kapcsolatos tételként jegyezzük meg: *a kereszténység társadalmi-diakóniai felelősségének átgondolása a 21. század feladványa.* A válaszok keresése közben nem feledhetjük, hogy a kicsinyekben és a szegényekben maga Krisztus közeledik felénk, és a hivatásunk nem másra, mint az egyszerűségre és az evangéliumi szegénységre szól.

ESZKATOLÓGIAI SZEMPONT

A tanulságok számbavétele során nem feledkezhetünk meg az evangéliumi kicsinység *eszkatológiai* összefüggéseiről sem. E vonatkozásban a μικρός-nak a μέγας felel meg: Aki most, ebben a világkorszakban „kicsiny”, az majd a következő aióban, evangéliumi kifejezéssel az Isten országában „nagy” lesz. Eszkatológiai értelemben a „kicsiny” nagyobb lehet annál, aki most ténylegesen „nagyobb” nála. Mivel azonban az emberi megítélés és logika szerint értelmetlen, hogy az, aki „kicsiny”, éppen kicsiny-

⁷ Dóka Zoltán: *Márk evangéliuma.* Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest, 1996. 228. o.

sége okán bármikor „nagyobb” lehetne a nagyak ismertnél, a képtelenség (paradoxon) feloldásához *dimenzióváltásra* van szükség. Az, ami földi, társadalmi viszonylatban, a tér és az idő korlátai közé szorított világban – az akkori ismeretek alapján – nem elképzelhető, teológiai értelemben valóságossá válik. *Amikor Jézus a kicsinységet említi, akkor általánosságban a „nagyság” idealizált emberi elgondolása ellen foglal állást.* A kicsinység titok, rejtély, misztérium a nagyravágyással mint nyilvánvaló emberi törekvéssel szemben. Hasonló a mustármaghoz, amely kisebb ugyan minden magnál, de amikor felnő, nagyobb lesz minden veteménynél. *Isten országának a titka ebben a növekedésben, a kicsinyből nagyvá változásban rejlik, a kicsinység pedig ennek a jövőbeli, az eszkatonban realizálódó nagyságnak a jelen idejű, a jelenre vonatkozó lehetőségét feltételezi.*

A KICSINYSÉG MINT METAFORA

Láthatjuk tehát, hogy jelentését tekintve a „kicsiny”, a „kicsinyek”, az „ezek a kicsinyek” vagy a Jézus kicsinyei kifejezés meglehetősen tág értelmezési teret kíván. Kicsinyeknek számítottak a minimális vagy akár semmilyen magántulajdonnal nem rendelkező első keresztény misszionáriusok. Kicsinyek voltak a keresztény közösség leggyengébb, legelesettebb, „legutolsó” tagjai, és kicsinyeknek számítottak általában a keresztény hívek is.⁸ Kicsinyeknek tekinthetők a gyülekezethez vagy Jézus tágabb környezetéhez tartozó gyermekek, de a felnőttekből álló, legszűkebb tanít-

ványi kör is. A társadalom számkivetettjei, a mindenkori szegények, a nyomorultak, a hitük miatt üldözöttek vagy lelki értelemben szegények, azaz a teljes Istenre utaltságuk tudatában élők is lehetnek kicsinyek.

Ez utóbbi mondat akár összefoglalás is lehetne, amennyiben ez visz legközelebb a kicsinység jézusi értelméhez. A további következtetéseket levonva, *az evangéliumi kicsinységet végső soron nem a gyermekség, nem is a tanítványság, sem pedig a szociológiai szempontok, hanem az ember Isten előtti állapota, Istenre utaltsága jelenti.* Az előbbieket csupán *metaforikusan* utalnak arra a helyzetre, amely az ember szemszögéből jellemző az Isten-ember kapcsolatra. A különböző bibliai alakok – például Dávid vagy Mária – a metaforái annak, hogy mit jelent a kicsinység bibliai értelemben. Jézus így tekintette kicsinyeinek, övéinek az általa megnevezetteket. Lehetek ők a tanítványai, a környezetében lévő gyermekek, vagy tágabb értelemben a föld népe, szegény sorsú követői, ugyanakkor ők együttesen sem merítik ki azoknak a körét, akiket Jézus kicsinyeinek nevezhetünk. Az evangéliumi kicsinység szempontjából nem az *ő kicsiny voltuk* a döntő. *A legfontosabb az, hogy Jézus kicsinyeknek nevezi őket.* Közéjük tartozott és tartozik ma is mindenki, aki a teljes Istenre utaltság állapotában él. A végső tételt megfogalmazva: *a bibliai kicsinység a legtágabb értelemben nem más, mint metafora, az ember Istenre utaltságának metaforája.*

⁸ Spinetoli, Ortensio da: *Máté – Az egyház evangéliuma.* Ford. Turay Alfréd. Agapé Ferences Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1998. 327. o.

BÖRÖCZ ENIKŐ

Az Ordass-ügy még nem ért véget

ORDASS MÁSODIK „AKTÍV” PÜSPÖKSÉGÉNEK ELSŐ INTERPRETÁCIÓI

Ordass Lajos püspök 1956. november 1-jén történt visszatérése az aktív püspöki szolgálatba, 1958. június 17-ig tartó tevékenysége, sőt a Magyarországi Evangélikus Egyház történetének ez az időszaka sokáig csak negatív megítélést kapott – elsősorban az említett korszakot követő állami és egyházi vezetők, valamint a hozzájuk és vonalukhoz hűséges személyek részéről.

A fent említett időszak egy része egybeesett a magyar forradalommal és szabadságharcával, valamint annak következményeivel, a rövid szabadsággal és a hosszú, véres megtorlással. Emberileg nézve jól érthető ezeknek az egyházi vezetőknek – és a hozzájuk és vonalukhoz hűséges

egyházi embereknek, köztük történészeknek és egyháztörténészeknek – a negatív ítélete, hiszen ők a kommunista államhatalom és annak szocializmusa szolgálatára kötelezték el magukat. Egészen jellemző egy evangélikus egyháztörténésznek a kijelentése Ordassnak erről a korszakáról, aki így fogalmazott: „Az ellenforradalomnak megvoltak az egyházi vetületei is. A forradalom és ellenforradalom lényege mindig a hatalom átvétele. Ez történt egyházunkban is, a hatalmi pozíciókban történtek döntő változások. A haladó egyházi vezetőséget és munkatársaikat lemondatták, s helyükbe olyan egyházi vezetőség és munkatársi gárda került, amely csak a politikai változások hatása alatt juthatott hatalomra. Ez egyben olyan magatartás követését is jelentette az új egyházi vezetőség részéről, amely nem értette meg egyházunk új útját, sőt szembe-

szállt azzal. Lényegében azt képviselte, hogy az egyháznak nem vezet útja a szocializmusban, ilyen keretek között nem lehet igazi egyházi élet.”¹

Az idézett sorok 1965-ben íródtak, és összességében elmondható, hogy egészen 1983-ig ugyanez maradt az akkori állampárt és az egyház klerikus és laikus vezetőinek és az ő kiszolgálóiknak a véleménye.

PRÓBÁLKOZÁSOK ORDASS SZEMÉLYÉNEK ÉS SZOLGÁLATÁNAK ÁRNYALTABB MEGÍTÉLÉSÉRE

1983 végén szólaltak meg először más hangok az addig egyhangú negatív ítélettel szemben. *Fasang Árpád* Deák téri presbiter akkor írt levelet *Káldy Zoltánnak*, Ordass Lajos püspök utódának. A MEE akkoriban már évek óta a Lutheránus Világszövetség hetedik – Budapesten megrendezésre kerülő – világgyűlésére való készülődés lázában élt. Fasang Árpád levele nem feszegetett legitimációs kérdéseket. Azt mondta, hogy Ordass Lajos „sajátos” rehabilitációját szeretné elérni. Úgy fogalmazott, hogy „nem jogi, hanem erkölcsi és teológiai rehabilitációt” kívánna, és azt hangsúlyozta, hogy „ezzel a levéllel a megbékélés és kiengesztelődés ügyét akarja szolgálni”.²

A levélre az akkori vezető egyházi körök egyöntetűen elutasító választ adtak. Nemcsak a legfőbb megszólított, Káldy Zoltán püspök, hanem – valószínűleg a püspök parancsára – a Budapest-Deák téri gyülekezet akkori klerikus és laikus vezetői is elítélték mind a levél szerzőjét, mind annak tartalmát. Azt írták többek között Fasang Árpádnak, hogy „cselekedeteivel ne veszélyeztesse a Deák téri gyülekezet életét és békéjét”.³

Nem sokkal azután, hogy megszületett a negatív válasz Ordass Lajos „sajátos” rehabilitációját illetően, az egyház akkori vezetősége elhatározta, hogy egy, a MEE múltjáról, jelenéről és jövőjéről szóló könyvben elmondja a saját véleményét Ordass személyéről és művéről. A könyvet német és angol nyelven adták ki az LVSZ VII. nagygyűlésének a tiszteletére. A könyv szerzője Ordass Lajos második „aktív” működésének a kezdetéről a következőket írta: „Amikor a felkelés 1956 októberében megkezdődött, Ordass püspök saját elhatározásából foglalta el korábbi hivata-

lát.”⁴ Néhány sorral később a könyv szerzője mind Ordass püspök visszatérését, mind pedig az 1956–58 közötti teljes tevékenységét „illegitimnek” nevezte.

Azonban abban az időben ezek az Ordass Lajos személyére és szolgálatára vonatkozó kijelentések már sem Magyarországon, sem pedig külföldön nem maradtak megfelelő válasz nélkül.⁵

Egy Magyarországon élő és szolgáló lelkész, *Dóka Zoltán* külföldön ütött meg egy másik – kicsivel korábbi – hangot. Az általa az LVSZ illetékeseinek címzett nyílt levél egy része foglalkozott Ordass Lajos személyével és munkájával.⁶

A levél nemcsak a fent említett időszakokkal foglalkozott, hanem az egész Ordass-jelenséggel. Világosan kijelentette, hogy „...az ún. »Ordass-ügy« mindmáig elintézetlen ügye a MEE-nak. Az ő haláláig tartó megaláztatása sokak lelkiismeretét terheli.”⁷ Bár a levelet az LVSZ vezetőinek címezték, közvetlenül a budapesti világgyűlés előtt, a levél hivatalos válasz nélkül maradt, de Magyarországon és külföldön jelentős visszhangja támadt.

Tíz nappal az úgynevezett Dóka-levél után Káldy Zoltán püspök és néhányan az LVSZ Központi Bizottságának a tagjai közül megjelentek Ordass Lajos sírjánál Budapesten, a Farkasréti temetőben. Káldy Zoltán emlékező beszédet tartott, amelyben megkísérelte megszólaltatni a bűnbánat és megbékélés szavát.⁸

Ezen a háttéren az egyházi ellenzék felbátorodott, és azt kérte, hogy történjenek egészséges tárgyalások teológiai, egyháztörténelmi és egyházi kérdésekről. Azonban abban az időben a Magyarországi Evangélikus Egyházban még nem lehetett megtartani ilyen párbeszédet. Ordass Lajos özvegye, *Ordass Irén* 1985-ben tiltakozott az LVSZ-nél az *id. Fabiny Tibor* könyvében megjelent állítások ellen, és kérésrel tett arra, hogy mind az állami, mind az egyházi szervek előtt tisztázza férje püspöki szolgálatának kezdetétől Ordass haláláig tartóan érvényes legitimációját,

⁴ Tibor, Fabiny Sen: *Hope Preserved. The Past and Present of Hungarian Lutheranism* [Megőrzött remény. A magyarországi lutheranizmus múltja és jelene]. Magyar nyelvről fordította: Uszkay Miklós. Budapest, 1984. 73–75. o. Fabiny Tibor utólagos magyarázata szerint a könyv inkriminált részei Káldy Zoltántól származtak.

⁵ Magyarországon Csengődy László, a Budapest-Budahegyvidéki gyülekezet – tehát Ordass Lajos egykori gyülekezetének – lelkésze gyűjtötte össze a megfelelő ellenérveket, és egy kéziratot füzetet formált belőlük. Ennek a kéziratnak egy példánya a MEE központi levéltárában, az Evangélikus Országos Levéltárban került elhelyezésre. A másik oldalon külföldön, a *Lutherische Monatshefte*-ben jelent meg egy cikk Terray László tollából: Aus eigenem Entschluss. Zur Diskussion um Bischof Ordass [Saját elhatározásból. Az Ordass püspökről szóló vitához]. *Lutherische Monatshefte*, 1985/4.

⁶ A nyílt levél szövegét lásd: *Keresztény Igazság*, 1989/3. 26–31. o.

⁷ Uo. 29. o.

⁸ A Káldy Zoltán által elmondott beszédből néhány mondat megjelent a világgyűlés után az evangélikus egyház heti újságjában. *Evangélikus Élet*, 1984. augusztus 26. 4. o. A világgyűlés hivatalos újságja további részeket közölt a beszédből.

¹ Ottlyk Ernő: *Hűség Istenhez és népünkhöz egyházunk történelmében*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest, 1965. 388–389. o.

² Fasang Árpád levele többek között megtalálható az LVSZ genfi központjának a levéltárában a következő jelzetek alatt: WS = World Service = világszolgálat; III. = Minority Churches = kisebbségi egyházak; 2 = Eastern Europe = Kelet-Európa; a = Hungary = Magyarország. Az iratanyag a Bishop Ordass 1984–87 feliratú dobozban található.

³ A Deák téri gyülekezet presbitériuma által írt levelet a következő személyek írták alá: dr. Hafenscher Károly lelkész, valamint dr. Andorka Rudolf, Gryllus Vilmos, Mesterházy Gyula, dr. Frenkl Róbert, Szirmai Tibor presbiterek. A levél valószínűsíthetően Káldy Zoltán elnök-püspök utasítására született meg ilyen tartalommal. Káldy Zoltán Fasang Árpádot a Deák téri gyülekezet presbitériumából is el akarta távolítani, azonban ezt a lépést Hafenscher Károly lelkész és a presbitérium már nem vállalta.

azonban az ügynek még néhány évig nem lett belső egyházi folytatása.⁹

Külföldön viszont már 1983-ban, a világgyűlést megelőzően megmozdult egy Ordass Lajos egykori tisztelőiből álló csoport, és a norvég fővárosban, Oslóban megalapították a Nemzetközi Ordass Alapítványt (International Ordass Foundation). Az alapítvány célja: „Ordass Lajos püspök életének, munkásságának és az egyházzal kapcsolatos szolgálatának ismertté tétele magyar, angol, német és más nyelveken.” Továbbá: „Ordass Lajos püspök kéziratának és leveleinek összegyűjtése, valamint egy megfelelő gyűjteménytár felállítása, melyben ezek tárolhatók.”¹⁰

Magyarországon a következő lépésre 1988. március 18-án került sor, amikor Budapesten 21 alapító tag elhatározta és véghez vitte az Ordass Lajos Baráti Kör (OLBK) megalapítását. A társaság létrehozásának célja az volt, hogy minél több emberrel ismertessék meg Ordass örökségét, mély hitét és az evangélikus egyháznak és a magyar nemzetnek egyszerre szóló szolgálatát.¹¹

A VÉGLEGES REHABILITÁCIÓHOZ VEZETŐ ÚT ÉS A REHABILITÁCIÓ

Az OLBK megalakulása után az Ordass-ügyben döntő változás következett be. Ettől az időponttól kezdve az ügy két különböző vágányon futott tovább. Egyfelől a hivatalos állami, másfelől egy ideig még nem hivatalos egyházi utakon. A kettős erőfeszítés legfontosabb eredményét annak kijelentésében lehet összefoglalni, hogy Ordass Lajos nemcsak két „aktív” időszakában – 1945–1948, illetve 1956–1958 között –, hanem 1945. szeptember 27-én történt beiktatásától 1978. augusztus 14-én bekövetkezett haláláig az evangélikus egyház legitim püspöke volt.

Az út, amely ehhez a kijelentéshez vezetett, nem volt egyszerű. Rendkívül feltűnő volt az, hogy az 1956-ban történt kettős rehabilitációval ellentétben – ahol mindössze három nap telt el az állami és egyházi rehabilitáció között – itt öt év volt a különbség.¹² Mind a két tábor – az állami és egyházi oldal is – megpróbálta nemcsak késleltetni az ügy ren-

dezését, hanem arra is kísérletet tettek, hogy a teljes felelősséget a másik vállára helyezték. Dr. Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter 1990. április 23-án a magyar állam nevében bocsánatot kért a családtól. Levelében azt is kimondta, hogy az 1957-es 22. törvénycikk alkalmazása igazságtalan volt Ordass Lajos esetében.¹³ A bocsánatkérés és beismerés mellett azonban a teljes felelősséget a MEE akkori szerveire hárította át. Kijelentette, hogy az evangélikus egyház „megfelelő szerveinek” meg kellett volna tagadniuk az említett törvénycikk Ordass Lajosra történő alkalmazását. Ismerve az 1957–1958-as körülményeket, a volt igazságügyi miniszter érvelése képmutatónak és cinikusnak nevezhető. Ugyanakkor viszont a MEE akkori szerveire nézve mindenképpen mélyen megalázó, hiszen még abban a helyzetben is lehetőségük nyílt volna arra, hogy másként döntsének, és vállalják döntésük következményeit.

Mindenképpen jogosnak nevezhető az, hogy a MEE Déli Egyházkerületének az egyházi bírósága felvetette mind a két oldal – állami és egyházi – felelősségének a kérdését. Dr. Boros Péter, a Déli Egyházkerület ügyésze a maga összefoglalásában egyfelől azt tisztázta, hogy Ordass Lajos a beiktatásától kezdődően és a halálával végződően az egyház legitim püspökének tekinthető. Másfelől viszont egyenként megnevezte azokat a személyeket, akiket felelősség terhel az államhatalom törvénytelen parancsának az elfogadásáért és végrehajtásáért.¹⁴ A Déli Egyházkerület bírósága elfogadta a vád állítását, és magáévá tette annak eredményét. A bíróság döntésének a legfontosabb mondata így hangzott: „Néhai D. Ordass Lajos... 1945. szeptember 27-i beiktatásától... törvényes püspök egészen haláláig 1978. augusztus 14-ig.”¹⁵ A MEE Déli Egyházkerületének ezzel az aktusával lezárult Ordass Lajos állami és egyházi rehabilitációja.

⁹ Ordass Irén ellenvetéseit lásd: *Informationsdienst* G2W Nr. 13. 1985. augusztus 8. 9. o.

¹⁰ Részlet az Ordass Alapítvány Szabályzatából 1.2 a, b. A szabályzat fellelhető többek között: Evangélikus Országos Levéltár, Doktor Ordass Lajos Levéltár (EOL DOLL) 1. doboz. A levéltárat Magyarországon először Terray László ismertette a Magyarországi Egyházi Levéltárak Egyesülete 1995. július 4–6. között Sopronban tartott közgyűlésén. Az előadás címe: Ordass Lajos evangélikus püspök irathagyatéka. Az Ordass-irattárhoz könyvtár is csatlakozik. Az Ordass Alapítványról lásd még: Terray László: Szélgjegyzetek egy alapítványról. *Keresztvény Igazság*, 2003/57. 2–3. o.

¹¹ Az OLBK-ről még többet lásd Boleratzky Lóránd: Az Ordass Lajos Baráti Kör tíz éve. *Keresztvény Igazság*, 2003/41. 19–23. o.

¹² Ordass első és második rehabilitációja az államhatalom részéről 1956. október 5-én, illetve 1990. április 23-án történt. Az egyház részéről történt rehabilitációk időpontjai: 1956. október 8., illetve 1995. október 5.

¹³ Az 1957. évi 22. tc. az 1951. évi 20. törvényerejű rendeletet váltotta fel. Mindkét esetben az egyes egyházi állások betöltésének a módjáról volt szó. Lásd *Magyar Közlöny*, 1951. július 4., 101. sz.; illetve *Magyar Közlöny*, 1957. március 24., 35. sz. Az evangélikus egyházban püspökökre, egyetemes és egyházkerületi felügyelőkre vonatkozott a döntés, de a gyakorlatban az államhatalom további állások esetében is fenntartotta magának a döntés jogát.

¹⁴ A következő személyek megnevezésére került sor. Laikusok: Darvas József, a Déli Egyházkerület felügyelője és Mihályfi Ernő, a MEE országos felügyelője. Klerikusok: Benczúr László, a Déli Egyházkerület korábbi püspöki titkára, Grünvalszky Károly korábbi országos főtitkár, Káldy Zoltán, akkoriban a Tolna-Baranyai Egyházmegye esperese, Koren Emil, a Déli Egyházkerület akkori püspökhelyettese, Mekis Ádám, a Déli Egyházkerület korábbi lelkesze, illetve esperese, Pálffy Miklós, az Evangélikus Teológiai Akadémia (ETA) korábbi dékánja, és Vető Lajos, az Északi Egyházkerület akkori püspöke.

¹⁵ Mind Boros Péter beszédét, mind a Déli Egyházkerület ítéletét lásd: *Keresztvény Igazság*, 1995/28. 22–34. o. Az egyházi rehabilitáció 1995. október 5-én történt meg.

ORDASS LAJOS SZEMÉLYÉNEK ÉS MŰVÉNEK ELHELYEZÉSE EGYHÁZUNK MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI TÖRTÉNETÉBEN

A rehabilitációk megtörténte után Ordass Lajos el lehet vezetni teljes életművének a feldolgozását. Ebben az összefüggésben különleges prioritása van Ordass „aktív” püspöki tevékenysége két időszakának. Az „aktív” püspöki tevékenység első időszaka 1945. szeptember 27-től – tehát beiktatásától – 1948. szeptember 8-án történt letartóztatásáig tartott. 1950. április 1-jén fosztotta meg püspöki hivatalától egy erre a célra összeállított egyházi bíróság. Ez *Ortutay Gyula* akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter parancsára ült össze, mégpedig egy 1937-es törvényre hivatkozva, és a tevékenysége – mint utólag kiderült – teljesen törvénytelen volt.

Ordass püspökségének az első korszakáról sokkal többet tudunk, mint a második, rövidebb szakasról, amely 1956. november 1-jétől 1958. június 17-ig tartott. Az első időszak az egyház életének újraindításáról, külső és belső építkezéséről, majd a kommunista hatalomátvételt követően – 1947. augusztus 31. után – az egyházi iskolák helyzetéről, illetve az állam és az egyház közötti viszony kérdéseiről szólt. Az 1945–1948 közötti időszakban egyházunknak egy újabb nagy embervesztéséget is el kellett szenvednie a német kitelepítések, illetve a csehszlovák–magyar lakosságcseréről szóló egyezmény következtében. Ordass első aktív püspöki korszakában az evangélium primátusát és az egyház autonómiáját emelte magasra, illetve arról szólt, hogy a jog komolyanvételével lehet csak demokráciát építeni.

Ami az 1956–58 közötti második aktív korszakot illeti, még Ordass legszűkebb munkatársi gárdája is elég homályosan nyilatkozott erről a korszakról. Ezen a ponton az írott források, valamint a Magyarországon és külföldön megjelent munkák tudnak segíteni. Az első forrás magának Ordass Lajosnak a visszaemlékezése, illetve az ő ige-hirdetései, beszédei, tanulmányai.¹⁶ A következő forrás a róla szóló iratanyag, amely Magyarországon, illetve külföldön keletkezett.¹⁷ Azokra a levéltári forrásokra is oda kell figyelni, amelyek a korabeli világ-, illetve egyháztörténelemmel foglalkoznak, akár Magyarországon, akár külföldön. Csak ezeknek a forrásoknak a hátterén lehet a megfelelő következtetéseket levonni.¹⁸

¹⁶ Ordass Lajos: *Önéletrajzi írások (folytatás)*. Válogatta, sajtó alá rendezte és az utószót írta: Szépfalusi István. Európai Magyar Protestáns Szabadegyetem, Bern, 1987. Ordass Lajos: *Válogatott írások (folytatás)*. Magyar Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1998.

¹⁷ Terray László Ordassról szóló könyve először 1984-ben jelent meg Norvégiában. Terray, László G.: *Han kunne ikke annet. En bok om den ungariske biskop Lajos Ordass*. Oslo, Luther Forlag, 1984. A könyv német és magyar kiadása 1990-ben Erlangenben (*In königlicher Freiheit*), illetve Budapesten (*Nem tehetett másként*). Az angol kiadás Amerikában jelent meg 1997-ben (*He couldn't do otherwise*).

¹⁸ Itt a különböző állami és egyházi levéltárak anyagát kell megemlíteni Magyarországon és külföldön, továbbá az EVT és az LVSZ genfi levéltárainak az anyagát. A disszertációhoz szükséges anyagot Magyarországon, az Egyesült Államokban, Svájcban és Németországban gyűjtöttem össze.

A legfontosabb következtetések Ordass második „aktív” püspökségével kapcsolatosan a következők. Ordass mindig két dolgot látott maga előtt, amelyeket újra meg újra hangsúlyozott. Az első dolog az egyház missziójának a megőrzése. Az evangélium szabad hirdetésének a szem előtt tartását, a szentségek kiszolgáltatását és az egyház ezekből fakadó teljes tevékenységét értette ezen. A másik dolog, amiről állandóan beszélt, az egyház szolgálata szabadságának a biztosítása volt. Első aktív püspöki tevékenysége idején egészen a letartóztatásáig harcolt ezért a célért. Először püspöktársaival és felügyelőtársával, *Vladár Gáborral*, majd egyre inkább egyedül. Szembesült egy olyan államhatalommal, amely mindennap egyre erőszakosabb lett. Nem volt más fegyvere, mint az Istenbe és Jézus Krisztusba vetett hite, rendkívül erős küldetéstudata, amelyet a Jézus Krisztus egyháza iránti szeretet táplált.¹⁹

Amikor másodszor tért vissza a püspöki szolgálatba, egy olyan egyházzal kellett szembesülnie, amelyre két dolog volt a jellemző. Egyfelől magán viselte a kommunista államhatalom támadásainak a következményeit, másfelől a saját világi és egyházi vezetői nemcsak elfogadták, hanem asszisztáltak is ezekhez a támadásokhoz. Ezeknek a köröknek a számára Ordass törekvése az evangélium tiszta hirdetésére és az egyház belső szabadságára nem képezett prioritást. Neki ezeket kellett visszavinnie az egyház életébe. Hogy ezt a két célt elérhesse, ahhoz teológiai, személyi és strukturális megújulásnak kellett bekövetkeznie. Ordass 1956-ban történt kettős – egyházi és világi – rehabilitációja még a forradalmi események előtt történt. Ő mindig hangsúlyozta ezt a tényt. Azonban kétségtelen, hogy a visszatérés időpontja a forradalmi események következménye volt. A magyar forradalom és szabadságharc következményeként előállt, rövid ideig tartó szabadság megkönnyítette mind a visszatérést, mind Ordass programjának a megvalósítását.

Ordass második „aktív” püspökségének a kezdeti szakasza nehéz terhet jelentett, mert az országban – az első „aktív” püspökségéhez hasonlóan – háborús viszonyok uralkodtak. A későbbi időszakot viszont könyörtelen terror jellemezte, és ez a terror fokozatosan elérte az egyházakat is. Ordass maga – a külső körülményeket figyelve – három részre osztotta második „aktív” működését. Az első volt a „teljes szabadság”, a második az „üres ígéretek”, a harmadik pedig a „leplezetlen támadás” korszaka. Az első periódusban az egyház teljes szabadságot élvezett teo-

¹⁹ Ordass bonyhádi tanulmányai idején elszakadt szülőföldjétől és szeretteitől, és a gyülekezetek szeretetében találta meg a második otthonát. Amikor egyházzal beszélt, akkor egyszerre gondolt szakralitásra, ugyanakkor az emberi büntől meghatározott valóságra. Az egyház nem világ, viszont az egyházban mindig marad egy darab világ. Az egyháznak a világ lelkiismeretévé kell válni – hangsúlyozta gyakran. Ha ezt elmulasztja, akkor felelősség terheli a világ mindenkori állapotáért. Ugyanakkor Ordass nem vallotta sem az egyház kollektív bűnösségéről, sem az annak kollektív tökéletességéről szóló tévhitésőket.

lógiai, személyi és strukturális területen egyaránt. A második szakaszt az jellemezte, hogy az államhatalom mindent megígért, látszólag mindennel egyetértett, azonban nem segítette megvalósítani a szükséges terveket. A harmadik korszakban az államhatalom a BM megfelelő osztályaival és néhány belső egyházi elégedetlenkedővel együtt nyílt támadást intézett, és beavatkozott az egyház belső ügyeibe. Ehhez a támadáshoz azután az ÁEH is nyíltan csatlakozott 1957 szeptemberétől kezdődően. Ami az egyes időszakok hosszúságát illeti, az első szakasz volt a legrövidebb, a második a leghosszabb.

A körülményeket figyelembe véve még nagyobb csodának kell tartanunk azokat az eredményeket, amelyeket az Ordass második „aktív” püspökségét jelentő időszak produkált. Teljesen megújult egyházi vezetés, a gyülekezetekre koncentráló egyházi program, visszatérés az evangélikus „kereszt-teológiához”, megújult, hiteles egyházi sajtó segítette a változásokat. Külföldről érkező hatalmas segélyprogram biztosította a tervek megvalósulását. A pénzügyi ügyek áttekinthetővé váltak, az egyházi vezetés és a gyülekezetek állandó, segítő jellegű kapcsolatban voltak egymással. Konferenciák tömege állt a kitűzött programok mellé.²⁰ Az Ordass-Túróczy korszakban 46 konferenciát rendeztek 2855 részvevővel, és ez összesen 132 napot vett igénybe. Az egyházi eredmények jó hatással voltak az egyháznak az egész magyar néppel való kapcsolatára. Az egyház azzal, hogy újra felfedezte a saját identitását, a világ számára is vonzóvá vált, és reménységet kínált egy terrortól meggyötört országban.

Két fontos tényező vetett véget ennek a nagyon reményteljes egyházi korszaknak. Az első egy külső tényező volt. A korabeli kommunista államhatalom nem tűrt meg maga mellett egy olyan csoportosulást, amely a pusztán létével egy másik utat kínált. Ordass Lajosról az ÁEH vezetője,

Horváth János azt mondta, hogy az állam számára kicsit furcsa az, hogy a velük való „jó együttműködést arra akarja felhasználni, hogy igen széles és mély egyházi életet, sokszor túlzásba vite, akár az egyház számára biztosítani”.²¹ A másik tényező az volt, hogy a korábbi egyházi vezetők, azok munkatársai azzal vádolták Ordass, Túróczyt és munkatársaikat, hogy államellenes tevékenységet folytatnak. Ezek az emberek jelentős ügynöktevékenységet is kifejtettek, amellyel végül elérték céljukat, sikerült leváltatni a törvényes vezetőket, és átmenteni a saját hatalmukat.

ZÁRÓ GONDOLATOK

A kudarc ellenére az 1956–58 közötti időszak a MEE legáldottabb időszaka volt a második világháborút követően. Ennek a titka abban rejlett, hogy az egyház nem akart mást, mint valóban egyház lenni önmaga és a világ színe előtt. Az a tény, hogy az utódok egészen a rendszerváltás bekövetkeztéig csak rosszat tudtak mondani az Ordass-Túróczy korszakról, utólag őket minősíti. Ha a MEE egy sikeres korszakot keres a saját közelmúltjában, akkor nem a második világháború előtti korszakhoz kell visszanyúlnia, hanem az 1956–58 közötti évekre kell visszatekintnie. A hűség az egyház örök küldetéséhez és az igazi, veretes lutheránus teológia együtt biztosíthatják azt, hogy a jelen korban is megfelelő válaszok születhessenek a kor kihívásaira. Így végre Ordass személye és műve is megkaphatja a maga végleges, pozitív megítélését nemcsak a Magyarországi Evangélikus Egyház történetében, hanem annak mindennapjaiban is.

²⁰ MOL XIX-A-21 a 7.d. 9. csomó 27-1958. sz. Grnák Károly jelentése a konferenciákról.

²¹ Horváth János előadása a magyar egyházakról az első nemzetközi ÁEH-konferencián Budapesten. Ez a konferencia 1957. szeptember 2–7. között került megrendezésre. In. MOL XIX-A-21-a 19. d. 30. o.

HERÉNYI ISTVÁN

Gondolatok Vermes Géza *Jézus hiteles evangéliuma* című könyve kapcsán*

BEVEZETÉS

Zsidó filozófusok, teológusok régóta foglalkoznak a Názáreti Jézus alakjával. A 20. század első harmadában (*Zsidó lexikon*) igyekeztek a kereszténység és a zsidóság ellentétét enyhíteni, a 90-es évektől kezdve pedig Jézus élete és munkássága a zsidó filozófusok és teológusok érdeklődési körébe került. A *Zsidó lexikon* elsősorban Jézus működésével és tanításával foglalkozik, a 90-es évektől kezdve a zsidó tudósok Jézus zsidó voltát emelték ki, emellett foglalkoztak az evangéliumokkal Jézussal kapcsolatban.

A zsidóságnak az a felfogása – ez a Talmudban olvasható –, hogy a Jézus által vezetett tanítványi kör és az egész kereszténység lényegében csak egy zsidó szekta. A mai zsidó tudósok igyekeznek Jézus zsidóságának kihangsúlyozása mellett Jézus igazi tanítását megtalálni. *Joseph Klausner* 1993-ban az összes fellelhető forrás ismertetésével igyekezett Jézus életét, tanítását és működését megvilágítani *Jézus* című könyvében. Héber, görög és latin forrásokra hivatkozik. Egy évvel később *Pinchas Lapide* és *Ulrich Luz* *A zsidó Jézus* című munkájukban ugyancsak igyekeztek a legtöbb forrást felhozni Jézus vonatkozásában.

Őket követte *Vermes Géza*, aki több könyvében is körüljárja Jézus életét és működését, ám csak 2005-ben jutott el végső következtetéséhez a *Jézus hiteles evangéliuma* című könyvében. Ő azonban, annak ellenére, hogy előtanulmányai legalább olyan terjedelmesek, mint az őt megelőző zsidó tudósoké, e könyve esetében kizárólag a szinoptikus evangéliumokat használja fel. Talán igaza van abban, hogy az egység a szinoptikus tanításból indult ki. Szerinte János evangéliuma olyan későn íródott, hogy a szerző léte is megkérdőjelezhető, sőt megítélése szerint ez a könyv az ősegyház munkája.

Bultmann és társai is megkísérelték a jézusi logionok összegyűjtését. Azonban megkérdőjelezhető, hogy tényleg eredményesen működtek volna e téren. Persze ugyanez el-

mondható Vermes könyvéről is, mégis érdemes egy kívülálló szemével is visszatekinteni az evangéliumokra. Amit ő összegyűjtött, az az evangéliumok minimuma. Részletesen kidolgozza az egész szinoptikus anyagot, s ha ez a keresztény tanításnak nem is felel meg, ahhoz elegendő, hogy Jézus életét és működését mind a zsidóság, mind a pogányság, de még az ateisták számára is elfogadhatóvá tegye. A világ akkor is használhatja Jézus életének és működésének (tanításának) minimumát, ha nem hisz Jézus megváltói, messiási küldetésében. Különösen az etikai rész az, amely felvállalja a régi moralisták tanításait, kiegészíti azokat, és olyan tanítást ad, amely minden emberre vonatkozik.

A TÖRTÉNETI JÉZUS

Vermes ebben a könyvében nem vizsgálja részletesen a történeti Jézus alakját, de jelzi azokat a pontokat életében, amelyeket meghatározónak tart. Tulajdonképpen Jézus működésével foglalkozik (gyógyít, csodákat tesz, tanít). Fontosnak tartja, hogy Jézust mint hívő zsidó embert Keresztelő János tanítványaként tüntesse fel. Ellentétbe is állítja őket: János az askéta, míg Jézus az, aki a világi életet sem veti meg. Fontosnak tartja, hogy Jézus gyógyításai és csodái által akarja bizonyítani Keresztelő Jánosnak messiás voltát. Keresztelő János és Jézus is beszél a bűnről, hirdeti a bűnbánatot (megtérést), a bűnből való szabadulást, a bűnbocsánatot. Jézus a betegségek okát is a bűnben látja, amelyek gyógyítása a bűnbocsánat által lehetséges.

Vermes lényeges lépésnek látja a tanítványok elhívását. Őket Jézus oltalma alatt álló, áldott embereknek tekintti. Jézus a kalászt tépő tanítványait megvédi az őket ért támadástól; Pétertől, a tanítványok doyenjétől elfogadja az Isten Fia címet. Tanítványait mint bárányokat küldi a farkasok közé, de missziói útjukra fel is vértézi őket. Vermes – akárcsak a *Zsidó lexikon* – elsősorban Jézus gyógyításában látja a nagy csodát. A gyógyításban megérti a bűntől való szabadulást, a beteg pszichéjű

* Vermes Géza: *Jézus hiteles evangéliuma*. Ford. Nagy Mónika Zsuzsanna. Osiris, Budapest, 2005. 474 o.

embereken végzett ördögűzést hitelesnek tartja. Különösen kiemeli Jézusnak azt a megállapítását, hogy szombaton is szabad gyógyítani, mert nem az ember van a szombatért, hanem a szombat az emberért.

Érdekes Vermes válogatása a gyógyítások között: leginkább a leprások gyógyítását emeli ki. Ezt a *Zsidó lexikon* is Jézus legfontosabb gyógyításának tekinti. Jézus korában mind az egyházi, mind a világi törvény tiltotta a leprásokkal való érintkezést, a velük való kapcsolatot. Ennek ellenére Jézus éppen feléjük fordul, a legelesettebbek sorsát viseli a szívében. A különböző bajok orvoslásából a démontól való szabadulást, a vakok és süketek, vízkórosok gyógyítását emeli ki Vermes. Jézus csodái közül csak a fügefa elszáradását, a samáriai asszony és a kapernaumi százados esetét, valamint Jairus lányának feltámasztását említi. Vermes a fügefa megátkozását értelmetlennek tartja, a samáriai asszony és a kapernaumi százados történetében pedig azt csodálja, hogy Jézus, aki szerinte csak a zsidók számára hívatott el, idegeneket is gyógyít. Jairus lányával kapcsolatban pedig figyelemreméltó, hogy itt lehetségesnek tartja a halott feltámasztását, míg a naini ifjú és Lázár esetében törli az evangélium eredeti közléséből, azt az egyház későbbi betoldásának tartja.

Vermes Jézus keresztfeszítését valóságának tartja, de a körülményeket szerkesztői kiegészítésnek. Viszont hitelesnek véli Jézus utolsó szavait: *Éli, Éli, lamma sabaktani*. Szerinte ez jelzi igazán, hogy Jézus igazi, hús-vér ember volt. Elfogadja Jézus Atyjához való hitét és a parúziát is.

JÉZUS, AZ EMBERFIA

Láttam az éjszakai látomásban: Jött valaki az ég felhőin, aki emberfiához hasonló volt; az öregkorú felé tartott, és odavezették hozzá. Hatalom, dicsőség és királyi uralom adatott neki, hogy mindenféle nyelvű nép és nemzet őt tisztelje. Hatalma az örök hatalom, amely nem múlik el, és királyi uralma nem semmisül meg. (Dán 7,13–14)

Vermes erre az ótestamentumi ígére alapozza Jézus saját megnevezését. Ez nagyon figyelemreméltó. Szerinte Jézus soha nem nevezte magát Messiásnak, ez az ige azonban éppen ellentmondani látszik Vermes állításának. Istenfiúságát Jézus azzal is jelzi, hogy Istent atyjaként tiszteli. A Miatyánkból is visszaköszön az itteni ígében megfogalmazott ország, hatalom és dicsőség. Vermes a Miatyánk szövegét hiteles szövegnek tekinti. Jézus önmagáról azt állítja, hogy Isten szolgája, hatalma van a bűnök megbocsátására, ura a szombatnak. Viszont bevallja, hogy legközelebbi családtagjai és honfitársai előtt hatástalan a hatalma, mert senki sem próféta a maga hazájában. Panasolja hajléktalanságát, és előrevetíti a tanítványok üldözését a zsidók részéről. Elutasítja a jelkívánók kérését, a messiási küldetésére utaló jelet, és Jónás jelét mutatja fel előttük. Vermes utal arra, hogy Jézus mint az Emberfia hisz a parúziában.

JÉZUS DOGMATIKÁJA: ISTEN ORSZÁGA

Vermes elismeri, hogy az Ótestamentum haragvó Istene helyén Jézus a szerető Istent, az Atyát jeleníti meg. Isten országa, királysága, hatalma mind a transzcendenciában jelenik meg, így annak megértésére a háromdimenziós ember nem nőtt fel, de Jézus utalásai felvillantják az ezekkel a fogalmakkal kapcsolatos tudnivalókat. Isten a világban az ígében (*vox Dei*) jelenik meg, amelyet a Messiás, a próféták és a tanítványok hirdetnek szerte a világban. Ez az ige csodákat tesz. Jézus az isteni szó értékét hasonlatokkal kísérli meg világossá tenni (titokban növő mag, mustármag, kovász, elrejtett kincs, igazgyöngy).

Az ige hirdetésének célja a bűnös ember bűntől való megszabadítása. A bűnös ember hitre jutása, bűnvallása, töredelme előfeltétele a bűnből való szabadulásnak.

Az út, amely Istenhez vezet, meglehetősen nehéz, imádságon és Jézus követésén át vezet. Az imádság az az eszköz, amellyel Istenhez szólhatunk. Jézus a Miatyánkkal példát is ad nekünk, de több hálaímáját is rögzítette az evangélium.

Jézus az elveszett emberekhez jött, és őket akarja Istenhez vezetni, lehajol a szegényekhez, a vámosokhoz, a bűnösökhöz, akiket a társadalom már kirekesztett magából.

Jézus nem hagy kétséget a tekintetben, hogy csak őáltal, az ő követése révén válhat az emberiség Isten gyermekévé.

JÉZUS ETIKÁJA

Jézus elfogadja a nagy moralistákat. Ők is eljutottak a *ta-lío* elvétől a szeretetig. Erre utal az úgynevezett aranyszabály akár negatív, akár pozitív megfogalmazásban: amit nem akarsz magadnak, ne tedd másnak, vagy: amit szeretnél, hogy veled cselekedjenek, te is akként cselekedjél (Thálész, Szókratész, Seneca, Kung-ce, Buddha, Mohamed stb.).

Jézus természetesen átveszi az Ótestamentum szeretetről szóló törvényét: szeresd Istenedet és szeresd felebarátodat. Kiegészíti azzal a tétellel, hogy a legnagyobb szeretet az, ha az ember életét adja másokért.

A Tízparancsolatot tanításába illeszti. Tiltja a fizikai kényszert, bár egy ízben maga is alkalmazza a templomban árusítók ellen. Kazuisztikájában nagyon változatos, minden elé vitt kérdésben állást foglal. Rámutat egyes erényekre és bűnökre. Kiemelten foglalkozik a böjt és a válás kérdésével. Eltér a korabeli tanítók tanításától, nem köt kompromisszumot.

Az adófizetés kételyei között sem mutat megalkuvást. Előbb bemutatja az isteni császár képével díszített érmét, majd azt mondja: adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené. *Stauffer* magyarázata szerint, aki a császár pénzét elfogadja, és azzal üzletel, az

mint kollaboráns, fizesse meg az adót; aki ezt nem teszi, annak nem kell fizetnie.

BEFEJEZÉS

Vermes hasznos munkát végzett, akkor is, ha válogatásával nem is tudunk egyetérteni. De úgy gondolom, sikerült azt a minimumot megőriznie Jézus evangéliumából, ami elégséges egy világprogramhoz. Jézus dogmatikája Vermes szerint is alkalmas út lehet a zsidóság megmentésére, etikája pedig az ateista világ programja is lehetne. Megvalósulása bizonyosan a világ békés jövőjét alapozná meg.

IRODALOM

- Klausner, Joseph: *Jézus*. Budapest, 1993.
Komoróczy Géza: *Kiáltó szó a pusztában*. Budapest, 1996.
Lapide, Pinchas – Luz, Ulrich: *A zsidó Jézus*. Budapest, 1994.
Stauffer, Ethelbert: *Die Botschaft Jesu*. Bern, 1959.
Vermes Géza: *A zsidó Jézus*. Budapest, 1995.
Vermes Géza: *Jézus és a judaizmus világa*. Budapest, 1997.
Vermes Géza: *A Qumráni közösség és a holt-tengeri tekercsek története*. Budapest, 1998.
Vermes Géza: *A zsidó Jézus vallása*. Budapest, 1999.
Vermes Géza: *Jézus hiteles evangéliuma*. Budapest, 2005. (A könyv 437–457-ig terjedő oldalain a csillaggal jelzett igehelyek jelölik a Vermes által hitelesnek tartott evangéliumot. A dolgozat lényegében erre épült.)

FARKAS GYÖNGYI

A cimbalom és az egyház kapcsolata

Cimbalom a templomban? Igen, e hangszer már az ókortól szerepet játszott a kultuszi életben. Tudnunk kell ehhez, hogy a cimbalmot gyakorlatilag minden nép, minden kor ismerte és használta. Természetesen ezek jóval kisebb méretű hangszerek voltak, mint az általunk ismert pedálos, 70-80 kilogrammos cimbalom. A régi hangszerek általában kicsi, lábak és pedál nélküli eszközök voltak. Sok típusát ujjal vagy madártollal pengették, ezeket nevezzük pszaltériumnak. Cimbalomnak azokat a szintén pedál és lábak nélküli hangszereket nevezzük, amelyeket verővel szólaltattak meg (németül *Hackbrett*, angolul *dulcimer* stb.).

Több utalást is találunk arra, hogy a sumér győzelmi szertartásokat gyakran kísérte e hangszer. A Louvre-ban őrzött Asszurbanipál-reliefen például éppen egy főpap pengeti a cimbalomféléit, tehát az ott pszaltérium.

Hangszerünket már az Ószövetség is ismeri. Közismert, hogy húros hangszerrel kísért dicsőítő éneket értünk zsolnárokra (héberül *mizmor*, görögül *pszalmosz*). Például Dávid zsolnárai közül az 57. zsolnárt 9. versében említik a *nevelt*; ez a hangszer hosszú, tömlőszerű rezgő testtel készült. Dávid ellenségeitől körülveve nevel- és hárfakísérettel fohászokodik Saul ellen. Sámuel második könyvében is megszólal a nevel (2 Sám 6,5), ott azonban az öröm kifejezője.

A haifai néprajzi múzeumban több ilyen pengetett cimbalomféle is látható: a gázai zsinagóga (Kr. e. 5. századból származó) mozaikja Dávid királyt ábrázolja, amint éppen pszaltériumon játszik.

A zsolnározás gyakorlata a zsidóktól – a kereszténység terjedése során görög közvetítéssel – került a nyugati kereszténységbe.

A későbbiekben fontos lesz a számunkra a görög *mono-*

chordon, vagyis egy lapos, rezgő testre feszített húr, amely alatt tologatható hidacska volt.

Mielőtt a nyugati kereszténységhez érnének, tegyük említést az arab pszaltériumról, a *qanun*ról. Ezt a hangszeret a szír keresztények napjainkig használják szertartásaikhoz. (Az arab qanunművész, aki a hangszer használatára tanított, büszkén mondta: Jézus Krisztus, *église* (templom) – gyér francia szókincsében ezek a szavak szerepeltek.)

A cimbalomfélékkel erős rokonságban levő *rotta* őshazája a brit félsziget. Ruodlieb bajor költő (11. század) egyenesen Dávid királyt tartotta a rotta feltalálójának. Svéd és német földre kelta szerzetesek vitték a hangszeret.

A 11. században Notker Balbulus szerzetes a középkori énekmondók szemére hányja, hogy „birtokukba vették a szent pszaltériumot”.

A középkori Európában a pengetett cimbalom, azaz a pszaltérium játszott nagyobb szerepet. A kereszténység korai időszakában – például Aranyszájú szent János (354–407) és Commodius (400 táján) szerint – a zajos, hangszerkíséretes mulatságokat igazi hívőkhöz méltatlannak ítélték, a zsolnáréneklést azonban nem. Szent Ágoston zsolnármagyarázata szerint „...a zsolnárt olyan ének, amelyet pszaltériummal kísérnek. A pszaltérium pedig az énekhez tartozó hangszer, olyan, mint a líra és a kithara, melyet szintén az énekhez találtak fel. Aki tehát zsolnároz, nemcsak hanggal teszi, de hozzáad egy hangszer is, amelyet pszaltériumnak hívnak, amely kéz segítségével a hanghoz illeszkedik.”

A pszaltérium egyházi gyakorlatára utal az itáliai eredetű Venantius Fortunatus egyik költeménye is. Fortunatus (kb. 530–600) Poitiers püspöke volt. Versének, amelyben

egy párizsi mise szertartását írja le, első sora így hangzik: „A pszaltérium húrjait lírai dallamra fordítja.”

Hangszerünk pengetett, később ütővel megszólaltatott formái gyakran ihlettek meg festőket az elmúlt századok során. A 12. századból származik Herrad von Landsberg *Gyönyörűségek kertje* című kódexének az a lapja, amelyen Dávid király egy háromszög alakú pszaltériumot tart a tér-dén, kezében madártoll pengető.

Pszaltériumot penget egy 12–13. századi miniatúra egyik koronás alakja is. A miniatúra Magyarországi Szent Erzsébet imádságoskönyvéből való. Ismét Dávid király kezébe adja a pszaltériumot egy 15. századi prágai kódex szerzője. Hans Memling „zenélő angyalainak” egyike is e hangszeren muzsikál.

Egy 15. századi ismeretlen francia festő alkotásán az előtérben előkelő hölgy ül, pszaltériumot tart az ölében. A háttérben muzsikáló társaság látható, amelynek tagjai egyházi személyek. A hölgy a pszaltériumot verővel szólaltatja meg, hogy a háttérben muzsikálókat hangerőben utolérje.

A most már verővel megszólaltatott cimbalom neve egyre sűrűbben szerepel az anyanyelvű bibliafordítások szövegeiben. Így történt ez Angliában is, de gondoljunk a Károli Gáspár által fordított magyar szövegre, az Ótestamentumból például a 150. zsolttára, annak is ötödik versére: *Dicsérvéteket őt hangos cimbalommal, dicsérvéteket őt harsogó cimbalommal.*

Hieronymus Boschnak (1470–1516) a madridi Pradóban őrzött, *Az égi birodalom* című képén az elkárhozottakat különféle szörnyek zaklatják földi bűneik miatt, az üdvözültek mennybemenetelét viszont angyali zenekar fogadja; az együttesben ott a cimbalom is.

A verős cimbalom használatára Magyarországon is találunk egyértelmű utalást. Itt a forrás nem képi, hanem írásos. Zrínyi György 1596-ban diákokról ír, akik cimbalommal kísérik a miseéneket.

Tintoretto is megfestette a cimbalmot. A velencei Palazzo Ducale tanácstermét borító freskó címe: *Édenkert*, itt egy férfi cimbalmozik.

A 16. században Tobias Stimmer *Hackbrettlerin* (Cimbalmos nő) című képén nemcsak cimbalmozó hölgyet ábrázol, de verset is mellékel hozzá, amelyben ősrégi találmánynak tartja e hangszert, amely Dávid kezében volt először.

A németországi származású Johannes Hutmacher, aki plébánosként működött több svájci kantonban, 1561 körül igen részletes leírását adja a svájci cimbalmoknak.

Augustinus (Szent Ágoston) *Isten államáról* című művének 1410-es és 1440-es németalföldi kódexváltozatában is látható egy cimbalom, amelyen egy angyal játszik. Találunk még cimbalmot például Jó Fülöp breviáriumban (1455–1460) és Spanyol Izabella királynő imakönyvében (1497 előtt) is.

1500 tájáról származik a *Madonna zenélő angyalokkal* című flamand oltárkép, amelyen szintén angyal játszik a hangszeren.

Az ókorból itt felejtett monochordot is megszólaltatják az

angyalok. Például egy 1368-as brünni kódex iniciáléján közepütt egy angyal monochordot üt, szomszédai pedig balról dobon, jobbról lanton játszanak. Egy 1470 tájáról származó, ismeretlen festő művén, amelyet a bellinzonai Museo Civicóban őriznek, egy angyal hathúros monochordon játszik.

Ha délebbre tekintünk, például Itáliába, a 15. századtól kezdve megjelenő olasz bibliafordításokban először a *psalterio*, *salterio* név felváltva szerepel, majd a *p* elmarad, és a zsolttárt kísérő hangszer *salterio* lesz. Játszott salterión Carise di Napoli abbé és a római Fabrizio Pasquali abbé is. Mindkettő a 18. században élt.

Tehát a cimbalom pengetett és verős típusa is komoly szerepet játszott az egyházi zenében.

A cimbalom 17. századi virtuóza, Pantaleon Hebenstreit is játszott egyházi zenét. 1729-ben a drezdai protestáns templom énekelügyelője, majd karnagya lett. A nehéz egyházi műveket, ezek kényes részeit mívés alapossággal gyakorolta – és a koncert, illetve mise napján kilenc-tíz-szer is eljátszotta őket teljes dinamikával, hogy a misén meggyőzően szóljanak.

A magyar cimbalom a mohácsi vészig nagyjából az európai cimbalomokkal együtt fejlődött. A 12. századból származik az a miniatúra, amely zenekart ábrázol, az elől ülő király pszaltériumot penget. A többi játékos valamely szerzetesrendhez tartozik. Mivel a miniatúra Magyarországi Szent Erzsébet imádságoskönyvéből való, újabb bizonyítékot kapunk arra vonatkozóan, hogy a pszaltérium benne van az egyházzenei gyakorlatban is. Itt kép és szöveg egybehangzóan bizonyítja ezt.

Az Anjouk idejéből Károly Róbert felesége, Erzsébet házi oltarán Máriát és Jézust égi angyalok kara veszi körül, közülük az egyik cimbalmon muzsikál (e remekmű most New Yorkban van).

A magyar kódexek több tábláján is láthatjuk hangszerünket koronás fők kezében. Egy 1390 körül keletkezett breviárium egyik miniatúráján Dávid király pszaltériumot penget. De Dávid király pszaltériumozik egy iniciáléban Kálmáncsehi Domokos székesfehérvári prépost breviáriumban is.

A mohácsi vész után a cimbalom más irányú fejlődésnek indult. Számunkra fontos, hogy 1874-ben elkészült az első magyar pedálcimbalom, amely jóval tágabb lehetőségeket kínál a hangszernek. (Ugyan egy kezdetleges pedálcimbalomról tudomásunk van 1754-re datálva, az az olasz Carolus Hyacinthus Longhi atya – ismét egy pap! – tulajdonában volt.)

A magyar pedálos cimbalom megújítója Rácz Aladár volt (1886–1958), akinek műremeke lehetővé tette, hogy e hangszeren Bachot is lehessen játszani. J. S. Bach zenéje, akár világi, akár egyházi, szellemiségében mindig valóságos zene.

Befejezésül annyit, hogy a kortárs zene is visszanyúl az egyházi hagyományokhoz. Erre példa Vajda János *Gregorián dallama*. Tehát a cimbalomnak az ószövetségi időktől napjainkig szerepe és helye van az egyházi zenében.

Gerd Theißen: A Jézus-mozgalom*

THEISSEN MŰVE A KORTÁRS
TEOLÓGIAI TÖREKVÉSEK ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

Amikor *Gerd Theißen* 1977-ben megírta *A Jézus-mozgalom szociológiája* című munkáját, a teológiai kérdések társadalomtudományi eszközökkel történő vizsgálata gyakorlatilag még gyermekcipőben járt.

Tulajdonképpen *Max Weber* volt az első, aki szociológusként bemelegedett a teológia területére, amikor a múlt század elején kiadott, ma már klasszikusnak számító művében – *A protestáns etika és a kapitalizmus szellemében* – azt fejtegette, hogy milyen jelentős mértékben járult hozzá a reformáció némely népszerűbb alap gondolata annak a nyugati szemléletmódnak a kialakulásához, amely később a kapitalista társadalmi forma kiépüléséhez vezetett.

Weber írásai számos, a 20. század első felében működő kiváló teológus gondolkodására voltak hatással (*Niebuhr*, *Bonhoeffer* stb.), ez a kezdeti érdeklődés azonban *Karl Barth* fellépésével és a dialektikus teológia térhódításával hamarosan háttérbe szorult. Az „Ige” tükrében a szociológiai kutatás nem is tűnhetett másnak, mint veszélyesen szekuláris és a kinyilatkoztatást relativizáló módszernek.

A társadalomtudományos vizsgálat hosszú pauza után csak a hetvenes években került ismét a teológiai érdeklődés homlokterébe, amikor latin-amerikai felszabadításteológusok – többnyire marxista – szociológiai módszerek segítségével fogták vallatóra a Szentírást (*Gutiérrez*, *Boff* stb.). A biblikus teológia területén nagyjából ugyanebben az időszakban *Gerd Theißen* volt az első, aki ezt a lépést az európai teológusok közül megtette már említett könyvében. Az azóta eltelt harminc esztendőben pedig azt tapasztalhattuk, hogy a társadalomtudományi vizsgálatok egyre szélesebb körben váltak relevánssá a teológia minden területén. *Theißen* 1977-es könyve rengeteg elismerést és kritikát kapott, gondolatait felkapták, továbbgondolták, és gyakran a felismerhetetlenségig átalakították. A szerző jelen munkája tehát, amely a '77-es mű átdolgozása, kétszeresen is fontos könyv: benne nemcsak egy harminc éve ható, az újszövetségi teológiai gondolkodásban önmagának tartós helyet és rangot kivívó, időtálló gondolatrendszerrel ismerkedhetünk meg naprakész formában (az átdolgozás az azóta elért eredményeket is tartalmazza), hanem a kiterjedt, polemizáló lábjegyzetek révén élő képet kapunk a mű hatástörténetéről is.

Létezik azonban egy másik kontextus is, amelyben

Theißen műve alapvető fontosságúnak számít, ez pedig a történeti Jézus kutatásának harmadik hulláma.

A történeti Jézus kutatásának ezt a harmadik szakaszát pont az különbözteti meg az elsőtől (19. századi teológusok *Schweitzerrel* bezárólag) és a másodiktól (*Bultmann*), hogy a társadalomtudományok területéről kölcsönzött módszerekkel igyekszik minél pontosabban meghatározni Jézus alakját. A kutatások eredményeképpen létrejövő Jézus-kép persze meglehetősen heterogén – vándorló cinikus filozófus (*Crossan* szerint), a „Lélektől” vezetett ember (*Vermes*, *Borg*), eszkatológiai próféta (*Sanders*) vagy éppen a társadalmi változások prófétája (*Theißen*) – annak megfelelően, hogy az illető tudós a kutatásai során éppen melyik társadalomtudományi diszciplínát részesítette előnyben. Az eltérő kutatási eredmények ellenére ezekben a törekvésekben közös az, hogy Jézus életének, tanításának és szolgálatának a szociális aspektusaira helyezik a hangsúlyt – és *Theißen* könyve ebben az értelemben is alapműnek tekintendő.

A KÖNYV SZERKEZETE

Theißen a Jézus által életre hívott közösséget szociológiai értelemben mozgalomként definiálja, azaz olyan csoportosulásként, amely a fennálló intézményrendszeren kívüli célt igyekezett megvalósítani, vagyis értékváltásra törekedett. Eredetét tekintve ezt a mozgalmat a korabeli zsidó társadalom krízise szülte, tehát genuin zsidó megújodási mozgalomról van szó, amely a szociális krízisre egy grandiózus vízióval válaszolt: Isten országának, Isten uralmának a meghirdetésével – ezt értelmezi *Theißen* az értékek forradalmaként. A Jézus-mozgalom a társadalmi krízisre, a forradalmi helyzetre nem a hatalom, hanem az értékek forradalmával reagált, az értékek és magatartásformák megváltoztatásának a szándékával, és céljainak elérése végett egy radikálisan erőszakmentes stratégiát követett.

A könyv egészén átívelő alapkérdés: hogyan válhatott ez a kicsiny, a társadalom peremén elhelyezkedő csoport által elindított mozgalom, amely arra tett kísérletet, hogy a szeretet és a megbékélés víziójával belülről megújítson egy feszültségek, elnyomás és agresszió súlya alatt roskadozó társadalmat – és amely saját társadalmi közegében eleve halálra volt ítéelve –, vezetője kivégzésének ellenére is gyakorlatilag pár esztendő leforgása alatt az egész Római Birodalom területén virágzó Krisztus-kultusszá, keresztény vallássá? Szociológiai szempontból tekintve mi volt a Jézus-mozgalom „sikerének”, életképességének a titka?

* *Gerd Theißen: A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete.* Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó, Budapest, 2006. 326 o.

A könyv egyik nagy előnye a németes precizitás, a rendszeresség és az áttekinthetőség. Miután tisztázza a szociológiai megközelítés legitimitásának és módszertanának kérdéseit, a szerző a Jézus-mozgalom szociológiai vizsgálatának lehetséges szintjeihez (mikro-, mezo-, makro- és meta-szint) illeszkedő négy fejezetben tárgyalja a jelenséget.

Az első fejezet mikroszintű elemzése „az emberek közötti kapcsolatoknak a Jézus-mozgalomra jellemző magatartásformáit írja le, és ezt mint egy szerepstruktúra kifejeződését analizálja”. A kérdés tehát az, hogy milyen elvárásokkal fordult a zsidó társadalom a megújulási mozgalom felé, és Jézus, valamint tanítványi köre mennyiben felelt meg ezeknek az elvárásoknak, vagy éppen fordult velük szembe tudatosan. Theißen Jézust szociológiai értelemben karizmatikusnak tekinti, akinek ahhoz, hogy tekintélyt gyakoroljon, nem kell a meglévő szerepekre és intézményekre támaszkodnia. A „primer karizmatikus” Jézust ebben a személyközpontú hálóban a „szekunder karizmatikus” vándorprédikátorok (tanítványok) és a „tercier karizmatikus” helyi gyülekezetek köre követi. Ez a Jézus-mozgalom híres theißeni modellje, amely egy dinamikus és egy statikus minőség kreatív összjátékára épül: az otthonukat, családjukat elhagyó vándorkarizmatikusok voltak a helyi gyülekezetek lelki-szellemi autoritásai, míg a letelepedett életmódot folytató, a társadalmi struktúrába beilleszkedő szimpatizánsok jelentették a vándorprédikátorok szociális és anyagi bázisát.

A következő fejezet a Jézus-mozgalom csoportanalízisét nyújtja (mezoszint), összehasonlítva a zsidóságon belüli megújulási mozgalmakkal (esszénusok, farizeusok, Keresztelő János stb.), illetve a világ – térben és időben – különböző pontjain megjelent hasonló „millenarisztikus mozgalmakkal” (kimbanguizmus, Mambu-mozgalom stb.).

A könyv harmadik fejezete a társadalomanalízis (makroszint) eszközeivel a Jézus-mozgalomnak és az össztársadalom életének a kölcsönhatásait kutatja a szociológiai integrációs elmélet és a konfliktuselmélet keretében. A szerző megállapítja, hogy a konfliktuselmélet prioritást élvez a Jézus korabeli palesztinai és római társadalom belső feszültségeinek a vizsgálatakor, majd sorra veszi azokat a gazdasági, ökológiai, politikai és kulturális tényezőket, amelyek a szegények és a gazdagok, a város és a vidék, Palesztina és a Római Birodalom, valamint a zsidó és a hellenisztikus kultúra közötti feszültségek kialakulásához vezettek.

A harmadik fejezet szemléletesen mutatja be, hogy a Jézus-mozgalom egy társadalmi krízisből született meg, ugyanakkor tény, hogy Jézus és követői olyan választ fogalmaztak meg erre a krízisre, amely magából a krízisből nem vezethető le. Ez törvényszerűen elvezet minket a szociológiai vizsgálat negyedik szintjéhez, az eszme- és értékelemzéshez (metaszint), amelyet a negyedik fejezet tárgyal. Theißen tehát azokat a vallási elképzeléseket és a helyes cselekvésről kialakított etikai törekvéseket veszi nagytárgy alá, amelyekkel a Jézus-mozgalom sajátos módon

válaszolt a társadalmi krízisre. A történelem tanúsága szerint az értékek forradalmát általában megelőzi a hatalom forradalma, a Jézus-mozgalom azonban lemondott erről, mert ennek a megvalósítását Istentől várta. Helyette egy dinamikus látomás formájában, az Isten országa metaforájának a segítségével kibontakoztatta egy élni érdemes élet vízióját, amelynek a megvalósításához messzeemenően békés stratégiát dolgozott ki. Ennek a béketeremtő stratégiának az elemzéséhez Theißen segítségül hív egy másik társadalomtudományt, a pszichológiát is, és kifejezetten elgondolkodtató az eredmény, amelyre a Jézus-mozgalom agressziókezelése belső dinamikájának a vizsgálatakor eljut (az agressziót a fantáziában élték ki, lásd „külső sötétség”, „fogak csikorgatása”, ítélethirdetés stb., ami a gyakorlatban erőszakmentességet indukált).

AJÁNLÁS

Ahogy mondani szokás: a jó bornak nem kell cégér. Theißen olyan valaki, akinek a szavára mindig odafigyel a tudományos világ, gondolatai az újszövetségi teológia területén folyamatosan hatnak, műveit számos nyelvre lefordították.

A Jézus-mozgalom az újszövetségi teológia művelőinek éppen ezért egyértelműen kötelező olvasmány. Akit érdekelnek a teológia területén folytatott interdiszciplináris kutatások, a társadalomtudományok bevonásával feltárt új teológiai perspektívák, vagy aki az újszövetségi kutatások egy kimondottan „divatos” irányzatával szeretne megismerkedni, annak is feltétlenül érdemes elolvasnia ezt a könyvet. De ugyanez vonatkozik azokra is, akiket kortörténeti érdeklődés vezérel: Theißen – aki érveléseit gazdagon illusztrálja antik forrásokból vett idézetekkel – írása nyomán megelevenedik az ókori mediterrán világ, a társadalmi mozgások eddig ismeretlen dimenziói nyílnak meg, eddig figyelembe sem vett aspektusok válnak jelentőségtelemessé.

Én – a saját kontextusomból kiindulva – a kezdetektől fogva tudatosan megpróbáltam egy sajátos lelképítési szemzőből olvasni a szöveget. Mennyiben segíti *A Jézus-mozgalom* című kötet az igehirdetésre készülő, újszövetségi textussal birkózó lelkész munkáját? Ebben az értelemben is igaz, hogy bár a könyvben bőséggel találunk érdekes és hasznos exegetikai meglátásokat, én az erősségét mégsem abban látom, hogy bármikor elővehető exegetikai paneleket ad a lelkész kezébe, hanem abban, hogy új és termékeny szemlélettel gazdagítja a látásmódját. A könyv elolvasása és feldolgozása után kétségkívül nehéz lesz ellenállni a kísértésnek, hogy az adott textus kapcsán az ember megvizsgálja a lehetséges szociális összefüggéseket is.

Kifejezetten hasznosnak találtam továbbá azt, amit Theißen az evangéliumokban – gyakran szinte egymás szomszédságában – található eltérő intenzitású és megfo-

galmazású etikai normák kapcsán fejt ki. Tudniillik hogy az itt tapasztalható „kettős standard” Jézus követőinek az eltérő jellegéből adódik – máshogy szól a parancs a teljes önmegtagadást gyakorló vándorradikálisoknak, és megint máshogy a letelepedett életformát követő, „konszolidált” helyi gyülekezeteknek. Ha pedig azt vesszük, hogy Theißen a Jézus-mozgalom sikerét pontosan ennek a két eltérő (dinamikus és statikus) minőséget magában foglaló és kreatívan ötvöző jellegnek tulajdonítja, akkor ez a megfigyelés a saját gyülekezeti életünk szempontjából is elgondolkodtató lehet.

Hogy érdeklődő laikusoknak miért nem merném teljesen jó lelkiismerettel ajánlani a könyvet, annak két oka is van. Egyrészt ahhoz, hogy megnyíljon előttünk a könyv, és képesek legyünk összefüggéseiben is látni Theißen szemléletét, előbb át kell rágnunk magunkat egy nagy adag szociológiai szakzsargonon – de ez még talán a kisebbik kihívás.

A nagyobbik bajt a fordítás jelenti, amely cseppet sem könnyíti meg a dolgunkat. A szövegben hemzsegnék a ki-

fejezetten irritáló, stilisztikai tűrőképességünket próbára tevő idegen szavak – és itt most nem a rokon magyar kifejezéssel visszaadhatatlan, a speciális szociológiai vagy teológiai tudományos nyelvezethez tartozó szavakra gondolok. A fordító a legtöbb esetben még ahhoz sem vette a fáradságot, hogy a – feltételezem, az eredeti németben is meglévő – görög-latin eredetű idegen szavak szabatos átírását kikeresse az idegen szavak szótárából. Ez az eljárás kétségtelenül nagyon kényelmes, de a tudományos munkák legsilányabb fajtáját idézi a számomra; az eredménye pedig egy idegesítő keveréknyelv, egy stilisztikai rémálom.

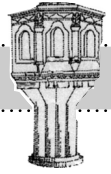
Mindezen felül a könyvben előfordulnak le nem fordított angol kifejezések is, amivel kapcsolatosan egyetlen pozitívumra tudok csak gondolni: aki jártas az angol szakirodalomban, az könnyebben tud „kapcsolni”, amikor ezekkel a magyar szövegből kilógó angol kifejezésekkel találkozunk. Tekintettel azonban arra, hogy az ilyen ember vélhetőleg eleve felsőfokon beszél angolul, a „mezei” olvasóban joggal merül föl a kérdés: miért volt szükség egyáltalán arra, hogy a könyvet lefordítsák?

MEGJELENT

A Jelzőtűz a Lélegzetvétel és és a Fényforrás című kiadvány stílusában, színes képekkel gazdagon illusztrált kötet. Egyszerre merít a pünkösdi csoda örökké ható gazdagságából és a konfirmáció egyénre szabott eseményéből. Egy apró eszköz lehet, hogy megtorpanó életünkben nyitottabbá váljunk arra, amit Isten Lelke bennünk is el akar végezni. Útitársa lehet azoknak, akik akár most, akár évekkkel, évtizedekkel korábban indultak el az úton,

A kötet megvásárolható a Luther Kiadó könyvesboltjában (1085 Budapest, Ūllői út 24.) és a Huszár Gál papír- és könyvesboltban (1054 Budapest, Deák tér 4.). Ára 890 Ft.

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 5. VASÁRNAP (ROGATE) • Jak 1,22–27

Bevezetéstani háttér

Textusunk megértéséhez, szkopuszának megtalálásához szükségesnek tartok néhány gondolatot a Jakab-levél írójának személyéről, a levél keletkezéséről és szentírásbeli helyéről, teológiai megítéléséről. Ezeket a gondolatokat nem fejtem ki, csak összegezve ismertetem.

Szerzőként az ógyházi hagyomány Jakabot, az Úr testvérét jelölte meg, aki a jeruzsálemi zsidókeresztény gyülekezet vezetője, „oszlopos” apostol volt. Ebben az esetben érthető a levélen átütő törvényközpontúság, amely ugyanakkor a legtöbb nehézséget okozza az evangélikus exegétának és igehirdetőnek. Létezik olyan vélekedés is (*Friedrich Spitta*), amely szerint a levél szerzője ismeretlen, az még a kereszténység előtt keletkezett zsidó irat, amelyet később a jeruzsálemi gyülekezetben krisztianizált valaki, aki talán Jakab tanítványi köréhez tartozott. Más vélekedés szerint, mivel a levélben a cselekedetek és a hit polémiája fogalmazódik meg, a páli teológiát támadó 2. századi iratról van szó. *Gerhard Kittel* arra az álláspontra jutott, hogy Jakab levele a legrégebbi ránk maradt őskeresztény irat, és a szerzőt az Úr testvére, Jakab körében kell keresni. Ezt képviseli *Pröhle Károly* is. Mindenesetre az is igazolja az apostoli szerzőség bizonytalanságát, hogy a levél kanonizálása körül viták voltak, és csak a 4. században került be egyértelműen a kánonba.

Nem kevésbé gond nélküli a levél későbbi megítélése sem. *Erasmus* szerint hiányzik belőle az apostoli tekintély és súly. *Luther* véleményét ismerjük: „szalmalevél”, „hiányzik belőle az evangéliumi jelleg”, „mindenképpen erőlteti a cselekedeteket”, „meg sem emlékezik Krisztus haláláról és feltámadásáról”. A szalmalevél 1Kor 3,10–15-re utal, vagyis *Luther* szerint Krisztusra épít, de nem aranyat, ezüstöt, drágakövet, hanem szalmát hord rá, vagyis nem evangéliumot, hanem törvényt hirdet. *Kálvin* viszont védelmébe veszi a levelet, és a keresztény életre vonatkozó

megszívlelendő tanításnak tartja. (Ez érthető is a *tertius usus legis* tanításának megfelelően)

Azért tartom szükségesnek ezeket a gondolatokat, hogy jól lássuk textusunk összefüggését, és helyesen találjuk meg a textus és vele az igehirdetés üzenetét. Kétségkívül szükségünk van a törvény, a cselekedetek jelentőségének hirdetésére is, de világosan kell látnunk az ilyen igehirdetés forrását és célkitűzését.

Közelebb a textushoz

Jakab levele azzal járul hozzá az újszövetségi hagyományhoz, hogy felismeri Jézus életében a szó és a tett egységét, és ez nála a hit és a cselekedetek szétválaszthatatlanságának analógiájává lesz. Jakabnál ezáltal a hit a bízó és cselekvő engedelmességgel lesz azonos.

Ha ezt tartjuk szem előtt, akkor nem tévedünk el az igehirdetés erdejében, vagyis a fák ellenére is látni fogjuk az erdőt.

22. v.: Jakab elítéli azokat, akik hallgatják, de nem cselekszik az igét. Ezzel nem mond újat, csak hangsúlyozza azt, amit a törvény, a próféták és Jézus tanított (például 5Móz 30,10; Ézs 66,4; Mt 7,24kk). A παραλογίζομαι jelentése: elszámolja magát, téveszt a számolásban, ezáltal megkárosítja önmagát. Ha valaki azt gondolja, hogy elég csak hallgatni az igét cselekvés nélkül, az megcsalja magát. Jakab ezzel a „konzumkereszténység” ellen szól.

23–24. v.: A tükörhasonlat aláhúzza, érzékletessé teszi a mondanivalót. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük az akkori rossz minőségű fémtükröt is, amely csak körvonalaiiban adta vissza a valóságot. Ebbe nem volt elég egy futó pillantást vetni.

25. v.: Így az igével sem elegendő futólag találkozni. A παρακύπτω a valami mellett megállást, időt ráfordító, figyelmes tanulmányozást jelent. Így kell az Ige, a szabadság törvénye fölé hajolni. A szabadság törvénye Jakab számára is Jézus Krisztus, aki a törvény betöltőjeként nemcsak hirdette, hanem meg is valósította a királyi törvényt (2,8), Isten szeretetparancsát.

26–27. v.: Az eddigiek összefoglalására konkrét példát hoz Jakab, amely valószínűleg egy aktuális gyülekezeti problémát nevez meg. A ῥησικός olyan embert jelent, aki az istentisztelet külsőségeinek eleget tesz, de élete kegyeskedő. Olyanokról beszél Jakab, akik sokat és fegyelmetlenül beszélnek, fecsegnek. Az igazi istentisztelet azonban nem szavakban, hanem cselekedetekben áll.

A másik jelző, a καθαρός (tisztá) az erkölcsi értékekre és a felebaráti szeretet cselekedeteire vonatkozik. A tiszta életvitel nem a világtól való elzárkózás, hanem a rászorulókhöz való odafordulás. A szabadosság törvénytelenességéből egyedül a szabadság tökéletes törvénye emelhet ki. Ez a megváltó krisztusi szeretet meghallásával és befogadásával kezdődik, és a felebarát iránti szeretet cselekedeteivel válik teljessé. Így lesz a megélt ige megtartó igévé. Erre ad egészen konkrét példákat Jakab.

Két igehirdetési vázlat

Legyetek az igének cselekvői, ne csupán hallgatói – Isten tetteket keres!

1. Gyakran fordul elő az életben, hogy az ember nem azt teszi, amit egyébként jónak tart. Ennek leggyakoribb oka a következményektől való félelem vagy a kényelemszeretet. Közmondások is vannak erre: Egyik fülén be, a másikon ki. A kezed járjon, ne a szád. Akár nekünk is mondhatná ezeket Isten.

2. Megcsaljuk magunkat, tévedünk akkor, amikor azt gondoljuk, hogy jó keresztények vagyunk. Hiszen járunk templomba, hallgatjuk az igét, lehet, hogy szívesen megyünk a bibliaórára is. De milyen hatása van mindennek az életünkben? Jobbá leszünk tőle? Mi a hallott ige sorsa bennünk? A legtöbbször elfelejtjük.

3. Isten tetteket keres. Olyanokat, akik nemcsak hallgatják, hanem meg is valósítják életükben az igét. Ezt magunktól nem tudjuk megtenni. Jézus az, aki megvalósította Atyja akaratát. Ő az igének nemcsak hallgatója, hanem tanítója is volt. Jézus itt él és cselekszik most is köztünk, sőt bennünk Lelke által. Mi akkor leszünk az ige cselekvői, ha tettestársként Jézushoz csatlakozunk. Jakab konkrét példákat hoz az életből, hogyan lehetünk Jézus tettestársai.

Tiszta és szeplőtelen kegyesség – Praxis pietatis

1. A mi kegyességünk kegyeskedés. Az evangélikus keresztény jól megtanulta, hogy hitből vagyunk igazak Isten előtt, és nem a cselekedeteinkből. Ez igaz is, de mi ezt az igazságot kiforgatjuk, és azt mondjuk: nekem van hitem, ez a fontos, a cselekedeteikről ne is beszéljünk, az gyanúsan katolikus. Így hallgatjuk ugyan Isten igéjét, megkritizáljuk, vitatkozunk róla, de az ige semmiféle hatással nincs a mindennapi életfolytatásunkra, cselekedeteinkre. Ez rontja meg a hitelességünket, erről a hozzáállásról szü-

letett a vélemény: „Vizet prédikál, bort iszik.” „A keresztény hit erőtelen.”

2. Jézus kegyessége más. Jézus Krisztusban egységben volt a szó és a tett. Az ő istenhite az Atya akaratának keresését és cselekvését jelentette. Vállalta ennek minden konzekvenciáját, azt, hogy elfordultak tőle, megbotránkoztak rajta, szembefordultak vele, keresztre feszítették. Legközelebbi tanítványai sem értették meg, és nem tudták végigjárni vele az Isten iránti feltétlen engedelmesség útját. De éppen ettől volt Jézus szabad, és ettől volt szavának, igéjének hitelessége és ereje.

3. Milyen az Istennek tetsző kegyesség? A keresztény ember élete Jézustól és a Jézussal való közösségben van. Tanítványnak lenni nemcsak azt jelenti, hogy hallgatjuk Jézus tanítását, hanem azt, hogy megvalósítjuk azt. A jézusi életforma a Jézussal való életközösségben valósul meg, ami a gyakorlatban úgy történik, hogy hallgatjuk Jézus szavát, megértjük tanításának követelményét, és mindezt megvalósítjuk a magunk életvitelében. A Jézusban való hit cselekvő hit. Luther így mondja: „Az igazi hit nem kérdezi, hogy mit kell tenni, hanem mielőtt még kérdezné, már meg is cselekedte.” Az igaz, Istennek tetsző kegyesség az a cselekvő szeretet, amelyre megannyi lehetőséget és alkalmat ad Isten az életben. Ennek a kegyességnek a forrása Isten irántunk való szeretete.

Rogate vasárnapja

Az imádság vasárnapján arra is figyelmeztet az ige, hogy imádságunk is lehet kegyeskedés, ha nem tesszük meg azt, amit tennünk lehet. Szükséges és fontos a közbenjáró imádság, de ne álljunk meg itt, mint aki megtette a dolgát. Az, aki csak imádkozik, még nem tett meg mindent. Az imádságnak mindig azzal kell befejeződnie, hogy megkérdezzük Istent: Mit akarsz, hogy cselekedjek? Ezáltal lesz az imádságban is egységes a szó és a tett.

Balicza Iván

Tallózó

„Az igazi istentisztelet a szeretetben gyakorolt, tiszta keresztyén élet: a kultikus órában elhangzó igehirdetéssel kezdődik s akkor valósul meg, amikor a gyülekezet tagjai megcselekszik azt, amit Isten az igében hirdettetett. Az apostol úgy kitágítja az istentisztelet fogalmát, hogy magába öleli az egész életet. Minden kultikus óra, liturgikus alkalom annyit ér, amennyi jó támad a nyomában: szeretet, irgalmasság, emberi együttérzés, segítségnyújtás.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitálka Kft.*)

„Ez az igezsakasz primer módon nem szól az imádságról. A »helyes istentiszteletről« mondja el intelmeit. A »helyes istentisztelet« pedig igehallgatásból és igemegtartás-

ból áll. Az »igemegtartásnak« néhány konkrét részletét is megvilágítja: a) kitarítás az apostoli igehirdetésben hallottak mellett, b) fegyelmezett beszéd Istennel és embertársával, c) szeretetteljes felkarolása az elesetteknek és d) ellenállás a csábító és rossz környezeti hatásokkal szemben. (...) Rogate vasárnapjának epistolája nem – illetve nem pusztán – az imádkozásról szól. Jakab apostol számára az istentisztelet az izgalmas kérdés. Itt sem pusztán a templomi alkalom, hanem a magatartás, az életvitel. Ezért nem az *istentiszteletet*, hanem *Isten tiszteletét* állítja igénk a templomos gyülekezet elé. (...) Komolyan kell venni az ígét, mert az Isten szava! Komolyan kell venni az ígét, mert az elemi önérdek is, hiszen élet, megmaradás, üdvösség múlik rajta. (...) Jézus a Hegyi beszédben azt mondja, hogy nem az »Uram-Uramozók«, hanem Isten akaratának cselekvői mennek be a mennyek országába (...).” (id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„»Belenéz.« Ez a szó a görögben azt jelenti: előrehajlva mélyen beletekint. Lukács evangéliuma ezzel a szóval írja le, hogy az álmélgató Péter belenézett a húsvéti sírba, s megtapasztalta a feltámadás csodáját. (...) Az Ige megtartása ilyen belenézés a húsvéti sírba.” (Ravasz László: *Az Ó/Újszövetség magyarázata*. Kálvin Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(*de nem fékezi meg a nyelvét...*)

„...a ritka szó sűrű nyugalmat ad.”

Geoffrey Chaucer (1340?–1400) angol költő

„A beszéd emberi, a hallgatás isteni, de holt és kegyetlen is: meg kell tehát tanulnunk mindkettő művészetét.”

Thomas Carlyle (1795–1881) skót író, történetfilozófus

(*boldoggá teszi cselekedete...*)

„...csak akkor látom meg az életet a maga szépségében, ha etikailag szemlélem.”

Søren Kierkegaard (1813–1855) dán filozófus, teológus

TÖRTÉNET

(*aki a szabadság tökéletes törvényébe tekint bele, és megmarad mellette...*)

Böjte Csaba OFM meséli:

„Nem látom okát, miért kellene az erdélyi magyarnak mostanában sírdogálnia. Meg vagyok győződve arról, hogy nyugodt, csendes, alázatos munkával előbbre jutunk...”

Én magam soha nem gondoltam, jóllehet prédikáltam is erről, de nem hittem el, hogy például Déván az a rendőr, aki valaha házkutatást végzett nálunk, és mindenbe beleszólt, az most eljön, és azt mondja: »Csaba testvér, kaptam az úton három gyereket, Isten nevében nem fogadod be őket? Olyan nevük van, hogy ki sem tudom mondani.«

Jelzi ezzel, hogy magyar származású gyerekeket talált. S töltök egy pohár bort, megbeszéljük, hogy milyen nehéz a világ. S tényleg úgy érzem, mikor elmegy, mintha a testvéremtől búcsúztam volna el. Együtt építjük Isten országát azzal az emberrel, aki egy pohár vízben meg tudott volna fojtani...”

VERS

Um-napisti tanácsiból (Gilgames; Agyagtáblák üzenete)

Nyelvedre béklyót rakj, szádra lakatot tégy:
a felbogarogó szokat tanuld meg visszafogni!
Sok hirtelen beszédet örömet visszazsívnál –
csak hogy lyukas diót ér a kései okosság!
(*Rákos Sándor fordítása*)

Geoffrey Chaucer: *Canterbury mesék* (részletek)

A fő erény, ha tudni akarod,
az, hogy nyelved féken tudd tartani.

...

Ha hebehurgyan, oktalan beszélsz,
azt visszazsívnál később már nehéz.

Ha kimondták, már elrepült a szó,
útjában többé nem gátolható.

Ha bánod is, kiadtad már magad,
kinek meséltél, rabszolgája vagy.

(*Kormos István fordítása*)

MENNYBEMENETEL ÜNNEPE

• *Mk 16,14–20*

Mennybemenetel ünnepe a húsvéti ünnepkör különleges ünnepe. Noha egy nagyon kései szokás szerint ez az ünnep adott helyet a gyermekek konfirmációjának, illetve elsőáldozásának, mennybemenetel központi üzenete mégis az, hogy bár az Úr fizikailag eltávolodott övéitől, mindig mellettük marad, és szüntelen erősíti, vigasztalja népét. Ennek megfelelően az ünnep témája nem annyira „az Úrra néző gyülekezet” – mint azt Agendánk írja –, hanem a gyülekezetében szüntelenül munkálkodó mennyei Krisztus. Az ószövetségi olvasmány arról tesz bizonyosságot, hogy az Úr, aki nem lakik ember emelte hajlékban, hűségesen megtartja szövetségét (1Kir 8,22–28). Az újszövetségi lektió ugyancsak Krisztus közelségére hívja fel a figyelmet, megtoldva ezt a tanúskodás mandátumával (ApCsel 1,1–11). Az ünnep igehirdetési ígéje az evangélium (Mk 16,14–20). A perikopa az evangélium úgynevezett „hosszabb befejezésének” része.

Exegézis

Kijelölt perikopánk világosan három részre tagolható: Jézus megjelenik tanítványainak, missziói parancsot adva nekik (14–18. vers), Jézus mennybemenetele (19. vers), a tanítványok Jézus erejével hirdetik az evangéliumot (20. vers).

14. v.: Jézus megjelenése a tizenegy apostol előtt azért hangsúlyos, mert Márk evangéliumának jelenlegi formájában ez az egyetlen ilyen alkalom. A sokak által eredetinek vélt, mások szerint csonka befejezés (16,1–8) nem tartalmazza a feltámadott Jézus megjelenésének leírását, a hosszú befejezés pedig csak Jézusnak Máriával (16,9) és két tanítvánnyal – minden bizonnyal az emmausi tanítványokkal – való találkozását írja le (16,12).

A tanítványok az asztalnál ülnek, tehát Jézus ugyanúgy van jelen közöttük, mint elfogása előtt, az utolsó vacsorán. Ott Jézus a halálra készülve osztotta ki közöttük testét és véré, most pedig feltámadott testében mutatja meg magát nekik. Az úrvacsorára való utalás jelentheti azt, hogy Jézus itt is a maga valóságában van jelen, éppen úgy, mint a szentségben. Ez azért fontos, mert Jézus éppenséggel a hitelenségüket veti az apostolok szemére: voltak, akik látták őt feltámadása után, ők mégsem hittek ezeknek az első tanúknak. Továbbgondolva a kérdést, számolni kell azzal, hogy mások sem fognak hinni nekik, amikor majd ők hirdetik a húsvéti eseményt, olyanok, akiknek nem fog megjelenni személyesen a feltámadott.

15. v.: A hitetlen tanítványoknak, akik most kényelmesen az asztal mellett ülnek – azaz inkább fekszenek, a korabeli szokás szerint –, el kell indulniuk, mégpedig széles e világba, hogy amiben addig maguk sem hittek, azt most mennyei erővel hirdessék minden teremtménynek. A küldetés egyetemes: az egész világra és az abban élő minden teremtményre kiterjed. A megváltás tehát mindenkire vonatkozik. Nincs nyoma annak, hogy Márk szóhasználatában a világ olyan karakteresen az Istennel ellenséges közeget jelentené, mint mondjuk Jánosnál, de a kifejezésben nyilván benne vannak az Isten igéjével nem törődők is. Amikor az evangélium megszólal, akkor nem történik egyéb, mint hogy Isten utánamegy teremtményeinek, akik elhanyagolják őt.

Mi a tanítványok tanúskodásának a lényege? Az örömhír, vagyis az evangélium. Ennek tartalma ezen a helyen nincs részletesen kifejtve. Márk szerint a Jézus által hirdetett evangélium Isten országa elközeledtével és a megtéréssel hozható összefüggésbe (1,15). Az evangélium az, amiben hinnie kell a megtérőnek, aki részese, haszonélvezője akar lenni Isten kiáradó hatalmának. Amennyiben elfogadjuk azt a klasszikus tételt, hogy Márk evangéliumának mai befejezése irodalmilag függ a másik két szinoptikus evangéliumtól, akkor azt mondhatjuk, hogy az evangélium egyrészt a Jézustól hallott tanítást (Mt 28,20), másrészt pedig a Jézus szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról szóló bizonyágtételt (Lk 24,46) jelenti. Az

evangélium összefüggései szerint inkább az utóbbira kell gondolnunk.

16. v.: Az evangélium hirdetésének kétféle következménye lehet, és az ige mindkettővel reálisan számol. Az egyik következmény a szabadulás, a másik pedig az ítélet. A helyzet nagyon is egyértelmű: az üdvösségnek feltételei vannak, mégpedig a hit és a keresztség. Az is nyilvánvaló, hogy az evangélium hirdetésének egyetlen célja van: az, hogy az ember hitre jusson, és megkeresztelkedve részesüljön minden kegyelemben, amelyet Jézus kereszthalála és feltámadása által megkaphat. A hit egyben hitvallást is jelent, aminek egyenes következménye a keresztség felvétele. Ebben a szemléletben talán már valóban jelentkezik az egyház intézményesülésének folyamata, amikor is a keresztség mint közösségi aktus egyben az üdvösség felé törekvésnek, a hitnek, a Krisztushoz való tartozásnak is a jelévé vált – ami egyébként egyáltalán nem zárja ki azt, hogy ezek Jézus eredeti szavai.

17–18. v.: Akik hisznek és megkeresztelkednek, azoknak az élete megváltozik. Ehhez tartoznak bizonyos jelek is. Fontos, hogy a jelek – démonűzés, nyelveken szólás, a kígyókkal és a mérgekkel szembeni ellenálló képesség, a betegek gyógyításának képessége – nem bizonyítékai, netán elengedhetetlen feltételei a hitnek, ahogyan azt manapság bizonyos karizmatikus csoportok vallják. A jelek követik (παρακολουθήσει) azokat, akik Krisztus követségében járnak a világban. Hiba lenne bizonyos szélsőséges magyarázatoknak megfelelően átvitt értelemben magyarázni ezeket a szavakat: például hogy a démonok kiűzése az ember gyökeres megváltozását jelenti, a nyelveken szólás a szeretet új nyelvének elsajátítását stb. Klasszikus exegézisek rámutatnak ugyanis arra, hogy ezek a jelek – a halálos ital ivásán kívül – mint a gyülekezet Krisztushoz tartozásának erőteljes jelei szerepelnek már magában az Újszövetségben is: a tanítványok nyelveken szólnak (ApCsel 2,1kk), Péter és János meggyógyít egy bénát (ApCsel 3,1kk), Péter bénát gyógyít és halottat támaszt fel (ApCsel 9,32kk), Pál meggyógyít egy sántát (ApCsel 14,8kk), Pál demont űz ki egy leányból (ApCsel 16,16kk), Pál beteget gyógyít (ApCsel 19,11kk), Pált megmarja egy kígyó, de nem hal bele, később pedig meggyógyít egy beteget (ApCsel 28,3kk). Kétségtelen, hogy manapság ezek a jelek nem gyakoriak az egyházban, ám mennybemenetel ünnepeinek igehirdetésében ennek okáról, illetve az esetleges következtetésekről nem szerencsés szólnunk.

19–20. v.: Miután Jézus elindította tanítványait új küldetésükre, ő maga is folytatta a sajátját. A szentíró ezt igen egyszerűen írja le: felvitette (ἀνελήμφθη) az égbe. Az itt szereplő elnevezés – Úr Jézus (κύριος Ἰησοῦς) – minden bizonnyal Lukács irodalmi hatását jelzi (Lk 2,11; 7,13; 11,39; 17,19). Azzal a ténnyel, hogy az Úr Jézus a mennyben van, ül az Isten jobbán, a tanítványok pedig a földön munkálkodnak az ő nevében, miközben ő maga is ott van velük, elkezdődött egy új korszak: Krisztus elvégezte váltságművét, övéi pedig annak valóságát hirdetik

széles e világban. Mostantól kezdve a hirdetett ige által lehet megismerni őt, illetve közel kerülni hozzá.

A mennybe távozott Jézus igéjében velünk van – igehirdetési vázlat

Számol hitetlenségünkkel és gyengeségünkkel

Az egyházat sohasem mint diadalmas, mindenben átgázoló közösséget láttatja a Szentírás. Jézus feltámadása után először dorgálja a tanítványokat hitetlenségükért. Ő tudja, hogy övéinek a szíve egyáltalán nem egyedül őrajta csüng, hanem a veszedelem első jelére meginognak. Mi is éppen ilyenek vagyunk. Szükségünk van arra, hogy Jézus elénk álljon, és egyrészt vigasztaljon, erőt adjon, másrészt figyelmeztessen arra, hogy kik vagyunk nélküle, és kiknek kell lennünk övele.

Elküld bennünket széles e világba

A gyenge és elbukott tanítványokra Jézus rá meri bízni az evangélium hirdetésének világméretű szolgálatát. Aki vele találkozik, és így megerősödik hitében, azt ő felhasználja igéje célba juttatására. Szolgálatunk ereje nem a mi alkalmasságunkon, hanem Krisztus küldésén múlik.

Mennyei erejével támogat minket

Mennybemenetel ünnepe látszólag a távozó Jézusról szól, valójában azonban arról, aki szüntelen övéivel marad. Támogatja az evangélium hirdetését és a hit mindennapi megélését – gyakran olyan jelekkel is, amelyekkel a materialista ember nem tud mit kezdeni. Az viszont kétségtelen, hogy az Atya jobbján ülve könyörög értünk, jövőnkért, hitünkért, küldetésünkért.

Tubán József

Tallózó

„Az evangélium hirdetése döntés elé állítja az embereket, és ez a döntésük megpecsételi sorsukat. (...) Mindaz, amit övéi szolgálatának végzéséhez ígéretesen hozzáfűz, jel, tehát nem kierohtethető eredmény, nem is megkövetelhető feltétel (...).” *(Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.)*

„Valóban a »semmitől« teremti meg az Úr – »creatio ex nihilo« – a bizonyosságtevő tanúk csapatát. (...) az az evangélium, amely a Húsvétot közvetlenül követő időben nem jutott be a legszorosabb tanítványi közösség szívébe, az világhódító útra indul, s éppen ezek a tanítványok lesznek első – vértanúságig hűséges – hordozói és továbbadói.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Amikor csak hallottak Jézus feltámadásáról (...), érzékelték, hogy mit jelent csupán a szemtanúk bizonyágtételének hinni. Erre a hitre szükségük lesz mindazoknak,

akiknek ők prédikálni fognak jövőendő missziós útjaikon. (...) A jelek hitelesítették azt a hitet, amit a korai hívők hirdettek, nem pedig személyes hitüket. Ennek és a történelmi ténynek a fényében érthető, ha arra következtetünk, hogy ezek a hitelesítő jelek csak az apostoli korban voltak irányadóak (...).” *(A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)*

„Luther (...): »A jelek, amelyekről itt szó van, szükség szerint kerülnek használatra. Amikor szükség támad, és az evangéliumot keményen elnyomják, akkor határozottan tennünk kell ezeket a jeleket, nehogy megengedjük, hogy az evangéliumot becsméreljék vagy eltíporják.«” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Az itteni missziói parancs (...) Megfogalmazója teljes mélységében megértette Márk evangélium-fogalmának világperspektíváját, amely persze az egész missziói kereszténységre jellemző.” (Dóka Zoltán: *Márk evangéliuma. Ordass Lajos Baráti Kör*)

„Amikor Krisztus a »tizenegyek« megnyilvánul, és ismét szolgálatába fogadja őket, legyőzi hitetlenségüket is. (...) A hirdetendő evangélium ennek megfelelően azt az uralmat nyilvánítja ki, amelyet a feltámadt Krisztus kapott a teremtés felett. A missziós prédikáció az ő szabadító uralkodói helyzetének meghirdetése.” (Joachim Gnilka: *Márk. Agapé*)

Illusztráció

GONDOLATOK

(Menjetekek el szerte az egész világra...)

„Menjetekek! Nem állítok elétek határt... Menjetekek csak előre, mindig tovább, városról városra, országról országra, évezredről évezredre. Menjetekek az egész világra. Hadseregek, gúnyolódók, hóhérok zárhatják el utakat. Menjetekek át fölöttük. Menjetekek át a három évszázados római üldözétesen, a népvándorlás hullámain, a félhold véres fanatizmusán, a tévtanításokon és szakadásokon, a középkori kegyetlenkedéseken, a sötét újkoron, a véres háborúkon. Menjetekek, mint a villám, mint a sas. Íme, én veletek vagyok a világ végezetéig.”

Alexander Löffler

„Otthon ül az, ki kudarctól fél.”

Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–8) római költő

(Azokat pedig, akik hisznek, ezek a jelek követik...)

„...nem szabad lenéznünk, pláne megvetnünk a tömegvallásosságnak azokat a formáit, amik tanúskodnak ugyan Krisztusról és Krisztushoz tartozóknak érzik ugyan magukat, de az (...) egyéni élmény megilletődöttségéig nem jutnak. Sőt kisebb értékűnek sem szabad tartanunk, hiszen az Úr nem restellte a tömeg szélén járókat sem.”

Belon Gellért (1911–1987) püspök

(A fentiek azért is megfontolandók, mert textusunk értelmében szinte mindnyájan – akik e kissé megfáradt európai közegben élünk – a „tömegvallásosság” köréhez tartozunk. – K. I.)

*(az Úr pedig együtt munkálkodott velük)
„...Isten beléoltja magát az ember életébe.”*

Søren Kierkegaard (1813–1855) dán filozófus,
teológus: *Filozófiai morzsák*

„Isten országát Jézus azért hasonlítja hol szőlőskerthez, hol ünnepi asztalhoz, mert mindez egyszerre. Örökös béke és örökös cselekvés. A szeretet állandó ihletettsége.”

Pilinszky János (1921–1981) költő

VERS

(mennybemenetel ünnepére)

10. századi himnusz, reggeli dicséret (részlet)

Az égnek és nekünk e nap
közös nagy vígságot hozott:
nekik, mert köztük megjelent,
nekünk, mert el sem távozott.
(Farkasfalvy Dénes fordítása)

HÚSVÉT ÜNNEPE UTÁN 6. VASÁRNAP (EXAUDI)
• 1Pt 4,7–11

Miért és kiknek íródott ez a levél?

Péter, a Jézust háromszor megtagadó, majd igaz bűnbánata és megtérése után pásztori megbízatást kapó tanítvány komolyan vette küldetését. Levelében, amelynek gondolatait valószínűleg Rómában („Babilon”) fogalmazta meg, munkatársa, Szilvánusz által (5,12) a Kis-Ázsiában szórványban és kisebbségben élő gyülekezeteknek küldte. Ezek a gyülekezetek többféle feszültség közepette éltek, sokféle veszély fenyegette hitüket és keresztény életük hitelességét. Pogány környezetükben új erkölcsiség szerint akartak élni, nem vettek részt a pogány ünnepek szertartásaiban, bálványimádásokon, tivornyákon. Ezért vádaskodások és gyűlölködések keresztüztében éltek, amelyek egyéni és közösségi életüket, a vegyes házasságban élők családi kapcsolatait is mérgezték. A kívülről érkező képtelen vádak nyomán belső viták és széthúzások is jelentkeztek a gyülekezeteken belül. Sokakban meglanyhult a hit első lelkesedése, másokat a régi pogány környezetbe való visszatérés lehetősége kísértette meg. Hogyan illeszkedik be a keresztény ember idegen, pogány környezetébe úgy, hogy eközben hű maradjon hitéhez, erkölcsiségéhez, mégis hitelesnek lássák és fogadják el?

Ezekre a kérdésekre keres feleletet az első Péter-levél, a mai vasárnapra kijelölt igeszakaszunk is. Az egész levél a

krisztusi példák alapján reménységről, helytállásról és a próbák, szenvedések közepette is megélhető hiteles Krisztus-követésről szól. A vasárnap oltár előtti felolvasásra kijelölt igéje Jn 15,26–16,4. Itt Jézus szavaival is megerősíti ezt az üzenetet.

Miért és kiknek prédikálunk ma e textus alapján?

Az alapkérdés ma is időszerű: hogyan legyünk hiteles keresztények többségében idegen (pogány) környezetben, külső és belső feszültségek között?

A külső feszültségek az élet szinte minden területén tapasztalhatóak: egzisztenciális gondok, a gyermekvállalás csökkenése, családok szétesése, az iskoláztatással kapcsolatos növekvő terhek, az egészségügyi ellátás bizonytalanságai, morális abszurdumok, az egyházak hangjának elerőtlenedése, a hitvalló egyháztagok megfogvatkozása. Az üldöztetés ma már nem fenyeget, ám próbatételeket és lelki szenvedéseket e feszültségek bőséggel okozhatnak.

Belső feszültségeink is vannak egyházon, gyülekezeteken belül. A közelmúlt megítélése, a jelenben a legjobb megoldások keresése, a jövő útjainak megtalálása gyakran megosztja az egyházak képviselőit.

Bizony szükségünk van mind Jézus bátorító szavaira és a Szentlélek segítségére (lásd az oltár előtti ígét), mind a Péter-levél tanácsaira.

Hiteles Krisztus-követés – igehirdetési vázlat

Józsanság és tettekben is megmutatott szeretet

Feszült helyzetekben különösen is fontos a józsanság és a bölcsesség. A legutóbbi futball-világbajnokság döntőjén az egyik csapat híres játékosa elveszítette józsanságát, amikor az ellenfél csapatának egyik tagja szidalmazta családtagjait, és bőszen haragjában lefejelte a szidalmazót. Valószínűleg csapata világbajnoki győzelme múltott ezen a rossz mozdulaton... Utólag visszagondolva bizonyára bölcsében reagált volna erre a kihívásra.

Sokan gondolják úgy, hogy a szeretet gyakorlásához megfelelő légkör, feszültségmentes helyzetek kelljenek. Ám aki így gondolkodik, az a szeretetet leszűkíti, csupán érzelmi töltésű és többnyire kölcsönösséget igénylő megnyilatkozássá teszi. Igénkben a bölcsességgel és józsansággal megalapozott szeretetnek feszültségoldó és bűnököt elfedező ereje és hatása van. Az *egymás iránti szeretet* nem tesz különbséget felebarát és felebarát között, legyen bár közeli vagy távoli, kedves vagy ellenséges az illető. *A szeretet sok bűnt elfedez* kifejezés elsősorban nem nekem magamnak jelenthet „jó pontot”, hanem a másik indulatát, keserűségét, bűnét csökkentheti vagy szüntetheti meg (vö. Péld 10,12; Jak 5,20).

A „vendégszeretet” pedig a befogadást, átvitt értelemben az elfogadást is jelentheti. Akkoriban az átutazóknak

nehéz volt szállást, vendéglátást találniuk (lásd a karácsonyi történetet). Nem volt még kiépített idegenforgalmi hálózat. A „befogadásnak”, zúgolódás nélküli segítségadásnak sokféle igényét ismerjük manapság. Ám még mindig könnyebben fogad örökbe egy-egy gyermekes család egy állatkerti kisállatot (például húsvéti nyuszit) vagy – képletesen, adományok útján – egy távoli országban tengődő árva gyermeket, mint egy valódi, a közelükben élő embertársat... A tettekben megmutatott szeretet nemcsak anyagi természetű lehet, hanem a sokszor még a családon belül is hiányzó megértést, empátiát, egymásra figyelmet pótolja (1Kor 13,3). Így válhat feszültségek oldójává, bűnök elfedezőjévé, és teheti hitelessé szavainkat és tetteinket.

Sáfárkodás a nekünk adott lelki ajándékokkal

A sáfár felelős a rábízott javakért, azok megőrzéséért, gyarapításáért. Sokféle lelki ajándékot kaptunk születésünk-től kezdve egész életünk folyamán. Ezért olyan csodálatos a világ, a természet, az élet és mindenekfölött az ember! A hit embereinek adott lelki ajándékokból mai igényekben kettőt ragad ki az író: az igehirdetésnek és a másokért végzendő szolgálatnak az ajándékát. Mindkettő különleges ajándék, egyúttal nagy méltóság és felelősség, amelyekkel lehet jól élni és lehet visszaélni.

Az igehirdetőknek tudniuk kell, hogy minden egyes alkalommal, amikor mások előtt megszólalnak, a teremtő, megváltó, megszentelő Istent képviselik. Ezért kell minden alkalommal a Szentlélek segítségét kérniük lelkükben, hogy saját hitük, lelkeségük és tudásuk igénybevételével Isten rájuk bízott üzenetének időszerű szavai szólalhassanak meg. Ha ez valóra válik, akkor megtörténik a csoda: a hallgatók lelkében élővé és hatóvá válik az üzenet, amely megítél és felold, összetör és fölemel, és a láthatatlan, de valóságos fény legyőzi bennük a sötétséget és a homályt.

Az igehirdető ne keresse a sikert, az elismerést, hiszen nem a sajátjával sáfárkodik. *A sáfároktól elsősorban azt követelik, hogy mindegyikük hűségesnek bizonyuljon.* (1Kor 4,2)

A másik különleges ajándék a szolgálat lehetősége. Az író nem részletezi ennek mibenlétét, hiszen az sokféle lehet, csak a mögöttes lelkületről beszél: *úgy szolgáljon, mint aki azt az Istentől kapott erővel végzi.*

Bizonyára mindenki jól tudja, hogy a maga gyülekezetében milyen időszerű szolgálatok várnak elvégzésre, megoldásra. Ne nyugodjunk bele abba, hogy ez a szó (fogalom) szólammá silányuljon. Azt azonban tudnunk kell, hogy nem személyes érdek vagy mások dicséretének elnyerése a szolgálat mozgatója, hanem az Istentől kapott indíttatás és az ő erejének felhasználása (Mt 6,1–4).

Passzivitásra, feszültségektől való félelemre nincs idő

Mindennek a vége pedig már közel van. Nem kell azonnal a végső ítélet közelségére gondolnunk. A „minden” szóban sok más intő jelre is gondolhatunk: vége lesz a mai napnak; elmúlik egy alkalom, amely talán soha nem tér

viszsa; elnehezül a testünk és a lelkünk, és képtelenné válik a szolgálatra, már csak mások szolgálatára számíthatunk; letelik az életidőnk, és egyetlen perccel sem hosszabbíthatjuk meg... Ezért kell vigyáznunk a lelkünk-re és a bennünk szunnyadó erőkre, hogy legyőzhessük a mindent tompító kishitűséget vagy a fásulttá tevő félelmeket. Hiszen annak gyermekei, sáfárai vagyunk, aki él és mindenkor munkálkodik, aki Jézus Krisztus által minden hatalom és dicsőség. Aki a múltban, a jelenben és hitünk szerint a jövőben is körülvesz szeretetével, meghallgatja imádságainkat.

Szirmai Zoltán

Tallózó

„Az igehirdető abban különbözik minden más tanítótól, szónoktól, általában minden beszélő embertől, hogy Isten igéjével sáfárkodik (...). Lehet az igehirdetést utánozni, lehet kegyelmi ajándék nélkül is szólni, de abban nincs benne az az erő, amit Isten Szentleke kölcsönöz kizárólag Isten szavának. Az igehirdetésnek az a célja, hogy a nyomában támadó élet mindenestől Istent dicsőítse.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„A józanságból az következik, hogy nem tartjuk rémületesnek, sem felháborítósnak, ha hátrányok érnek minket keresztyénségünk miatt.” (id. Magassy Sándor: *Perikópák. Magánkiadás*)

„Az imádság az üldözések idején különös fontosságú, melynek világos, értelmes és józan beszélgetésnek kell lennie Istennel.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány*)

„»A gyűlölet mindenből a legrosszabbat hozza ki. A szeretetnek hatalma van, hogy elrejtse a szem elől dolgokat.«

Az a megállapítás, hogy »a szeretet sok vétket elfedez« (utalás a Préd 10,12-re), nem tantételbeli magyarázata a bűnök eltávolításának. A bűntudat és a bűnök büntetése egyedül Krisztus vére által vehető el. A megállapítás arra sem használható, hogy elnézzük a bűnt, vagy felmentünk egy gyülekezetet a fegyelmezés felelőssége alól.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Péter itt nem a végső bűnbocsánatra tekintve beszél (...).” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése. Evangéliumi Kiadó*)

„Ahogy a pásztor megkeresi az elveszett bárányt, úgy keresse meg az ember is a felebarátját. Gyalázatát tisztességével fedezze el. Bűnét kegyességével takarja be. Ehelyett ma sárga földig szólják egymást, akik összejönnek. Ezzel akarják megmutatni, hogy mennyire gyűlölik a bűnt. (...) Krisztus is ezt teszi. Csendesesen hallgat, s elfedezze bűneinket. Pedig de megbélyegezhetne! Lábával tapodhatna! De nem teszi. Ti se tegyétek.” (Luther: *Jer, örvendjünk, keresztyének!* Evangélikus Sajtóosztály)

„Mert a szeretet sok vétket elfedez, betakarja Jézus en-

gesztelő vérével, azzal a bűnbocsánattal, amely leveszi annak az embernek a szívéről a terhet. De egyúttal segít elkezdni egy új életet, másfélét, frisset, mintha most született volna.” (Balikó Zoltán: *Isten iskolájában*. Luther Róza Alapítvány)

Illusztráció

GONDOLATOK

(mindenkor az Isten dicsőíttessék Jézus Krisztus által)

„Nagyon korán, már a Jézus után létrejött első gyülekezetekben elkezdték hirdetni, hogy Isten haragszik az emberekre bűneik miatt, és nem bocsátott volna meg, ha Fia nem halt volna meg helyettünk. Azt mondták tehát ők is, mint a jeruzsálemi templom papjai: ha nem mutatsz be áldozatot – egy bárányt, ökröt vagy legalább egy galambot –, nem lehet részed Isten szeretetében. Ha nem hiszel abban, hogy Jézus mint Isten Báránya meghalt helyetted, nem találhatsz kegyelmet Isten előtt. Ezzel azonban éppen azt a bizalmat és egyszerű hitet rombolták le, amit Jézus az ő asztalának legszegényebb vendégeiben is keltett. Éppen fordítva van: Mivel Jézus nem a haragvó, követelő, ítélő és bosszúálló Istenről beszélt, és mivel ezáltal a templomi rítust és a többi dolgot tulajdonképpen fölöslegessé tette, ezért ölték őt meg.”

Jörg Zink (1922–) német evangélikus teológus:
Szent erőforrás

„...a legtöbb ember... azért kezd elhidegülni tőle [Istentől], mert hiányolja benne a részvétet és az együttérzést az ember szenvedései iránt. Még az oly nagy elmék is, mint Camus vagy Sartre, az Isten részvétlenségére vezetnek vissza hitetlenné válásuk kezdetét.”

Belon Gellért (1911–1987) püspök

(Istentől kapott erővel végzi...)

„A Jóisten legnagyobb szövetségese a bátorság, legfőbb elensége a félelem, a szorongás, a stressz.”

Böjte Csaba OFM

„Senki sem tud igazán örülni, ha nincs benne szeretet.”

Aquinói Szent Tamás (1224–1274)
olasz hittudós és költő

VERS

(Mindennek a vége pedig már közel van...)

Rónay György: *Töredék* (a költő utolsó verseinek egyike)

Ragyogjatok föl utoljára még
Életem erdei, mielőtt leesik a hó
S indulunk a Téli utazásra.

PÜNKÖSD ÜNNEPE

• *4Móz 11,11–17.24–25*

Az ünnep üzenete

Pünkösöd az egyház születésének és a Lélek hitet ébresztő munkájának, az Isten és ember, ember és ember között helyreállt kommunikációnak az ünnepe. Nem egyszerűen emlékezés évről évre az első pünkösödre, hanem Isten mai népének ébredését és megújulását munkáló fantasztikus lehetőség, ajándék.

A tanítványi csapatból a Lélek ereje formált apostolokat, felülről kaptak tartást, ugyanakkor szabadságot is a tanúszkodáshoz. Az Apostolok cselekedeteinek tudósításából nem hiányzik a kritikusok véleménye sem, megszólalásuk azonban egyben bizonyítéka is annak, hogy minden szemlélő számára egyértelmű volt a tapasztaltak rendkívülisége. Az apostolok „más” állapota, „felszabadultsága” mögött azonban nem mesterséges ajzószer hatása (ahogy a vád szól: *Édes bortól részegekedtek meg*), hanem a Lélek munkája keresendő. Nem voltak már bizonytalanok, nem kételkedtek, hitetlenkedtek többet, mert felszabadultak arra, hogy nagy erővel beszéljenek a hitükről. Méghozzá úgy (ami különösen a mi helyzetünket figyelembe véve nagy figyelmeztetés), hogy a hallgatók közül mindenki meg is értette őket.

A pünkösdi esemény, a Lélek munkája azonban, hihetjük, folyamatosan hatással van az életre. A Lélek életpartit, életet teremt és életet formál. Nem véletlen, hogy az ünnepnek eredetileg köze van az aratásért, a beérett termésért, a növekedésért való hálaadáshoz. Ahol a száraz föld megélnéül a frissítő záportól, ott valami elindul, beindul. Ott növekedés, mozgás, fejlődés van. Ott nem az unalom, a szürkeség, a megszokás telepszik ránk, hanem az igazi és ajándékba kapott, felfedezett kincs feletti ünneplés, öröm és ujjongás, életminőség-, életszemlélet-változás lesz a jellemző.

Ez az, amit mi magunkból, magunktól kitermelni nem tudunk. Ez az, amit csak Isten tud nyújtani. A Lélek jelenlétét biztosítani nem tudjuk, ugyanis nem mi vagyunk a birtokosai, nem rendelkezhetünk fölötte. Jézustól tudjuk: *a szél arra fúj, amerre akar...* (Jn 3,8) Isten népe pünkösöd óta azonban mégis a Lélek ajándékának ígértét bírja. Ez az ajándék külsődleges formáját tekintve nem törvényszerűen a jólét, mégis az élet alapvető feltételét és az abból kibontakozó megújulást, harmóniát, teljességet, „jó létet” hordozza magában. Ennek a szétosztásában Isten nem szűkmarkú, nem méricskél és nem garasoskodik. A pünkösdi ajándék mindig túlcserélődik, túlláradó, olyan, amit remélni sem mertünk. Ránk cáfol, felülmúlja azt, amire számítani lehetett, amit korábban elképzelhettünk, reálisnak tartottunk. Isten nem spórol a Lélekkel. Úgy adja az életet teremtő, vigasztaló, megvilágosító, drága Pártfogót, hogy megváltoztasson minden addig, átformáljon, át-

itasson, átjárjon minket. Nem egyszerűen ismert és ismeretlen hiányainkat pótolja, hanem az élet feltételeit teremti újra. Mint ahogyan a teremtés hajnalán Lelke ott lebegett a vizek felett életet formáló, alakító erőként, úgy ő teremtheti meg ma is az új minőségű élet feltételeit. Ennek lehetünk mi részesei és tanúi.

Pünkösöd Mózesrel

Szokatlan ószövetségi perikopával ünnepeljük az egyház születésnapját. Az Agendában a 11,24–29 szakasz szerepel, az új liturgikus könyvben viszont már ezzel a német rendhez közelítő kivágással találkozunk, azzal a különbséggel, hogy ott elmarad a 13. vers. A bővebb textus választása mögött nyilvánvalóan az a szándék húzódik meg, hogy a Mózes panaszában megfogalmazódó szituáción keresztül az igehallgató gyülekezetet is hozzásegítse a kontextus jobb megértéséhez. Így viszont elmarad a „mainstream” vonalhoz tartozó Józsué tiltakozása az extatikus próféták megjelenése miatt, illetve Mózes válasza, aki nem korlátozná, sőt szívesen látná az egész nép szolgálataként a prófétai szerepet.

Látszólag Mózes személye és pünkösöd eseménye nehezen összekapcsolható. A meditáció során nekem segített a Deák téri templom oltárképe, Rafaello *Transzfigurációjának* Lochbihler-féle másolata, amely a Tábor-hegyi jelenetet ábrázolja. Ez a kép van előttünk hétről hétre, ezt látja a gyülekezet pünkösöd vasárnapján is. Nemcsak azt mutatja meg, hogy Jézus „vállalja” az Ószövetség két nagy alakjának, Mózesnek és Illésnek a társaságát, hanem hogy a próféták is Jézusra mutatnak. Az Ó- és Újszövetség egymásba ér, egymásra reflektál. A pünkösdi esemény is értetetőbbé, kibonthatóbbá válhat az előképek keresése és felfedezése során.

Kinek a lelke?

A textusunkban két alkalommal is előforduló héber *rúah* szó gazdag jelentéstartalmat hordoz.

Utal a természeti jelenségre, a szélre. Egyfajta „meteorológiai” értelemben a mozgásban lévő levegő. Jelentheti a heves kilégzést, a szilaj légmozgásból áradó erőt.

Az ember *rúahja* a lélegzet, amelyet JHVH ad az ember életerejeként. Az emberi testek azután lesznek élővé, ha JHVH az inakkal, hússal és bőrrel bevont csontozatba *rúahot* lehel (Ez 37,6.8–10.14). Az az ember, akinek elszáll a lelke, *rúahja*, visszatér a földbe (Zsolt 146,4). A *rúah*tól függ az élet és a halál, Istentől származik és hozzá tér vissza.

JHVH *rúahja*, lehelete életet teremtő erő. Legyőzi a természeti erőket (2Móz 15,8), de a korai extatikus próféciaival kapcsolatban is jelentősége van. Amikor a bírakra száll, annak látványos az eredménye; Otniél harcba száll

és megmenti Izráel fiait, Sámson akkor erővel ruházta fel, hogy széttép egy oroszlánt. Olyan adomány, amely a gyengeség és a tehetetlenség leküzdését szolgálja. Ha megragadja az embert, az prófétai révületbe esik (1Sám 10), a prófétálás karizmáját kapja. A betelt időben ígélet van az Isten Lelkének a kiáradása. Egyszer a szabadító (Ézs 42), máskor Isten népét (Jóel 3,1) látják letéteményeseként, mégpedig úgy, hogy mindenkinek egyformán adatik meg.

A kijelölt szakaszban a Mózesen nyugvó *rúah* olyan „erőkoncentrátum”, amely több személy között is szétosztható, amelyből Isten elvesz, és a hetven vénnek adja. Az esemény hatása olyan jelentős, hogy prófétai extázisba kerülnek nemcsak a közvetlenül érintettek, hanem távol lévő emberek is (Eldád, Médád). Ez annak ellenére történik így, hogy Mózes alakja nem viseli magán az extatikus próféta vonásait. *Gerhard von Rad* szerint 4Móz 11-ben a korai prófétaság legitimálásáról, Izráel „JHVH-intézményei” közé való beemeléséről van szó, amelyet éppen a Mózes személyére való hivatkozás tesz lehetővé.

Westermann szerint a késői időkben uralkodóvá vált az a statikus elképzelés, hogy Isten és a próféták minden tettet a Lélek cselekvésének tartották. Ez a szemlélet válik általánossá az Újszövetségben is. Izgalmas felvetés azonban, hogy a pünkösdi történet összefüggésében a kifejezés eredeti értelmében szerepel; különleges, egyszeri tettként.

Az erővel felruházott ember Isten Lelkének energiája nélkül nem érhető meg. Ha a kifejezés az emberrel kapcsolatban hangzik is el, mint Mózes esetében, Isten és ember dinamikus kapcsolatának összefüggésében kereshető a jelentése.

Isten népének krízise

„Aki Istennel találkozik, szabaddá lesz. Ez volt az izráeliták alapvető élménye is, amikor vezetőjük, Mózes kihozta őket az egyiptomi fogságból. Mindegy, hogy szoros vagy kétségekkel terhelt a kapcsolat, mert Isten ígéletet tesz és új távlatot nyit, amelyben a szolgaság erejét veszti” (Fabián Vogt).

Isten népének krízise ott kezdődik, amikor ezt az Istennel való találkozásból fakadó szabadságot kevésnek tartja. A 11. fejezet azzal kezdődik, hogy Izráel siránkozva jelenti be az igényét a magasabb életszínvonalra. Ebben a helyzetben válik a manna, ami korábban Isten életmentő ajándéka volt, unalmas eledellé. Újra emlegetni kezdik Egyiptomot, ahol olcsón jutottak halhoz, húshoz, jóféle ételmiszerhez (11,5). Elegük van az egyhangú ellátásból. Jellemzően veszélyt jelent az az általános emberi reakció, hogy azok, akik korábban a rabszolgaság béklyói miatt nyögtek, most a szabadság kihívásai miatt panaszkodnak. Emberek még soha nem tapasztalták meg ennyire közvetlen módon Isten szabadító hatalmát, ennek ellenére a félelem ismét hatalmába keríti őket. Elfelejtik, hogy a

szabadság ajándék, és az egyetlen lehetséges felelet rá a hála szava. Aki nem tud többé hálás lenni, elveszíti a szabadságát, mert újra a külsőségek és a saját képességei rabjává teszi magát.

A pünkösdi üzenet arra figyelmeztet, hogy ne adjuk ilyen könnyen azt a szabadságot, amelyet Isten egyszer már kiharcolt nekünk és bennünk. Ne felejtjük el, hogy *Krisztus szabadságra szabadított meg minket* – ahogyan Pál apostol fogalmaz a Galata levélben (Gal 5,1).

Mózes panasza

Mózes, Isten szolgáját nyomasztja a ráruházott feladat. Érti, hogy kevés az ereje, nem tud eleget tenni a neki feszülő elvárásoknak, „fogyasztói igényeknek”. Átéli a nép zúgolódása és a jövőért érzett felelősség feszültségének a nyomását. Indulata mellett az övéért viselt terhek szinte szülői feladatként való felvállalása jelenik meg. Ennek a súlyát érzi elhordozhatatlannak. A kétségbeesett, magára maradt felelős vezető szavaiban megfogalmazódik egy korábban még soha fel nem bukkanó mozzanat: valakinek a rá bízott küldetést a közösség érdekében a halálig is vállalnia kell (Westermann).

Pünkösdi üzenet lehet Mózesrel, de nem lehet Krisztus nélkül. Még a karizmatikus, isteni erővel megajándékozott vezető is kerülhet kilátástalan helyzetbe, vallhat kudarcot, „bedobhatja a törülközőt”. Krisztus azonban olyan szabadító, aki *engedelmeskedett mindhalálig* (Fil 2,8), a legnagyobb rabszolgatartó, a halál erejét törte meg (2Tim 1,10) a feltámadásával. Erről tanúskodik pünkösdi ünnepén a Lélek, erről szól a pünkösdi prédikáció.

Az új kezdethez Isten Lelke kell

Ahol emberileg lehetetlen kitörési pontot találni, ott Isten gazdag fantáziája még mindig talál kiutat, még hozzá minden várakozást felülmúló módon. Olyan területen is, amire korábban senki nem mert gondolni. A hetven, illetve hetvenkét vén „szolgálatba állítása” a felelősségvállalás széles bázisát teremti meg. Nem csupán tanácsadói testületről van itt szó, hanem *ugyanazzal* az erővel, isteni mandátummal, prófétai lélekkel felruházott csapat sorakozik fel Mózes mellett. Ez azért is meglepő, mert az extatikus próféta számára jellemző kevésbé „szalonképes” jelenségek kísérik az eseményesort. Ezért hangzik el egyébként Józsué kritikája is (ami kimarad a jelenlegi perikopából), aki tiltatná ezt a „deviáns” társaságot. A Mózes által megszólaltatott üzenet ezzel szemben nemcsak legitimálja és integrálja ezt a csoportot, hanem azt nyomatékosítja, hogy még szélesebb körű, az egész népet megragadó prófétai lelkület volna a kívánatos, hiszen akkor mindenki közvetlenül fedezhetné fel Isten csodálatos szabadításának az értelmét. A „korlátozott hozzáférés” hangsúlyozása vi-

szont azért fontos, hogy mindenki előtt világos legyen: ez az erő az Isten ereje, senki nem birtokolhatja vagy rendelkezhet felette.

A pünkösdi esemény a mózesi és jóeli prófétai vízió kiteljesedése, megvalósulása. Olyan kommunikációs csoda, amelyben az apostolok és az őket hallgatók a Szentlélektől való megragadottságban a közvetlenségnek, az Istennel való szabadító találkozásnak az élményét élik át. A Szentlélek megragadó, megszólító, szabadító ígérete Isten mai népe számára is érvényben van. Személyes és közösségi megújulásunk, ébredésünk, igazi értelemben vett jólétünk záloga a Lélek bennünket sokszor még a várakozásaink ellenére is megmozgató ereje.

Smidéliusz Gábor

Tallózó

„Ezen férfiak saját tapasztalatukból tanulták meg, kicso-da Mózes mint próféta, és hogy ő nem maga kénye szerint cselekszik, hanem mindent Isten parancsa szerint rendel; s erről kellett a népet is meggyőzniök s megnyugtatniök.” (*Kálldi-Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„...*de többé nem.* »Aznap prófétáltak, de később soha« (Szifré). Nem volt a feladatuk, hogy állandóan osztozzanak Mózesrel vezetői szerepében.” (*Hertz-Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„A prófécia mindig előtérbe kerül a tévelygés és a hite-hagyás napjaiban. Itt azt is megtanuljuk, hogy a prófécia ajándék. (...) Vajha az Úrnak minden népe próféta volna (...). Mózesnek ez a vágya megvalósult a Gyülekezetben, mert most minden benne hívő emberben ott van a Szellem ajándéka.” (Arno C. Gaebelein: *Ószövetségi kommentár. Evangéliumi Kiadó*)

„Eldád és Medád Mózes általi prófétai karizmájának el-fogadása (...) megóvja a prófétai szolgálat függetlenségét azoktól, akik azt intézményi ellenőrzés alá vonnák.” (*Jeromos Bibliakommentár. Szent Jeromos Katolikus Bibliatár-sulat*)

„Jóllehet Mózes szavaiban továbbra is ott munkál a Lé-lek, ő továbbra is megmarad az érthető beszédnél, nem esik eksztázisba.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„Eddig Isten és az Ő tettei bontakoztak ki szemünk előtt, most azonban az embert és szomorú útjait kell figye-lemmel kísérnünk. (...) Amint el akar indulni, nyomban elesik. (...) Ha az Újszövetséget nyitjuk ki, ott is ugyanezt találjuk. Alighogy a Gyülekezet megalakul és elnyeri a pünkösdi ajándékot, máris zúgolódsárról és elégedetlenségéről hallunk. (...) Hát Mózesnek csakugyan egyedül kel-lett hordoznia a terhet? Az élő Isten nem volt vele? És Ő nem volt elégséges? (...) Bizonyára sötét pillanat volt ez Isten kitűnő szolgájának életében. Illés prófétára emlékez-tet minket, aki leült a rekettyebokor alá és arra kérte az

Urat, hogy vegye magához a lelkét. *Milyen csodálatos mindkét férfit Krisztus Urunkkal együtt látnunk a dicsőség hegyén!* (...) Minden szolgálat igazi titka a Szellem ereje. Nem az emberi képesség, erő és értelem, hanem egyszerűen Isten Szellemének ereje.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről*. Evangéliumi Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(*pünkösdről*)

„Én az Istent csak a pásztor ruhájában, és nem harci uniformisban tudom elfogadni.”

Michael von Faulhaber (1869–1952) német bíboros

„A Lélek mondja meg, ki a rabszolga és ki a szabad ember!”
Prohászka Ottokár (1858–1927) püspök

„Az igazság sorsa fölött maga Isten virraszt.”
Pilinszky János

„Minden ajándék kegyelem... Ha visszatekintek negyvenhat évemre, ami igazán értékes számomra, azt mindent ajándékba kaptam, nem én izzadtam, verejtékeztem ki magamból... Én inkább arra hajlok, hogy ne problémaorientáltak legyünk, hanem örömorientáltak, hogy a fényt, a meleget, az örömet vegyük számba. Örvendjünk annak, ami van, ne a miatt szomorkodjunk, ami nincs! A sajtban ne a lyukat lássuk...”

Böjte Csaba OFM

VERS

Kassák Lajos: *A galamb ünnepe* (részlet)

Két fehér szárny veri az ablak üvegét
bejönne a madár, hogy hírül hozza
szép nyári nap lesz ma
pünkösöd vasárnapja
jólélek fogadd magadba.

Reményik Sándor: *Béke*

Valami furcsa összehangolódás,
Valami ritka rend –
Széthúzó erők erős egyensúlya,
Mély belső bizonyosság idebent –
Bizonyosság arról, hogy élni jó,
Szenvedni elkerülhetetlen,
Szeretni tisztán: megistenülés,
Meghalni szép –
S a Kifejezést megadni mindezekhez,
Megtalálni a felséges Igét:
Az Igét mindezekhez:

A Béke ez.
Orkán ordíthat aztán odakünt,
Robbanhat ezer bomba: kárbament,
De kárt nem okozott.
Bent:
Csend.
A Béke itt kezdődik.
Bent:
Csend.
Isten hozott.

PÜNKÖSD 2. NAPJA

• *1Móz 11, 1–9*

Az ünnep és a textus

A Cselekedetek könyvének leírása a pünkösdi jelek közül a nyelveken szólás, illetve a nyelvek megértésének rendkívüli hatásával részletesen foglalkozik. A Lélek kiadásának többi jeléről megjegyzések nélkül tudósít. Az álmélkodó tömeg azt éli át, hogy bár egy kis római provincia lakói a megszólalók, mondanivalójukat mégis az egész akkori világ érti. Pünkösdkor éppen a fordítottja történik annak, ami Babel tornya építésénél történt. Akkor az Úr egy nagyratörő emberi szándékot hiúsított meg a nyelvek összezavarásával. A pünkösdi Lélek pedig elhárítja a különböző nyelvek megértést gátló akadályát. Akik az ünnepre összegyűleltek, átélték a közösséggé, eggyé formálódás csodáját.

Nem tartom könnyű homiletikai feladatnak, hogy pünkösöd ószövetségi negatívjának igéje alapján kell prédikálnunk az ünnepen.

Az alapigéről

Az Ószövetségben Babel tornya az emberi kevelység és nagyravágyás szimbóluma. A leírás háttérben ott sejtjük a zsidók babiloni fogságának tapasztalatait. Ők is láthatták, vagy akár rabszolgaként építhették is azokat a zikkuratokat, amelyeknek egyikét éppen Babilon városában tárták fel a régészek. A bibliai leírás jó példája a népies etimológiának, amely a szavak hasonló hangzásából indul ki és von le következtetéseket. Babel neve asszír nyelven annyit jelent, mint „Isten kapuja” (bab-ilu). A hasonlóan hangzó héber *balal* szó keverést jelent. Ennek alapján könnyű összekapcsolni Babel nevét a zűrzavar, a nyelvi káosz fogalmával.

Egész föld és egy nyelv – A kifejezés a kezdet osztatlan egységét jelöli, azt, ami megelőzte az emberiség széttöredezett és megosztott állapotát.

Építsünk magunknak várost, szerezzünk magunknak nevet – Mindeddig egyedül az Úrnak épült oltár. A babeli építkezésnek azonban önző célja van: hírnév szerzése és

az építők dicsőségének növelése. Olyan vállalkozás, amelyből az ember kizárta az Istent, és csak önmagára gondolt.

Torony, amelynek tetefe az égig ér – Egy építmény, amely az ember megalomániáját hirdeti. Valami „nagy mű” kerül Isten helyébe. És mivel a nagy művet emberkéz alkotja, az ember pályázik Isten helyére. Az ásatásokból tudjuk, hogy az akkori gigantikus méretek hét emeletet jelentettek, körülbelül kilencven méter magasságban. Hol is van innen még az ég?

Ibn Ezra másként magyarázza ezt a történetet. Szerinte „... az építők célja egyszerűen az volt, hogy szétszóródásukat megakadályozzák. Mivel azonban ez a cél ellentétben állt a Gondviselés akaratával, hogy az egész földet be kell népesíteni, szándékuk meghiúsult.” A toronynak azért kellett az égig érnie, hogy nagy távolságból is látható tájékozódási pont legyen, az egész emberiség összegyűjtésére.

Az Úr leszállt, hogy lássa – Ahogy az ember lehajol egy vakondtúráshoz, úgy száll le az Isten az égig érő toronyhoz – jegyzi meg a szöveg nem kis iróniával. Ennyit az ember hírnévre és dicsőségre törő nagyvási hóbortjáról. Hasonló mosolyt sejtet Isten arcán Zsolt 2,1–4 is. Hogy jut eszébe a „föld királyainak”, hogy sarokba szorítható az Isten?

Ez csak a kezdet... – Az ember képtelen felmérni tettei következményét. Isten már a szándékból, a kezdetnél látja a végkifejletet. Tudja, hová vezet az az út, amelyen az ember nélküle, vagy egyenesen ellene szegülve indul el. Most közbelép. Nem tekintélyféltésből, hanem az ember érdekében.

Összeavarta nyelvüket, hogy ne értsék egymást – A történet magyarázatot kíván adni arra, hogyan szűnt meg az emberiség nyelvi egysége. Nem értjük egymást, sokszor még az egy nyelvet beszélők sem. Pedig a megértés nélkülözhetetlen feltétele a közösségnek, az egységnek. A rosszra szövetkezők elszakadtak Istentől, hogyan is érthetnék őt?

Az Úr szétszélesztette őket – Az elhibázott cél előrevetíti a vereséget, a kudarcot. Befejezetlen marad a nagy mű. Egyáltalán nem mindegy, milyen cél érdekében szövetkezünk.

Meditáció

Nehezen viseljük, nem szeretjük, ha valaki kívülről beleenyúl, beleavatkozik a dolgainkba. Nem túl sokszor találkozunk a Szentírásban az ember útjába tudatosan akadályt gördítő Istennel. Az őstörténet leírásaiban úgy találkozunk vele, mint aki engedi, hogy teremtményei kipróbálják a maguk választotta fájdalmas utakat és azok következményeit is. Engedi sokasodni a bűnt mindaddig, míg „megtelik a föld erőszakossággal”. Csak az özönvíz pusztításával parancsolt megálljt az eseményeknek.

Annál szokatlanabb Istentől a direkt beavatkozás Bá-

bel tornyánál. Mi lehet az oka, hogy ebben az esetben ilyen határozottan közbelép, és már a kezdetnél gátat szab a folytatásnak? Szabad feltételeznünk a jó szándékát. Még akkor is, ha egy kicsit gyermekkorunk parkőrére emlékeztet az eset. Szinte még bele sem rúgtunk a labdába, de az ő már a letarolt virágokat látta lelki szemével, és elvette a labdát. Bárcsak lenne bennünk annyi bizalom Isten iránt, hogy feltételeznénk, valami nagyobb bajt akar elhárítani! Jobban kellene tartanunk attól, hogy nem ismerjük fel látogatása idejét és célját, mint attól, hogy korlátoz minket.

Azt hiszem, hogy a bábeli toronyépítés terve az emberi bűnnek az eddigieknél még mélysegebb bugyrából való. A közvetlen kapcsolat Istennel már elveszett. Nincs kontroll. Az ember mindent megengedhet magának, szabad. A határ a csillagos ég. S bár mi nem érzékeljük, de Isten tudja, hogy ez félelmetes. Mi értelme ostromolni az eget, amikor a trónfosztását már elvégeztük? Önmagunkkal a földön is épp elégszer szembetalálkozunk. Az egész értelmetlensége a legfélelmetesebb.

Pünkösöd... Szeretném úgy látni és láttatni az ünnepet, mint mennyei Atyánk eddigi jótékony „beavatkozásainak” megkoronázását karácsony és húsvét után. *Hans Küng* írja *Credo* című könyvében a harmadik hitágazat kapcsán: „...pünkösdkor nem közjegyzői hitelesítéssel történik meg az egyház »megalapítása«, hanem *eseményként*...” Ebben meg lehet kapaszkodnunk. Pünkösöd nem történelmi emlék csupán. Isten Lelke összegyűjt igéje által Krisztus körül, és *megtörténik* az újjáteremtés csodája itt és most – ha ő úgy akarja.

Isten népét folyamatosan fenyegeti az a veszély, hogy hittétellel merevedik mindennapjaiban az, aminek életjelként kellene világítania. *E. Schweitzer* írja: „Hosszú idővel azelőtt, hogy a Szentlélek a Credo egy cikkelyévé vált volna, átélt valóság volt az ősegyház tapasztalatában.” Vágyakoznunk kellene arra, hogy Isten a mi életünkben is minden kalandregénynél izgalmasabb művet írjon azáltal, hogy kezébe vesz, és mi készséggel adjuk oda magunkat neki.

„Lehulltál, mint égi harmat...”

– gondolatok az igehirdetéshez

Az ember az égbe tör, Isten a földre vágyik

Bábel tornya óta számtalanszor akarta az ember elérni az eget, imponálóan felülmúlva a kilencven métert. Nem csak a technika terén törünk magaslatokba. Szabadságunk bővületében annyiféle korlátot, határt lépünk át, és nem vesszük észre zuhanórepülésünket a magasból a mélybe. Nem valljuk be, hogy a határtalanság íze helyett a rabság íze keseríti a szánkat. A mennyet ő maga hozta emberközébe: az Emberfiában itt járt közöttünk az Isten Fia. Karácsonykor a betlehemi istálló fölött „megnyílt az ég harma-

tozva”, hogy aztán az elhengerített kő nyomán nyitva maradhasson. A pütkösi Lélek kiáradása koronázza meg Isten minden eddigi ajándékát. Nélküle nincs sem karácsonyunk, sem húsvétunk, sem földi, sem égi otthonunk.

Isten nem téglákkal, hanem emberekkel építkezik

Az ember nagy műve Babel tornyánál befejezetlen maradt. Isten a Lélek kiárasztásával tette teljesé a teremtéskor elkezdett formálásunkat saját képére. Amikor a Lélek átjárja az embert, helyreállít közösséget, hitet, bizalmat, fényt gyűjtve bennünk. A nyelv már nem dadog, hanem világosan beszél. Mindenki megértheti nem csupán az emberi szót, hanem „az Isten felséges dolgait”. Jézus a Hegyi beszédben azt mondja tanítványairól: *Nem rejtethető el a hegyen épült város.*

Szétszélesztés helyett összegyűjtés

Jézus Jeruzsálemhez, egyben földi útja végéhez közeledve kesergett népe összegyűjtésének sikertelensége miatt. Útján végigkísérte az ellenállás. A valóság pütkösd után sem sokkal jobb. Talán éppen azért, mert pütkösd utáni-aknak gondoljuk magunkat, hátunk mögött hagyva mindazt, amiből, akiből élnünk lehetne. Nem csoda, ha emberi erőlködéssé, sikertelen erőfeszítéssé válik a közösség építése és megtartása az egyházban és a világban. Jézus nem azzal távozott a látható világból, hogy befejezte népe összegyűjtését, és az egyház kész. Várakozásra biztatott, erőt és a tanúvá formálódás lehetőségét, alkalmait ígérte nekünk. Szabad hinnünk, hogy a Szentlélek mindörökké teremtő erő, és munkában van.

„...az egyház története hosszú,

s tele van a Szentlélek csodáival. (...)

Ki merné azt mondani, hogy Isten képzelete és szeretete kimerült?

Remélni kötelesség, és nem fényűzés.”

(L. J. Suenens)

Cserháti Szabó Izabella

Tallózó

„Az emberiség nemzetekre való felosztása Babel tornyának építése után szükséges volt Isten Izráelre vonatkozó tervének szempontjából. A jövőben Isten népét ellenség veszi majd körül, de az ellenség nem lesz egységes (...). Az a tény, hogy szétszóródtak a világ minden táján, bizonyos egyensúlyi állapothoz vezetett, amely akadályozta a bűn elhatalmasodását. Az emberiség soha többé nem kerül olyan állapotba, mint az özönvíz előtt.” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írásokat!* Iránytű Kiadó)

„Olyan jól, olyan lelkesen indul ez a történet, hogy csak szimpátiával és együttérzéssel tudunk rájuk gondolni. (...) Mi itt a baj? Nem az építéssel van baj, hanem – az építés céljával! (...) a 6–9. versek nem a féltékeny Istenről adnak képet, hanem a féltőn szerető Istenről. (...) Befejezé-

sül csak ennyit: Babel tornya óta sokszor akarta az ember elérni az » eget«. S azóta imponálóan megsokszorozta a 90 métert.

De az » eget« – maga Isten hozta el a Földre, amikor egy betlehemi istálló fölött összeért az Ég a Földdel. (...) az első pütkösd alkalmával *ellenbábelt* teremtett, mert az evangéliumot minden nyelven beszélők és értők a maguk nyelvén értették.” (Gyökössy Endre: *Az őstörténet.* Szent Gellért Egyházi Kiadó)

„Az emberi szív állandóan egy nevet, egy örököszt és egy középpontot keres a földön. A vágyódást a menny, a menny Istene és a menny dicsősége után nem ismeri. (...) Isten kinyilatkoztatására és Isten erejére van szükség, hogy felemelje a jelenvaló világ fölé (...). Ez lett az első emberi társas összefogás vége, és így lesz ez mindig. (...) Milyen más az, ha Isten egyesíti az embereket! Az Apostolok cselekedetei 2. fejezetében látjuk (...), milyen drága bizonyítéka ez Isten azon óhajának, hogy az emberi szívet a kegyelem örömhírével elérni vágyik! (...) a »tűzben égő hegy«-ről (5Móz 4,11) (...) Isten arról beszélt, hogy milyenek kell lennie az embernek, csak egy nyelven szól, de amikor azt mondta el, hogy Ő maga milyen, sok nyelven szól.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztráció

GONDOLATOK

(teteje az égig érjen...)

„Nehéz hinni az olyan Istenben, akit nem szeretünk.”

orosz közmondás

„Istentől eltávolodni nem azt jelenti, hogy a hatalma alól vonjuk ki magunkat, hanem azt, hogy nem ismertük meg a szeretetét.”

John Henry Newman (1801–1890) angol bíboros

(pütkösd: a megértés csodája – Babel ellenpontja)

„A meglepődés, a csodálkozás a megértés kezdete... A tág-
ra nyitott szem előtt a világon minden figyelemre méltó és csodálatos.”

José Ortega Y Gasset (1883–1955) spanyol filozófus:

A tömegek lázadása

„Mindenki a maga nyelvén imádkozik, és nincs nyelv, amelyet Isten meg ne értene...”

Duke Ellington (1899–1974)

amerikai dzsessz-zongorista

„Jöjj, Szentlélek, térj be városainkba, házainkba, családjainkba, szemünkbe és szívünkbe!

Nélküled hiába olvassuk a könyveket, nem leszünk bölcsőbbek.

Nélküled hiába beszélünk, nem kerülünk közelebb egymáshoz.

Nélküled széthull életünk értelmetlen napokra.

Nélküled értelmetlenségbe fulladnak gondolataink.

Nélküled tönkretesz a technika.

Nélküled múzeumokká lesznek a templomok.

Nélküled minden ima üres fecsegés.

Nélküled megfagy a mosoly, és pusztasággá változik körülöttünk a világ.

Ezért kérünk, jöjj, Szentlélek!"

Martin Gutl (1942–1994) osztrák bencés szerzetes

VERS

John Henry Newman: *Istenem, szükségem van rád*

Istenem, szükségem van rád,
hogy taníts napról napra,
minden napnak a követelménye
és szükséglete szerint.

Add meg nekem, Uram,
a lelkiismeretnek azt a tisztaságát,
amely csak a te sugallatodat érzi
és fogja fel.

Fülem süket,
nem hallom hangodat.

Szemem homályos,
nem látom jeleidet.

Csak te tudod élessé tenni szememet,
megtisztítani és megújítani szívemet.

Taníts meg arra,
hogy ott üljek lábadnál,
és hallgassam a szavadat.

SZENTHÁROMSÁG ÜNNEPE

• Jn 3,1–15

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő kialakult rendjének feladata, hogy lépésről lépésre végigvezessen minket az üdvtörténet eseményein: mit és hogyan cselekedett és cselekszik értünk a karácsonykor testté lett Isten, a kereszten értünk, helyettünk, miattunk életét adó, a sátán, bűn és halál hatalmát legyőző, harmadnapon föltámadt Krisztus és az Isten csodálatos titkaiban részesítő, hitet teremtő és abban megtartó Szentlélek.

Az egyházi esztendő Szentháromság ünnepéig tartó része tehát elsősorban Isten tőlünk független cselekvéséről szól, amelynek célja viszont egyáltalán nem független tőlünk: célja a mi örök életünk, üdvösségünk. Az egyházi esztendő folytatása ezután főként arról szól, hogyan történik és mit cselekszik a Szentháromság Isten mindazokban, akik hit által övéi, tehát közösségben élnek vele, részesei fölülről való ajándékainak.

Iskolai hasonlaltal élve: Szentháromság ünnepét félévi összefoglaló ismételtsnek is nevezhetjük, hiszen a megadott igében egészen tömören olvashatjuk, mit és hogyan cselekedett a Fiú, aki egy az Atyával, és a Szentlélek munkájáról is szó esik. A továbblépéshez azonban nélkülözhetetlen, hogy a Szentháromság titokzatos valóságának és cselekvésének következményei ne maradjanak titokban előttünk, bennünk és köztünk. E döntő lépés hogyanjáról, mikéntjéről is szól az evangélium. Röviden: hogyan lehet a jól elsajátított, átgondolt „tanból” (dogmatika) elevenen történő élet.

Exegetikai megjegyzések

Az „Isten országa” (Isten királysága, *malikut JHVH*) a zsidóság eszkatologikus reménységének központi témája és vágya. A görög származású keresztények számára ez a tipikus izraelita kép nehezen volt érthető, János evangélista inkább olyan fogalmat használt helyette, amely *tartalmitlag jelöli meg azt*, amit Isten királysága ajándékol ad azoknak, akik azt meglátják, abba bemennek (5. vers) vagy azt örökségül nyerik. Ez a fogalom az élet, az örök élet fogalma. János evangélista éppen ezt a fogalmat állítja Jézus igéjének középpontjába. Az „örök élet” nem meghosszabbítása a földi életnek az örökkévalóságban, hanem részesedés Isten életében és Krisztus életében (*Én és az Atya egy vagyunk*), aki maga az élet.

A megtérés és az újjászületés fogalma gyakran hibásan értelmezett vagy összerosódik. Tisztázni szükséges, hogy a megtérés *az ember belátásán és elhatározásán* múlik, úgy az Ószövetségben, mint Keresztelő Jánosnál, és napjainkban is. Az ember elhatározza, hogy a kijelentett és jónak, értékesnek, szükségesnek felismert isteni rendhez igyekszik szabni életét. Az újjászületés vagy felülről születés viszont *Isten cselekvésére* utal, hiszen „felülről való” esemény, amelynek tőlünk függetlenül való megtörténtét a *születés* szó is nyomatékosítja.

Az igehirdetésre nézve

A hívő reménység központi témája

Nikodémus a zsidók egyik vezető embere, a szanhedrin tagja, elismert és tekintélyes teológus és tanító volt. Valószínű, hogy nem a többi farizeustól való félelmében ment éjszaka Jézushoz, hanem azért – mint az kiderül Jézus üdvözlő szavaiból –, mert felismerte, hogy a meglátogatott názáreti rabbi Istentől küldött tanítómester. Mint igényes teológus – más híres írástudók szokásának megfelelően – az éjszaka csendes óráit választotta a hit legfontosabb kérdéseivel való foglalkozásra. Jézus azonnal a hitének, reménységének szíve közepéről: az Isten országáról mondott neki kétséget kizáró (*bizony, bizony...*) tanítást.

Szentháromság vasárnapján nem az üdvtörténet részletei kerülnek elő, hanem az, *amiért* minden egyes részlet történet: az élet, az örök élet, az Istennel való közösség létrejöttének hogyanja és mikéntje. Többről van szó, mint felismerni Istent, tudni róla. Megkockázatom: Nikodémus egészen addig eljutott, ameddig az Ószövetség embere eljuthatott istenismeretben. Fölmerte Krisztusban az Isten által küldött nagy tanítót, de nem ismerte (nem ismerhette) föl benne, hogy ő maga az Isten!

Ami az embertől telik – a megtérés

Miért nem ismerhette fel? Jézus szavai szerint *ami testtől született, test az*. Természetesen itt sem az embert testté és lélekké osztó filozófiai gondolkodás értelmében. Az embert meghatározza származása, eredete. A „testtől született” ember a gyarló és mulandó, a bűn által önmagát Istentől függetleníti ember, az úgynevezett óember. Ádámtól kezdve hordozza származásának ezt az örökségét, amelyet nem tud levetni magáról, ami egyúttal azt is jelenti, hogy nem tud mit kezdeni sem Istennel, sem az ő titkival. Sem ereje, sem hatalma nincs arra, hogy megszabaduljon bűnös eredetének rabságából. Nem elég tehát a megtérés, Istenhez térés, Isten megismerésének őszinte szándéka – más, több kell annál!

Amit egyedül Isten cselekszik – a felülről születés ajándéka

Ez a más és több a felülről születés. A természetből fakadóan bűnös ember életében egy új, felülről való természetnek jelenhet meg. Mindenképpen szükséges ez, hiszen enélkül senkinek nem lehet része Isten országában, az örök életben.

Hogyan történhet ez? Ami embernek lehetetlen, Istennél lehetséges. Isten Lelke cselekszi – titok marad, hogyan, amint a szél eredete és útjának vége is titok. De a szél *következménye* nem titok, hiszen látható az ágak mozgásából. A Lélek cselekvésének következménye pedig a felülről való természet megjelenése, megszületése az emberben. Így lesz az Istenről mégoly sokat is tudó emberből Istennel helyreállt közösségben élő ember.

Mindez egyedül Isten cselekvése – ezért is más, több, mint a megtérés. A teremtés csodája, hiszen már nemcsak én szólok Istenről, hanem ő szólít meg engem, és szól, cselekszik, történik bennem és övéiben: az egyházban. Kizárólag így lehet hitismeretből élet, örök élet.

Isten titkának kulcsa – a kulcs Dávid törzséből

Ha ez a felülről születés megtörtént, akkor tárulnak föl számunkra is Isten titkainak következményei. A keresztfa titkának következményei, egyáltalán maga Krisztus, a titokzatos Emberfia, aki önmagában személyesíti meg Isten titkait. Föltárul annak titka, hogy a felülről születés ajándékának előzménye és ára van: az Atya emberré lett, a Fiúnak föl kellett emeltetnie a keresztet.

A felülről születés, az örök élet tehát Jézus Krisztus személyéhez van kötve. A Szentlélek pedig mindezt az ismeret

retet tudásból hitté, új természetté teremti. De mindennek előtt és mindennek fölött megérteti velünk a Lélek: *Krisztus maga Isten titka*. Őáltala, ővele és őbenne lehet részünk Isten országában, az örök életben.

Hogyan tovább?

A felülről születéssel – a Krisztusban megismert Atyával való közösségben – az új élet életjelenségei természetesen történnek bennünk és köztünk. Nem parancsra, nem kényszerből, nem noszogatóra, hanem bizodalmas hitből, felülről való és soha ki nem apadó forrásból. A megtérés viszont önmagában még nem teremti meg az emberben a felülről való természetet. A titokzatos Lélek azonban ma is fúj. Nyomán élet támad, amely valóságos és nem titkos. Ennek az életnek – a keresztény életnek – az életjelenségeit veszik sorra a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok.

Kovács László

Tallózó

„Nikodémust (...) az foglalkoztatja, az izgatja, mit kell tennie azért, hogy Isten országába bemehessen. Jézus (...) arról beszél, hogy egész lénye (...) gyökeres megújulására van szükség. (...) az újjászületés Isten erejének a minden emberi értelmet felülhaladó munkája az emberi életben.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum DigiTéka Kft.*)

„(...) az a tény, hogy Jézus nem várja meg, míg Nikodémus rátér jövetelének céljára, azt mutatja, hogy Jézus valóban a lelki élet alapvetően fontos kérdéseiről szól, de nem „reflektál”, hanem »kezdemenyez«. (...) Nikodémus számára döbbenetes ez a válasz (...) nem a Tóra megtartásának igyekezete, nem a megtérési prédikációk komolyan vétele, nem az áldozati kultuszban való részvétel rendszeressége, hanem Isten *cselekvése* tesz igazzá és visz el az üdvösségbe. Az embernek annyi beleszólása van ebbe a különös folyamatba, mint amennyi a légáramlás létrehozásába és működtetésébe (3,3–8).

(5) Jézus az üdvösség kérdését az Ő keresztaláláshoz, azaz az »Emberfia felemeltetéséhez« kapcsolja. A tanítás második döntően fontos eleme a kereszt titkának kijelentése (3,14). Ugyanolyan rejtélyes prófécia ez, mint amilyen a bűneset kapcsán hangzott el az ember rabtartójának, az Ördögnek legyőzéséről (1Móz 3,15).” (id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„Noha az Úr Jézus a földön állt Nikodémussal beszélgetve, azt mondta, hogy *a mennyben* van. Hogyan lehetséges ez? Itt annak a ténynek a megállapítását látjuk, hogy az Úr, mint Isten, egy és ugyanazon időpontban mindenütt jelen van.” (William MacDonald: *Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Ha a mennyről volt szó, az újjászületésnél többre volt szükség. A bűn létezett. Akik meg akarják kapni az örök

életet, azok esetében a bűnt félre kell állítani az útból. (...) Az Emberfiának föl kellett emeltetnie (...).” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése*. Evangéliumi Kiadó)

„*éjnek idején*: Az evangélium olvasója számára e megjegyzésnek szimbolikus felhangja lehet. (...) az időpont jelzheti igaz tanító voltát, mivel éjszaka a törvényt tanulmányozza.” (*Jeromos Bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

Illusztráció

GONDOLATOK

(Ne csodálkozz, hogy ezt mondtam neked: Újjonnan kell születnetek)

„Sokszor és sokféleképpen képviselték a kereszténység történetében azt a gondolatot, hogy Istent jóindulatra kell bírni, meg kell békíteni az emberiség gonoszságával szemben, még hozzá éppen Krisztus, a »Bárány« által. De már Pál apostol is valami egészen mást mond: »Krisztusért kérünk, béküljete meg az Istennel« (2Kor 5,20). Vagyis Krisztus azért halt meg, hogy az ő áldozata minket békítsen meg Istennel. Pál azt mondja: Felejtsetek el az Istenről alkotott szörnyű képeiteket, a közömbös Istenről, a moralizáló Istenről, a törvénytánítók és a papok által képviselt istenképeket az igazságtalan Istenről, a gyenge Istenről, arról az Istenről, aki a világ szörnyűségeivel szemben semmit sem tesz. Tegyétek félre mindezeket a téves képeket, és gyertek haza! Nem Istent kell megbékíteni, hanem titeket. Tegyétek félre a panaszokat, vádjaitokat Istennel szemben, mert ő hív titeket, mint ahogyan Jézus is hívogatta a galileai embereket. Le akarja venni a terheiteket,

szabadságot, bátorságot akar adni nektek. Nem büntetést, hanem életet tartogat a számotokra...”

Jörg Zink (1922–) német evangélikus teológus:
Szent erőforrás

(hallod a zúgását...)

„Nem mondhatom, hogy hiszek. Tudok! Megtapasztaltam, hogy megragadott valami, ami erősebb nálam. Valami, amit az emberek Istennek hívnak.”

Carl Gustav Jung (1875–1961) svájci pszichiáter

TÖRTÉNET *(az erő Lelkéről)*

(A szél arra fúj, amerre akar...)

C. G. Jung emlékezéseiből:

„Egyik barátom kilencvenegy éves édesanyja váratlanul ünnepségre hívta rokonait és barátait. Gyönyörű nap kekedett ebből, jó ételekkel, szép zenével és sok-sok örömmel. Estig azonban a számos vendég közül még mindig nem jött rá senki, milyen alkalmából ünnepelünk. Az idős hölgy ekkor felállt, a több tucat jelenlévőtől egyenként kézfogással elbúcsúzott, s közben ezt mondta:

– Hát ennyi volt. Köszönöm valamennyiőtöknek.

Aztán lefeküdt, és körülbelül egy óra múlva meghalt.

VERS

(Hogyan születhetik az ember, amikor vén?)

Rónay György: *Öregkor*

Egyre sötétebb
alagút.

De egyre fényesebbek
a lámpák.